

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ: ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

***Μορφολογική Αποκατάσταση της Ενετικής Έπαυλης
Κατωχωρίου, Δ.Δ. Κεραμείων***

Κων/νος Ν. Μπουρμπάκης

Επιβλέπουσα: Αμαλία Κωτσάκη

Χανιά, Σεπτέμβριος 2018

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία μεταπτυχιακού διπλώματος εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών: «Χώρος Σχεδιασμός και Δομημένο Περιβάλλον» της 2^η κατεύθυνσης «Ολοκληρωμένη προστασία ιστορικού δομημένου περιβάλλοντος με προηγμένες τεχνολογίες και υλικά» κατά το ακαδημαϊκό έτος 2017-2018. Κύριο αντικείμενό της είναι η παρουσίαση πρότασης μορφολογικής αποκατάστασης της ενετικής έπαυλης του Κατωχωρίου, η οποία σήμερα βρίσκεται σε ερειπιώδη κατάσταση. Αφορμή της επιλογής εκπόνησης του συγκεκριμένου θέματος αποτέλεσε η παρουσία μου κατά τη διάρκεια εργασιών αποκατάστασης των ναών Α. Νέστορα και Α. Δημητρίου πλησίον της έπαυλης. Παρόλο που η έπαυλη έχει κηρυχθεί ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο, δεν υπάρχουν σχέδια αποτύπωσης ή κατασκευαστική - μορφολογική ανάλυση ώστε να αποτελέσουν τη βάση για μια μελλοντική στερέωση και αποκατάσταση της. Καθώς σε αρκετές περιπτώσεις ένα ετοιμόρροπο μνημείο καταρρέει ολικώς μέχρι να αναληφθεί αξιόλογη δράση για την περαιτέρω διάσωσή του, θεώρησα ότι είχα την υποχρέωση και συνάμα την ευκαιρία να τεκμηριώσω την υφιστάμενη κατάσταση και να προτείνω την μορφολογική αποκατάστασή της έπαυλης. Η πρόταση μορφολογικής αποκατάστασης βασίστηκε στην έρευνα πεδίου και διέπετε από τον γενικό κανόνα που ορίζει ότι: “κάθε μελέτη αποκατάστασης και στερέωσης μνημείου δεν θεωρείται ολοκληρωμένη εάν δεν επαληθευθεί στις συνθήκες του έργου”.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας αυτή τη διπλωματική εργασία επιθυμώ να εκφράσω θερμές ευχαριστίες σε όλους εκείνους, που συνέβαλαν στην υλοποίησή της.

Ειδικότερα ευχαριστώ:

-Την οικογένειά μου για την υποστήριξη

-Τους φίλους μου για την αμέριστη συμπαράσταση

-Τον κ. Μιχάλη Ανδριανάκη και τον κ. Κώστα Ψαράκη για την βοήθεια και τον χρόνο που αφιέρωσαν

-Την επιβλέπουσα καθηγήτρια κα. Αμαλία Κωτσάκη, για την γενικότερη συμβολή της στην εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας, καθώς και τους Καθηγητές του μεταπτυχιακού τμήματος για τις πολύτιμες γνώσεις που μου προσέφεραν.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ενετική έπαυλη που βρίσκεται στο Κατωχώρι των Κεραμειών, αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα φεουδαρχικής κατοικίας της ύστερης Ενετοκρατίας και διακρίνεται για την επιμελημένη κατασκευή της. Σκοπός της εργασίας είναι η παρουσίαση πρότασης μορφολογικής αποκατάστασης του μνημείου απαντώντας στα βασικά ερωτήματα, που θέτει η θεωρία της συντήρησης και της αποκατάστασης ενός αρχιτεκτονικού έργου. Αναγνωρίζοντας τις μεταγενέστερες επεμβάσεις, που έλαβαν χώρα στο μνημείο έγινε προσπάθεια απόδοσης της αρχικής μορφής που είχε η έπαυλη κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας, καθώς σε συνδυασμό με τους δύο ήδη αποκατεστημένους παρακείμενους ναούς, δύναται να αποδοθεί ως συγκρότημα κοσμικής και εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής της κρητικής υπαίθρου. Με αυτόν τον τρόπο αναδεικνύεται η μοναδικότητα του συμπλέγματος στον ελλαδικό χώρο και τονίζεται ότι η αποκατάστασή της έπαυλης αποτελεί αδήριτη ανάγκη για την περαιτέρω ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της ευρύτερης περιοχής.

ABSTRACT

The Venetian villa, located in Katochori, Keramia, is a typical example of a feudal residence of the late Venetian era and is distinguished by its elaborate construction. The aim of this thesis is to submit a proposal for the morphological restoration of the monument by defying the basic questions posed by the theory of conservation and the restoration of an architectural work. Acknowledging the subsequent interventions that took place in the monument, an attempt was made to redeem the original form of the villa during the Venetian period, since in combination with the two adjoining temples, it can be attributed as a complex of secular and ecclesiastical architecture of the Cretan countryside. In this way, it is highlighted the uniqueness of the complex in Greece's area and it is emphasized that the restoration of the villa is an imperative need for the further enhancement of the cultural heritage of the wider region.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ABSTRACT	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
1 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ	9
1. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	9
1.1. Φεουδαρχικό σύστημα στην Κρήτη κατά την διάρκεια της Ενετοκρατίας.....	9
1.1.1. Η φεουδαρχική τάξη.....	10
1.1.2. Πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο κατά την ύστερη ενετοκρατία	12
1.1.3. Το φέουδο.....	14
1.1.4. Η ύπαιθρος κατά την Ενετοκρατία	15
1.2. Η Κατοικία του Φεουδάρχη	18
1.2.1. Κίνητρα για την κατοχή εξοχικής κατοικίας	20
2 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ	22
2. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΣΤΕΡΗΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ	22
2.1 Αναγεννησιακή Αρχιτεκτονική στην Κρήτη	23
3 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ	30
3. ΕΝΕΤΙΚΗ ΕΠΑΥΛΗ ΚΑΤΩΧΩΡΙΟΥ	30
3.1. Τοποθεσία Έπαυλης	30
3.2. Ιδιοκτήτες της Έπαυλης.....	32
3.3. Περιβάλλον Χώρος	35
3.3.1. Εκκλησίες	35
3.3.2. Βοηθητικό κτίσμα - θυρωρείο	39
3.3.3. Νερόμυλος	40
3.3.4. Λιθόκτιστος Περίβολος και Κήπος.....	42
4 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ	44
4. ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ ΔΟΜΗ ΕΠΑΥΛΗΣ	44
4.1. Αποτύπωση υπάρχουσας κατάστασης	46
4.2. Μορφολογικά στοιχεία της Έπαυλης	56

4.3. Ανάλυση υπάρχουσας κατάσταση	72
4.3.1.Οικοδομικές Φάσεις	72
4.3.2. Νότια Όψη	73
4.3.3. Ανατολική Όψη	76
4.3.4.Βόρεια όψη	79
4.3.5.Δυτική όψη	83
4.3.6.Εσωτερικά	85
4.4. Διαρρύθμιση και λειτουργία των χώρων	93
5° ΚΕΦΑΛΑΙΟ	95
5.ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ	95
5.1.Κατάρρευση οριζόντιων διαφραγμάτων	95
5.2.Ρηγματώσεις.....	96
5.3.Αποσάθρωση λιθοδομών.....	100
5.4.Βιολογικές επικαθίσεις.....	101
5.5.Παθολογία λαξευτών λίθων	102
5.6.Ανθρωπογενείς αιτίες αποδιοργάνωσης της φέρουσας λιθοδομής	104
5.7.Μεταγενέστερες προσθήκες.....	104
5.8.Μειωμένη αντοχή κονιαμάτων-λιθοδομής	105
6° ΚΕΦΑΛΑΙΟ	109
6.ΠΡΟΤΑΣΗ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	109
6.1.Σχεδια προτασης	113
7° ΚΕΦΑΛΑΙΟ	124
7.ΔΟΜΟΣΤΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΡΟΤΑΣΗΣ	124
7.1.Χαρακτηριστικά Λογισμικού Ανάλυσης	125
7.2. Μέθοδος Ανάλυσης.....	126
7.3.Αποτελέσματα χωρίς Ενίσχυση	128
7.4.Επιλογή συστήματος ενίσχυσης.....	132
7.5.Αποτελέσματα με Ενίσχυσης	137
7.6.Αξιολόγηση Ενίσχυσης	140
7.7. Πρόταση Δομικής Ενισχύσεων	141
7.7.1. Θεμελίωση	141
7.7.2. Λιθοδομές	142

7.7.3. Λίθινο Τόξο	143
7.7.4. Πάτωμα -Δώμα	144
8 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ	145
8.ΣΧΕΔΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ	145
8.1. Πολιτιστική διαδρομή	148
8.2. Πρόταση νέας χρήσης της Έπαυλης	150
9 ^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ	152
9.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	152
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	154

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ενετική έπαυλη που βρίσκεται στον οικισμό Κατωχώρι των Κεραμειών Ν. Χανίων, αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα φεουδαρχικής κατοικίας της υπαίθρου. Είναι μέρος ενός ξεχωριστού συγκροτήματος κοσμικής και εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής το οποίο αποτελείται από μία επιβλητική διώροφη έπαυλη, καθώς και δύο ναούς. Το σύνολο των μνημείων χρονολογούνται στην περίοδο της ύστερης Ενετοκρατίας - τέλη 16ου αρχές 17^{ου} αιώνα. Η στρατηγική θέση και ο χαρακτήρας τους δηλώνουν, ότι την εποχή της ενετοκρατίας αποτελούσαν το επίκεντρο της διοίκησης και των θρησκευτικών εκδηλώσεων για την ευρύτερη περιοχή των Κεραμειών. Σήμερα, οι δύο ναοί έχουν πλήρως αποκατασταθεί στην αρχική τους μορφή, σε αντίθεση με την έπαυλη, η οποία παραμένει σε ερειπιώδη κατάσταση με εμφανή τον κίνδυνο της ολικής κατάρρευσης.

Σκοπός της εργασίας είναι η παρουσίαση πρότασης μορφολογικής αποκατάστασης της ενετικής έπαυλης. Για να επιτευχθεί αυτό η εργασία διαρθρώνεται στα ακόλουθα επιμέρους τμήματα. Στο *πρώτο* κεφάλαιο διερευνάται το ιστορικό πλαίσιο, στο οποίο εντάσσεται το μνημείο με έμφαση στη δομή του φεουδαρχικού συστήματος και των κοινωνικών τάξεων που το αντιπροσώπευαν. Στο *δεύτερο* κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην αρχιτεκτονική της ύστερης ενετοκρατίας και των συνθηκών της διαμόρφωσης των μορφολογικών και τυπολογικών στοιχείων της εποχής στην Κρήτη. Στο *τρίτο* κεφάλαιο εξετάζεται η ενετική έπαυλη ως ιστορικό μνημείο καθώς και ο περιβάλλοντας χώρος της με τα κτίσματα που περιβάλλει. Στο τέταρτο κεφάλαιο μέσω της έρευνας πεδίου αποτυπώνεται η υπάρχουσα κατάσταση της έπαυλης και πραγματοποιείται ανάλυση των βασικών δομικών και μορφολογικών στοιχείων της, καθώς και της σύγκρισης αυτών με αντίστοιχου τύπου και εποχής κατασκευών. Παράλληλα, καταγράφηκαν οι μεταγενέστερες επεμβάσεις που έλαβαν χώρα στο μνημείο. Στο *πέμπτο* κεφάλαιο γίνεται έκθεση της φαινόμενης παθολογίας του μνημείου, ώστε να ληφθούν όλα τα απαραίτητα μέτρα για τη στερέωση, ενίσχυση και αποκατάσταση της δομής του. Στο *έκτο* κεφάλαιο εξετάζεται το πλαίσιο των κατευθυντήριων αρχών, που διέπουν την πρόταση της μορφολογικής αποκατάστασης.

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η πρόταση της μορφολογικής αποκατάστασης, η οποία βασίστηκε στα στοιχεία που σώζονται στο μνημείο και από τη συγκριτική μέθοδο. Στο *έβδομο* κεφάλαιο γίνεται στατική ανάλυση της κατασκευής χρησιμοποιώντας την μέθοδο πεπερασμένων στοιχείων, ώστε να αναδειχθούν τα πιο επικίνδυνα σημεία που μπορούν να υποστούν βλάβη. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται ο βαθμός και ο τρόπος ενίσχυσης, ο οποίος καθορίστηκε και από τα αποτελέσματα της σεισμικής απόκρισης της κατασκευής. Στο *όγδοο* κεφάλαιο αναγνωρίζεται, ότι η ένταξη του μνημείου σε χρηματοδοτούμενο ευρωπαϊκό πρόγραμμα, αποτελεί την κύρια πηγή που δίνει προοπτικές αποκατάστασης και ανάδειξης του μνημείου. Για το λόγο αυτό προτείνεται σχέδιο ανάδειξης και αξιοποίησης αυτής, σύμφωνα και με τις προϋποθέσεις που ορίζει το νέο μοντέλο ανάπτυξης για την Κρήτη το Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης. Τέλος, στο *ένατο* κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα συμπεράσματα που πηγάζουν από την εκπόνηση της παρούσας πρότασης.

Αναγνωρίζοντας τις μεταγενέστερες επεμβάσεις που έλαβαν χώρα στο μνημείο, έγινε προσπάθεια απόδοσης της αρχικής μορφής που είχε η έπαυλη κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας. Η επιλογή της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου γίνεται, καθώς σε συνδυασμό με τους δύο ήδη αποκατεστημένους παρακείμενους ναούς δύναται να αποδοθεί ως συγκρότημα κοσμικής και εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής, όπως αυτό διαμορφώθηκε από τις συνθήκες, το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο κατά την ύστερη ενετοκρατία στην κρητική ύπαιθρο. Στις επόμενες σειρές γίνεται μια ιστορική αναδρομή στις επικρατούσες συνθήκες κατά την περίοδο κατασκευής της έπαυλης και κατ' επέκταση του συμπλέγματος.

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1. Φεουδαρχικό σύστημα στην Κρήτη κατά την διάρκεια της Ενετοκρατίας

Η κατάκτηση της Κρήτης από τους Βενετούς το 1211 και η οριστικοποίησή της κατοχής της περί τα μέσα του 13^{ου} αιώνα αποτελεί σημαντικό σταθμό στην ιστορία του νησιού, όπως εξάλλου και της ίδιας της Βενετίας. Η μακρά συνύπαρξη των δύο λαών στον ίδιο χώρο και κάτω από τις συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες προκάλεσε σοβαρές αλληλεπιδράσεις, όπως στην ανακατανομή του πλούτου, τις ανατροπές στην εκκλησιαστική ζωή και τη διαχείρισή της, και επέβαλε τον αποκλεισμό των τοπικών αρχόντων από την διαχείριση της εξουσίας. Ταυτόχρονα, όμως η κατάκτηση αυτή δεν σημαίνει, ότι διακόπηκε η βυζαντινή συνέχεια σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής [1].

Ήδη από το 1211 με το έγγραφο του πρώτου αποικισμού η Βενετία έθεσε τις βάσεις της γαιοκτημοσύνης, ορίζοντας τις σχέσεις της Μητρόπολης με τα εδάφη της Κρήτης, καθώς και των αποίκων με την ιδιοκτησία τους και την Πολιτεία. Με αυτήν την πράξη οι ενετικές αρχές μεταβίβαζαν στους τωρινούς και μελλοντικούς αποίκους – φεουδάρχες (τους ιππείς - milites που προέρχονταν κυρίως από τις μεγάλες οικογένειες της μητρόπολης και τους πεζούς – pedites) όλη την έκταση της Κρήτης παρόλο που μεγάλο μέρος του νησιού δεν είχε ακόμα κατακτηθεί [2]. Η Βενετία εφάρμοσε σε γενικές γραμμές το σχήμα που γνώριζε από τη δυτική Ευρώπη, διατηρώντας για την ίδια αποκλειστικά το ρόλο του παραχωρητή, με εκπρόσωπο της στην Κρήτη το δούκα και το συμβούλιο του, και ασκώντας τον πλήρη έλεγχο των υποτελών φεουδαρχών της. Πιο συγκεκριμένα η γαιοκτημοσύνη βασίστηκε σε δύο βασικές αρχές: α) η νήσος της Κρήτης και τα εδάφη της ανήκουν στο κράτος της Βενετίας το οποίο παραμένει αδιαλείπτως ο άμεσος ιδιοκτήτης, β) η γη παραχωρείται επ' αόριστόν σε Ενετούς οι οποίοι έχουν το δικαίωμα εκμετάλλευσης και κληροδότησής της. Σε αντάλλαγμα των προνομίων που κατείχαν, οι Φεουδάρχες ορκίζονταν πίστη και αφοσίωση στην Βενετία και αναλάμβαναν την προστασία της αποικίας από οποιαδήποτε απειλή καθώς και την διασφάλιση της ακεραιότητας και του σεβασμού της Κρήτης προς τη Βενετία.

Η περιοχή των Χανίων αρχικά διαιρέθηκε σε 90 φέουδα από τα οποία τα 75 προορίζονταν για τους φεουδάρχες και τα υπόλοιπα για το κράτος. Σε μεταγενέστερο έγγραφο (1256) ορίζεται, ότι τα φέουδα του Ν. Χανίων προς διάθεση στους αποίκους μειώθηκαν σε από 75 σε 56 [2]. Όπως φαίνεται και από κρατικά έγγραφα της εποχής στην δυτική Κρήτη υπήρχαν αρκετοί Έλληνες φεουδάρχες. Πιθανότατα, ο αρχικός αριθμός των φέουδων που προορίζονταν για τους αποίκους να μειώθηκε καθώς άγνωστος αριθμός Ελλήνων φεουδαρχών διατήρησε τις ιδιοκτησίες τους στην περιοχή.

1.1.1. Η φεουδαρχική τάξη

Η Μητρόπολη εφάρμοσε στην Κρήτη ένα φεουδαρχικό σύστημα, όπου οι γαιοκτήμονες θα κατείχαν διαφορετικές οικονομικές βαθμίδες. Για την περιοχή των Χανίων (σε αντίθεση με αυτής του Ηρακλείου) το φεουδαρχικό σύστημα διαμορφώνεται ως μια ανεστραμμένη πυραμίδα, με τρεις διακριτές βαθμίδες ιδιοκτησίας όπου η κάθε μία κατέχει διπλάσια γη σε σχέση με την χαμηλότερη βαθμίδα από αυτήν. Τα Χανιά ήταν η τελευταία περιοχή, η οποία ελέγχθηκε από τους Ενετούς και ήταν ταυτόχρονα η πιο απομακρυσμένη από την κεντρική διοίκηση, η οποία ήταν στο Ηράκλειο. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η παραχώρηση μεγάλων εκτάσεων σε λίγους, ώστε να δημιουργηθεί μια εύρωστη τάξη φεουδαρχών, η οποία λόγω των προνομίων της θα ήταν πιστή και ικανή να προασπίσει τα συμφέροντα της Βενετίας στην περιοχή. Ταυτόχρονα, λόγω της ύπαρξης στα Χανιά αρκετών Ελλήνων φεουδαρχών από την χαμηλότερη βαθμίδα, η δημιουργία της μεσαίας και της ανώτερης βαθμίδας από Ενετούς φεουδάρχες λειτούργησε αντισταθμιστικά προς αυτήν την τάξη. Ο τεμαχισμός των φέουδων εξαιτίας της απόδοσης κληρονομιάς αποδυνάμωσε την χαμηλότερη τάξη, ενώ από την άλλη η σύναψη γάμων μεταξύ μελών της ίδιας φεουδαρχικής βαθμίδας ενίσχυσε τους ιδιοκτήτες τους. Αυτή η κατάτμηση των φέουδων σε μικρότερα δημιούργησε μεγαλύτερο χάσμα στις ήδη άνισες βαθμίδες μεταξύ των φεουδαρχών. Με συνεχείς επαναστάσεις, οι οποίες κράτησαν μέχρι τα τέλη του 13ου αιώνα, οι Έλληνες φεουδάρχες κατάφεραν να διατηρήσουν ή και να αυξήσουν τις ιδιοκτησίες τους,

ανοίγοντας τον δρόμο απόκτησης γης (μέσω συμμετοχής σε επαναστάσεις, υπηρεσίες προς το κράτος ή αγοράς από τους Ενετούς φεουδάρχες) και για άλλους Έλληνες.

Οι ισχυρές δυναμικές που αναπτύχθηκαν ανάμεσα στην Μητρόπολη και την κτήση κατά τους δύο πρώτους αιώνες βενετικής παρουσίας, είχαν οδηγήσει σε αντιπαραθέσεις. Έτσι στα 1363, Ενετοί φεουδάρχες της Κρήτης, με τη συμμετοχή και του ελληνικής καταγωγής ορθόδοξου πληθυσμού του ανωτέρου οικονομικά και κοινωνικά στρώματος, με τους οποίους ταυτίστηκαν ιδεολογικά, αντιδρώντας στην επιβολή ενός νέου φόρου, στράφηκαν ενάντια στο βενετικό κράτος, φυλακίζοντας τους Ενετούς αξιωματούχους και κήρυξαν την ανεξαρτησία της Κρήτης από τη Βενετία, υψώνοντας την σημαία του Αγίου Τίτου στο δουκικό παλάτι στο Χάνδακα. Η κατάληξη της κίνησης αυτής σήμαινε, ότι τα βενετικά ιδανικά που συγκροτούσαν την ταυτότητα της πίστης στη Γαληνοτάτη βενετικής "elite" του νησιού κατέρρευσαν, καθώς οι Ενετοί ευγενείς της Κρήτης αντιμετώπιζονταν πλέον το λιγότερο με καχυποψία από τη Μητρόπολη. Έτσι, η κίνηση του Αγίου Τίτου συνεπέφερε την έναρξη μιας διαδικασίας επαναδιαπραγμάτευσης των όρων συγκρότησης της ταυτότητας των Ενετών ευγενών της Κρήτης. Παράλληλά, ανακάλυπταν ένα γόνιμο πεδίο συνάντησης και ιδεολογικής ταύτισης με το ελληνορθόδοξο στοιχείο, που θα γίνει πιο έντονο στους επόμενους αιώνες, αναδεικνύοντας την κρητική ταυτότητα σε ισχυρό στοιχείο προσδιορισμού της φυσιογνωμίας της άρχουσας τάξης του νησιού [3].

Αντίθετα από εκείνον της δυτικής Ευρώπης, ο Ενετός φεουδάρχης δεν είχε πολιτική (διοικητική ή δικαστική) εξουσία. Τα πολιτικά του δικαιώματα περιορίζονταν στη συμμετοχή του στο μεγάλο συμβούλιο ή στο συμβούλιο των φεουδαρχών, τα οποία συνεργάζονταν με το δούκα και τους συμβούλους του. Οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των φεουδαρχών ήταν ίδια ανεξαρτήτως της καταγωγής, Ενετός, Λατίνος ή Έλληνας. Οι Έλληνες φεουδάρχες αναγνωρίζονταν ως ισότιμοι των Ενετών, παρόλο που δεν είχαν τα πολιτικά δικαιώματα των τελευταίων.

Οι μεικτοί γάμοι μεταξύ των δύο εθνοτήτων ήταν συχνό φαινόμενο. Ειδικότερα, με βάση την έρευνα για τη δεκαετία 1632-1642, μέσω των πράξεων αυτών εγκρίνονταν

γάμοι που επρόκειτο να συναφθούν στο άμεσο ή στο απώτερο μέλλον και χαρακτηρίζονταν από ορισμένες διαφοροποιήσεις σε ό,τι αφορά το νομικό καθεστώς της νύφης. Από τις 19 πράξεις αναγνώρισης σχετικών γάμων, που εντοπίστηκαν, διαπιστώνεται, ότι στην πλειονότητα τους αφορούν ενώσεις ανδρών βενετών ευγενών με γυναίκες από οικογένειες κρητικών ευγενών (*nobili cretensi*). Σύμφωνα με τη νομοθετική διατύπωση του 1590, στα βιβλία μπορούσαν χωρίς κώλυμα να καταχωριστούν μόνο γάμοι ανάμεσα σε άνδρες *nobili veneti* και γυναίκες, των οποίων οι γονείς και οι πάπποι ανήκαν στο ίδιο κοινωνικό στρώμα. Σε αυτό το κλίμα, η επιβεβλημένη διαδικασία αναγνώρισης των κοινωνικά μικτών γάμων (*prove di matrimonio*) καθιστά σαφή την κατώτερη θέση της κρητικής ευγένειας [3].

1.1.2. Πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο κατά την ύστερη ενετοκρατία

Ο 16ος αιώνας χαρακτηρίζεται από την στροφή του Δυτικού κόσμου προς τον συντηρητισμό. Κατά την περίοδο αυτή, η Βενετία εν μέσω μιας γενικότερης κρίσης, εκδήλωσε μια θρησκευτική συνείδηση η οποία κορυφώθηκε προς το τέλος του αιώνα [4]. Έχοντας υιοθετήσει αυτές τις αξίες ως τις βάσεις των κοσμικών κανόνων του Ενετικού Κράτους, τις επέβαλε στην πολιτική και δημόσια ζωή της Κρήτης. Είναι προφανές, ότι απώτερος σκοπός αυτής της κίνησης ήταν ο καλύτερος έλεγχος των πολιτών. Οι Αρχές της Βενετίας, τα οποία ήταν μέλη της ενετικής αριστοκρατίας, χρησιμοποίησαν την ηθική πειθαρχία και τον αυστηρό έλεγχο των εκδηλώσεων και εκφράσεων της κοινωνικής ζωής, όχι μόνο για την προστασία του διοικητικού μηχανισμού αλλά και του κύρους, της ταυτότητας και των οικονομικών συμφερόντων των ευγενών. Καθώς η τάξη των ευγενών ήταν το κύριο στοιχείο της Ενετικής κοινωνικής δομής, η ύπαρξή και η συνέχεια του ενετικού κράτους ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με αυτήν. Τιμωρώντας την ανηθικότητα και την αποκλίνουσα συμπεριφορά λειτουργούσε ως μέσο διατήρησής της κοινωνικής και οικονομικής δομής.

Ο σύγχρονος Ν. Μ. Παναγιωτάκης, έγραψε ότι η κρητική κοινωνία κατά τον 16ο και 17ο αιώνα ήταν μια κοινωνία δομημένη στη τάξη και στο εισόδημα, όχι στην εθνικότητα και την θρησκεία. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της πολιτικής των ενετών καθώς η

κοινωνική συνοχή εξυπηρετούσε τα κοινά συμφέροντα. Μια κοινωνία δομημένη ταξικά και εισοδηματικά, αλλά όχι εθνικά, ούτε θρησκευτικά είναι μια κοινωνία ουσιαστικά ενιαία. Σε μια τέτοια κοινωνία, που ήταν σε μεγάλο βαθμό χειραφετημένη από τη στενή θρησκευτικότητα του Μεσαίωνα, οι δογματικές διαφορές είχαν σχετικά μικρή σημασία.

Κατά τον 16^ο αιώνα, σύμφωνα με διάφορες εκθέσεις Βενετών αξιωματούχων που υπηρέτησαν στην Κρήτη αλλά και από τις πρεσβείες που στέλνονταν στην Κρήτη, η κατάσταση των Βενετών ευγενών ήταν απογοητευτική. Πολλοί ευγενείς βρίσκονταν σε δεινή οικονομική κατάσταση, ώστε δεν έρχονταν ποτέ στην πόλη αλλά έμεναν στην εξοχή και αναγκάζονταν να καλλιεργούν οι ίδιοι την γη που τους είχε απομείνει για να ζήσουν [5]. Πολλοί από τους φεουδάρχες που έμεναν στην ύπαιθρο ζούσαν σε συνθήκες ανέχειας, χάνοντας σταδιακά την ευγενή καταγωγή τους και υιοθετώντας τον τοπικό τρόπο ζωής *vivere alla greca*. Η απουσία καθολικών εκκλησιών εκτός των αστικών κέντρων ήταν ένα επιπλέον εμπόδιο στην παραμονή στο καθολικισμό [6]. Δεν διατηρούσαν τίποτα από τα περασμένα μεγαλεία των πρώτων Βενετών αποίκων της Κρήτης, παρά μόνο το επώνυμο και ένα μικρό φέουδο, ενώ αρκετοί δεν μιλούσαν καθόλου ιταλικά και είχαν ασπαστεί το ορθόδοξο δόγμα. Λίγες μόνο οικογένειες μπορούσαν να ζήσουν από τα εισοδήματα τους σύμφωνα με τον τίτλο τους. Αρκετοί εξ αυτών δεν κατείχαν γη, η οποία πέρασε στα χέρια τοπικών γαιοκτημόνων. Οι τελευταίοι δεν ήταν απαραίτητα ευγενείς.

Παρόλα αυτά, η ενετική ευγένεια εξακολουθούσε να θεωρείται σαν κάτι το πολύτιμο και οι Αρχές με ειδικούς νόμους και διατάξεις προσπαθούσαν να την διατηρήσουν αμόλυντη. Και ενώ η παλιά βενετική φεουδαρχία παρακμάζει ραγδαία, πληθύνεται συνεχώς ο αριθμός των Κρητικών, που μπορούν να μεταπηδήσουν στην τάξη των ευγενών με την αγορά των φέουδων. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην απογραφή του Trivan, λίγο πριν από την τουρκική εισβολή (1644) αναγράφονται σε όλη την Κρήτη 82 μόνο οικογένειες Βενετών ευγενών (27 στα Χανιά) και 198 οικογένειες με την Κρητική ευγένεια (70 στα Χανιά) [7]. Η Κρητική ευγένεια, εάν και ήταν υποδεέστερη της Ενετικής και τοπικής μόνο σημασίας εντούτοις υπήρξε περιζήτητη από τους κατοίκους του νησιού (Κρητικούς, Ενετούς, Ιταλούς και υπόλοιπους Έλληνες από τις Τουρκοκρατούμενες

περιοχές). Ιδιαίτερα κατά τον 16^ο και 17^ο αιώνα, με τη συνεχιζόμενη επεκτατική δράση των Τούρκων στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, η Βενετία για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας αύξησε τον αριθμό των Κρητικών ευγενών [8]. Στους τελευταίους αιώνες της Βενετοκρατίας η σχέση της μητροπολιτικής Βενετίας με την Κρήτη είχε πάψει να είναι σχέση αποικιοκράτη δυνάστη και επαρχίας, σε μια διασύνδεση, θα λέγαμε ομοσπονδιακή [7].

1.1.3. Το φέουδο

Το φέουδο ήταν ένα άθροισμα στοιχείων με πιο σημαντικά τον οικισμό με τους κατοίκους και τη γη, ενώ μπορούσε να αποτελείται από διάσπαρτα τμήματα σε διάφορες περιοχές. Αλλαγές στην διάταξη του φέουδου (πώληση, μίσθωση, ανταλλαγή ή μεταβίβαση) μπορούσαν να γίνουν με την προϋπόθεση ότι η αξία του δεν μειωνόταν ώστε να διατηρείται η ικανότητα του άρχοντα να εκπληρώσει την στρατιωτική υποχρέωσή του προς το κράτος [2]. Όλα τα στοιχεία που αφορούσαν τα φέουδα (αξία σε φορολογικές μονάδες, ιδιοκτήτες, πληθυσμός, κληρονομίες, πωλήσεις και δημοπρασίες) καταγράφονταν στα επίσημα έγγραφα *Catastica Feudorum Crete* (είδος κτηματολογίου) ορισμένα από τα οποία διασώζονται στη σειρά *Duca Di Candia* στα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας. Οι φεουδάρχες απολάμβαναν το προνόμιο του ελεύθερου εμπορίου και πουλούσαν ότι παρήγαγαν χωρίς περιορισμούς. Η φορολογία με την μορφή στρατιωτικής υπηρεσίας βάρυνε το φέουδο και όχι τον φεουδάρχη. Οπότε ήταν το φέουδο που όριζε τον φεουδάρχη και όχι το αντίστροφο, δηλαδή όποιος μετά και από την έγκριση των αρχών αποκτούσε δικαιώματα σε γη αυτόματα αποκτούσε την ιδιότητα του Φεουδάρχη και έπρεπε να αποδίδει στρατιωτικές υπηρεσίες.

Η αξία του φέουδου υπολογίζονταν σύμφωνα με τις φορολογικές μονάδες 1 *cavallaria* = 6 *serventaria* = 144 *caratun*. Για την έκταση της *cavallaria* δεν σώζονται συγκεκριμένα στοιχεία [9]. Ο υπολογισμός βασιζόταν στην έκταση του φέουδου, στην ποιότητα της γης, τον πληθυσμό του και οτιδήποτε άλλο αξίας συμπεριλαμβανόταν εντός αυτού αν και η απόδοση της αξίας του ήταν ανελαστική καθώς η κανονικότητα του συστήματος, με βάση το οποίο χωρίστηκε αρχικά η γη, επιβεβαιώνει την υπόθεση ότι το

μόνο κριτήριο στο οποίο βασίστηκε ο χωρισμός αυτός ήταν η έκταση. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουμε και από τη μελέτη των διαφορών που υπήρχαν μεταξύ των εισοδημάτων διαφόρων φέουδων, που τα αποτελούσαν οι ίδιες εδαφικές μονάδες [9].

Εντός του φέουδου δημιουργήθηκαν νέες οικονομικές βαθμίδες, οι οποίες ήταν αποτέλεσμα της εξέλιξης των δύο αρχικών κατηγοριών (ιππείς και πεζοί) αλλά και πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων. Τα εισοδήματα ενός φέουδου, ανάλογα με τον τομέα προέλευσης τους, κατατάσσονται στις ακόλουθες κατηγορίες: 1. εισοδήματα από τη γεωργική παραγωγή 2. εισοδήματα από την κτηνοτροφική παραγωγή 3. εισοδήματα από τους προσωπικούς φόρους, 4. εισοδήματα από την εκμετάλλευση των μύλων 5. εισοδήματα από την εκμετάλλευση της αστικής περιουσίας του φέουδου. Ένα σημαντικό άτομο στη διαχείριση του φέουδου ήταν ο κουράτορας. Ο κουράτορας αποτελούσε ένα είδος επιστάτη και εκπροσώπου του φεουδάρχη. Ο τελευταίος εξέλεγε τον κουράτορα, μόνιμα ή προσωρινά, μεταξύ των κατοίκων του χωριού, βιλλάνων ή ελεύθερων, ή άλλων έμπιστων προσώπων. Πρόκειται στην ουσία για το σύνδεσμο του αγρότη με τον απόντα συνήθως φεουδάρχη. Η τοποθέτηση διαχειριστή δεν θα πρέπει να εκληφθεί ως δείγμα παραμέλησής ή αντικατάστασης της προσωπικής συμμετοχής από τον φεουδάρχη.

1.1.4. Η ύπαιθρος κατά την Ενετοκρατία

Άμεση επίπτωση της ενετικής επέκτασης στην Κρήτη υπήρξε η μεγάλη ανοικοδόμηση σε όλο το νησί, αλλά κυρίως στις πόλεις και τα λιμάνια. Με αργότερους ρυθμούς άρχισε επίσης να μεταβάλλεται η ύπαιθρος. Η ανοικοδόμηση εκεί ήταν μικρότερης κλίμακας καθώς το μεγάλο μέγεθος της Κρήτης σε σχέση και με το Βασίλειο της Βενετίας ήταν από μόνο του απαγορευτικό για την εκτεταμένη προσπάθεια δημιουργίας υποδομών. Η Κρήτη αποτελούσε έναν ενδιάμεσο σταθμό ανεφοδιασμού και ελέγχου των μακρινών ταξιδιών προς την Ανατολή χωρίς να υπάρχει ουσιαστικός λόγος αξιοποίησης της ενδοχώρας. Ο Girolano Priuli (Δούκας της Βενετίας 1559-1567) χαρακτηριστικά είχε αναφέρει, ότι η ενδοχώρα για τους Βενετούς αποτέλεσε αρνητικό πόλο καθώς τους απέσπασε από τη θάλασσα.

Μεγάλες μεταβολές στο περιβάλλον της υπαίθρου προκάλεσε η ίδια η κατασκευαστική δραστηριότητα στις πόλεις. Έγινε αναγκαία η εντατική υλοτόμηση για τον πορισμό της απαραίτητης ξυλείας. Άνοιξαν λατομεία, παλαιά και νέα, για να αντιμετωπιστούν οι αυξημένες ανάγκες σε πέτρα. Χρειάστηκαν δρόμοι για τις μεταφορές των υλικών. Όλες αυτές οι παράπλευρες δραστηριότητες της οικοδομικής έκρηξης αποτέλεσαν παρεμβάσεις στο τοπίο, που φυσικά είχε και άλλους λόγους να μεταμορφωθεί: την εντατικότερη εκμετάλλευση της γης και την εισαγωγή νέων καλλιεργειών ή τη σχετική μονοκαλλιέργεια προϊόντων που προορίζονταν για εξαγωγή. Το ενδιαφέρον των καλλιεργητών στρέφεται κυρίως στην αμπελοκαλλιέργεια και στην παραγωγή κρασιού. Το κρητικό αρωματικό κρασί μαλβαζία ήταν ονομαστό και εξαγόταν σε πολύ μεγάλες ποσότητες σε ολόκληρη την Ευρώπη ως την μακρινή Αγγλία. Η επέκταση της αμπελοκαλλιέργειας περιόρισε τις εκτάσεις καλλιέργειας σιτηρών με αποτέλεσμα η επιτόπια παραγωγή σιτηρών επαρκούσε συνήθως για 8-9 μήνες [7]. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την εισήγηση μέτρων για την περιστολή της καλλιέργειας αμπέλων. Η ελαιοκαλλιέργεια δεν φαίνεται να ήταν εκτεταμένη κατά τους πρώτους αιώνες της Βενετικής κατοχής, ωστόσο τους επόμενους αιώνες υπήρξε αξιόλογη παραγωγή λαδιού όπως για παράδειγμα το έτος 1629 όπου η παραγωγή έφτασε στα 500.000 μιστάτα (περίπου 6.000 τόνους).

Αν και λίγες από τις μεταβολές αυτές μπορούμε σήμερα να τις εντοπίσουμε αρχαιολογικά, είναι κοινή πεποίθηση των ερευνητών που μελετούν τον χώρο ότι η σημερινή μορφή του κρητικού τοπίου έχει τις ρίζες της στην εποχή που εξετάζουμε. Πολλοί σημερινοί οικισμοί απαντούν ήδη στις βενετικές απογραφές με τα ίδια ονόματα, οι δρόμοι διατηρήθηκαν μέχρι την εποχή της ασφάλτου και οι πεζούλες στις πλαγιές γύρω από τους ημιορεινούς μεσαιωνικούς οικισμούς επισκευάζονταν για αιώνες στην ίδια θέση. Η απεικόνιση της εδαφικής επικράτειας κάθε κοινότητας, είναι χώρος που δεν είχε αλλοιωθεί σημαντικά από τον ύστερο Μεσαίωνα έως την εφαρμογή του Σχεδίου Καποδίστριας στη συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Αυτοδιοίκησης, σύμφωνα με τον νόμο 2539/1997 και πιο πρόσφατα του Προγράμματος Καλλικράτης, νόμος 3852/2010 [10]. Ο τύπος του χωριού που είχε επικρατήσει ήταν παρόμοιος με εκείνο που χαρακτηρίζει

ολόκληρο των μεσαιωνικό κόσμο. Η αναζήτηση της ασφάλειας είχε οδηγήσει στη δημιουργία οικισμών με κατοικίες κτισμένες τη μία πλάι στην άλλη, ώστε οι ακραίες να αναπληρούν τα τείχη.

Το χωριό (casale) στη βενετοκρατούμενη Κρήτη παρέμεινε, όπως και κατά τη βυζαντινή περίοδο, μια αγροτική ενότητα και αποτέλεσε τον πυρήνα του φέουδου. Περιλάμβανε τον οικισμό με μια ορισμένη έκταση γης γύρω του και οτιδήποτε άλλο υπήρχε μέσα στα όρια της ίδιας γης. Οι μεμονωμένες αγροικίες είτε φεουδαρχών είτε ακόμη περισσότερο απλών αγροτών ήταν μάλλον σπάνιες, τουλάχιστον μέχρι και το 15ο αιώνα. Δεν θα πρέπει να παραλείψει κανείς ταυτόχρονα και τις ισχυρές αμυντικές κατοικίες των φεουδαρχών, οι οποίες βρίσκονταν σε πολλά χωριά. Μικροί πύργοι με αμυντικό χαρακτήρα και μεσαιωνικά μορφολογικά χαρακτηριστικά διάσπαρτα στους αγροτικούς οικισμούς του νησιού θα πρέπει να προέρχονται από την παλαιότερη εγκατάσταση των αποίκων κοντά στον χώρο της αγροτικής τους εκμετάλλευσης [1]. Οι κατοικίες-πύργοι (Εικ. 1) αυτού του τύπου αποτελούσαν την κύρια ή την εποχική κατοικία των φεουδαρχών κάθε περιοχής και θωράκιζαν κατά κύριο λόγο τον φεουδάρχη και εν μέρει τους κατοίκους της περιοχής [11]. Σταδιακά η έλλειψη ανασφάλειας, αλλά κυρίως η ανάγκη για ανάπτυξη τόσο των ιδίων των οικισμών, όσο και της γεωργικής παραγωγής είχε ως αποτέλεσμα ο αγροτικός πληθυσμός να ξεφύγει από τα στενά όρια του παλαιού οικισμού και να εξαπλωθεί στην ύπαιθρο [12].

Εικ. 1. Πύργος Μαρουλάς Ρεθύμνης, Πύργος Κουσές, Ηράκλειο

Μέσα στον οικισμό του χωριού ζούσαν όλα τα κοινωνικά στρώματα, από τους απλούς βιλάνους μέχρι και τους γαιοκτήμονες. Στον οικισμό κατοικούσαν οι άνθρωποι που ανήκαν στο φέουδο και κατά κανόνα δούλευαν τη γη του. Η αγωνία των Βενετών να λειτουργούν οι κτήσεις έτσι, ώστε να είναι σε θέση να αποδίδει η γη και το εμπόριο, οδηγεί σε μια κοινωνία ανεκτική και ανοιχτή, όχι μόνο στις πόλεις, όπου μια τέτοια συνύπαρξη ήταν πάντοτε δεδομένη, αλλά και στην ύπαιθρο [13]. Το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων των χωριών ήταν Έλληνες. Οι Λατίνοι, Βενετοί και άλλοι, αρχικά ελάχιστοι, αυξάνονταν με την πάροδο του χρόνου. Ο διαχωρισμός πάλι μεταξύ Ελλήνων και Λατίνων άρχισε να αμβλύνεται σταδιακά και κατέληξε να εντοπίζεται στη διαφορά του δόγματος και λιγότερο ίσως της γλώσσας, που αλλοιώνεται πρώτη. Μοναδικό κριτήριο για τον παραπάνω διαχωρισμό στις πηγές αποτελούν τα ονόματα και τα επίθετα, τα οποία όμως δεν είναι βέβαιο ότι ανταποκρίνονται πάντα σε μια δογματική ή γλωσσική πραγματικότητα. Ήδη από τον 13ο αι. οι μικτοί γάμοι, παρά την απαγόρευση τους, γίνονταν όλο και πιο συνηθισμένοι και τα πρόσωπα που προέρχονταν από αυτούς δεν είναι εύκολο να ενταχθούν σε συγκεκριμένες κατά θρησκεία ή γλώσσα κατηγορίες. Οποσδήποτε όμως τα ονόματα παραμένουν δηλωτικά της αρχικής διείσδυσης Λατίνων και στην ύπαιθρο, όχι μόνο ως γαιοκτημόνων, αλλά και ως καλλιεργητών. Και κατά τη διάρκεια ολόκληρου του 14ου αι. οι Λατίνοι παρέμειναν πολυάριθμοι στα αστικά κέντρα, σε χωριά γύρω από τις πόλεις ή σε περιοχές της υπαίθρου πολύ εύφορες και πλούσιες, προς τις οποίες ήταν φυσικό να στραφούν οι άποικοι όταν έφθασαν στο νησί.

1.2. Η Κατοικία του Φεουδάρχη

Περίπου 120 βίλες φεουδαρχών κρητικής και ενετικής καταγωγής εμφανίζονται στην κρητική ύπαιθρο τον τελευταίο αιώνα της ενετικής κυριαρχίας, περίοδο μεγάλης ακμής για το νησί. Οι φεουδάρχες, σύμφωνα με την Παραχώρηση, ήταν υποχρεωμένοι να κατοικούν μόνιμα στην πόλη, στην περιοχή της οποίας ανήκαν τα φέουδα τους. Για το λόγο αυτό ακριβώς όλα τα φέουδα είχαν και τα ανάλογα σπίτια στην πόλη. Το κράτος επέμενε πάντοτε στην πιστή τήρηση της υποχρέωσης αυτής [9]. Η υπαίθρια κατοικία του φεουδάρχη και η γη του φέουδου ήταν αλληλεξαρτώμενες σε μια συμβιωτική σχέση. Η

κατοικία ήταν ουσιαστικά ένα προϊόν της υπαίθρου και συγκεκριμένα του αγροτικού περιβάλλοντος που όριζε το φέουδο. Η έννοια της “έπαυλης” αφορά την εξοχική κατοικία (κυρίως με την έννοια της υπαίθριας κατοικίας) όπου κτίριο και γη αποτελούν ενιαίο σύνολο, αλλά με την γη να κατέχει την προτεραιότητα σε σημείο η κατοικία να μπορεί εξαιρεθεί. Εάν ένα φέουδο δεν έχει την έπαυλη του, είναι μικρότερη απώλεια από μία έπαυλη η οποία δεν έχει τη γη.

Στην Κρήτη, στις πρώτες φάσεις της εγκατάστασης ενετών αρχόντων στην ύπαιθρο ο αμυντικός χαρακτήρας των κατοικιών τους ήταν πιο έντονος. Όταν αργότερα οι φεουδάρχες έκτισαν άνετες κατοικίες για προσωρινή διαμονή, αλλά και για την επίβλεψη των ιδιοκτησιών τους, επέλεξαν την ασφάλεια του οικισμού στο κέντρο των αγροτικών περιοχών του νησιού. Διότι δεν φαίνεται ότι φοβούνταν πλέον οργανωμένη επίθεση πολεμάρχων, αλλά ίσως μόνο κάποια εξέγερση στασιαστών χωρικών, που θα μπορούσαν εύκολα να την αντιμετωπίσουν. Κάποιες επίσης από τις οχυρωμένες αυτές επαύλεις της Κρήτης είναι κτισμένες σε δεσπόζουσα θέση, επάνω σε ύψωμα, κατά τη βενετική συνήθεια, όπου συνδυάζονται έντονα στοιχεία φρουριακής και αναγεννησιακής αρχιτεκτονικής (π.χ. έπαυλη Dei Mezzo στην Ετιά Σητείας), ενώ δεν έλειπαν και οι πύργοι που λειτουργούσαν ως φρουκτωρίες και ως κέντρα έγκαιρης προειδοποίησης κινδύνου, ανάμεσα σε παράκτιες περιοχές και την ενδοχώρα [14]. Η πλειοψηφία των Ενετικών επαύλεων και των εξοχικών κατοικιών που καταγράφηκαν από τον G. Gerola κατασκευάστηκαν την περίοδο του 16ου αιώνα [15].

Εάν οι επισκέψεις στην εξοχική κατοικία γινόταν για μικρά χρονικά διαστήματα τα καλοκαίρια, ήταν πιθανόν οι ιδιοκτήτες να έφερναν μέρος της επίπλωσης και πολύτιμα αντικείμενα από την κατοικίας της πόλης. Σε αυτή την περίπτωση η φορητότητα τους ήταν βασικός παράγοντάς, με τα υφασμάτινα είδη να έχουν σαφές πλεονέκτημα. Αντικείμενο προς έρευνα αποτελεί η θεματολογία των εσωτερικών στοιχείων της διακόσμησης της έπαυλης. Ούτε ένα δείγμα δεν έχει διασωθεί στο νησί από το εξαιρετικό υλικό οικιακών διακοσμήσεων και επιπλώσεων, όπως αυτές περιγράφονται λεπτομερώς στα συμβόλαια εκείνης της εποχής [16]. Αυτή η απώλεια ήταν φυσικό αποτέλεσμα της διαδοχής αρχόντων με διαφορετική πολιτισμική

παράδοση, καθώς και της εναλλαγής των αξιών της Κρητικής κοινωνίας. Κυρίως όμως, οι Ενετικές Αρχές (και συνάμα οι Ενετοί ευγενείς) επιλήφθηκαν επιμελώς την μεταφορά στην Βενετία οποιουδήποτε κινητού στοιχείου επίπλωσης κτηρίου όπου είχαν στην κατοχή τους πριν από την αναχώρησή τους από την Κρήτη.

1.2.1. Κίνητρα για την κατοχή εξοχικής κατοικίας

Οι Βενετοί κάτοχοι των φέουδων όφειλαν να κατοικούν στις πόλεις αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν εγκατέστησαν δυνάμεις στην ενδοχώρα και ότι δεν χρειάστηκε να χτίσουν ασφαλή καταλύματα στην ύπαιθρο. Πως αλλιώς θα μπορούσαν να ελέγξουν τη γη και τους αγρότες που τους παραχωρήθηκαν. Η κατοχή γης αποτελούσε ανέκαθεν πηγή κύρους, ενώ η εξοχική κατοικία συνιστούσε για τους ευγενείς μια ανεξάρτητη βάση δύναμης και εξουσίας. Το βασικό κίνητρο της κατοχής εξοχικής κατοικίας ήταν η δυνατότητα άμεσου ελέγχου και διαχείρισης της παραγωγής του φέουδου που αυτή προσέφερε. Δηλαδή η εξασφάλιση της αγροτικής παραγωγής, όπου σε θεμελιώδες επίπεδο συνδέετε με την εξασφάλιση της ανάγκης σίτισης (κατά συνάμα επιβίωσης) και εφόσον αυτό είναι δυνατόν και του κέρδους. Ταυτόχρονα, η ύπαρξη υπαίθριας κατοικίας παρόλο που είχε μικρότερη αξία από την αστική κατοικία αποτελούσε και ένα μέρος ασφάλειας σε περιόδους κρίσης, όπως στις συχνές εμφανίσεις λοιμών όπου οι επιπτώσεις ήταν πιο έντονες στην πόλη. Επίσης η σύνδεση της εξοχικής κατοικίας με την καλή υγεία ήταν ένας από τους λόγους όπου και τα παιδιά περνούσαν μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα εκεί. Η εξοχή θεωρούνταν από ψυχολογικής αλλά και φυσικής κατάστασης υγιέστερο περιβάλλον από αυτό της πόλης [17]. Ειδικότερα σε περιόδους επιδημίας της πανώλης στην πόλη, όσοι μπορούσαν να φύγουν από αυτήν το έκαναν με πρώτους του φεουδάρχες και τις οικογένειές τους όπου διέμεναν στις εξοχικές κατοικίες τους μέχρι να σταματήσει η επιδημία. Η συχνότητα των επιδημιών πανώλης στην Ευρώπη και κατ' επέκταση στην Κρήτη, υποδηλώνει ότι η κατοχή υπαίθριου καταφυγίου ήταν σημαντικό θέμα και θα αποτελούσε ένα διαρκές ζήτημα προς διευθέτηση. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι επίσης ένα σημαντικό κίνητρο ήταν και αυτό της αναψυχής. Καλό φαγητό, σκιεροί κήποι, όμορφη θέα, κυνήγι, δραστηριότητες και ήσυχο περιβάλλον

κατάλληλο για μελέτη και συζήτηση ήταν στοιχεία τα οποία τύγγαναν ιδιαίτερης εκτίμησης από τους ευγενείς, ιδιαίτερα κατά την καλοκαιρινή περίοδο. Από την άλλη πλευρά η μόνιμη κατοίκηση στην ύπαιθρο συνδυάζονταν με τα αρνητικά στοιχεία της υπαίθριας ζωής, απουσία εκπαίδευσης, απουσία εκλεπτυσμένης διασκέδασης και κοινωνικής ζωής, δύσκολες συνθήκες διαβίωσης και κυρίως η άμεση ή έμμεση επαφή με τον μόχθο από την εργασία στη γη, αγγαρεία όπου οι άνθρωποι της ανώτερης τάξης είχαν απαλλαγή.

Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι επαύλεις της υπαίθρου είχαν κυρίως τις εξής τρεις χρήσεις:

α. Ήταν παραθεριστικές κατοικίες και χώροι αναψυχής ή σπανιότερα μόνιμες κατοικίες Δυτικών κυρίως γαιοκτημόνων, οι οποίοι είχαν κατά κανόνα ως μόνιμη κατοικία τους ένα αρχοντικό στην πόλη. Συνήθως μετά το Πάσχα και μέχρι τον Σεπτέμβριο, οι οικογένειες των γαιοκτημόνων διέμεναν στην εξοχική κατοικία όπου βρίσκονταν και τα κτήματά τους. Εκεί πήγαιναν συνοδευόμενοι από υπηρέτες και καλλιεργητές χωρικούς, οι οποίοι εν είδει αγγαρείας τους μετέφεραν χρήσιμα αντικείμενα, όπως ρούχα και έπιπλα.

β. Ο ελαφρώς οχυρωματικός τους χαρακτήρας σε συνδυασμό με τη συνήθη έλλειψη θέας προς τη θάλασσα είχε ως στόχο την ασφαλή διαμονή και την προστασία των ιδιοκτητών τους από πιθανές πειρατικές επιδρομές, αλλά και από ενδεχόμενες εσωτερικές επιβουλές, όπως αγροτικές εξεγέρσεις ή συγκρούσεις με άλλες ισχυρές οικογένειες.

γ. Οι επαύλεις υπήρξαν τοπικά οικονομικά κέντρα. Ευρισκόμενες σε τοποθεσίες ποτιστικές και ιδιαίτερα γόνιμες, αποτελούσαν σημείο αναφοράς για την παραγωγή αγροτικών προϊόντων. Με ορμητήριο αυτές οι γαιοκτήμονες είχαν τη δυνατότητα να επιβλέπουν από κοντά τις καλλιεργούμενες εκτάσεις τους και να αποθηκεύουν την παραγωγή τους στις αποθήκες τους ή σε υποστατικά γύρω από αυτούς.

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

2.ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΣΤΕΡΗΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

Οι Βενετοί, με τα κάστρα και τα μοναστήρια τους, τα καράβια και τιςπραμάτειες τους, εισάγουν αυτούσια πολιτισμικά στοιχεία του ύστερου γοτθικού γούστου, ως επί το πλείστον κατασκευαστικές μεθόδους και διακοσμητικά μοτίβα, τα οποία εύκολα μπορούσαν να αφομοιώσουν οι ντόπιοι χτίστες, οι μαραγκοί, οι υφάντρες [18]. Η ανοικοδόμηση που προκάλεσε η βενετική κατάκτηση είχε αλυσιδωτές επιπτώσεις στην οικοδομική τεχνολογία, στην οικονομική λειτουργία του οικοδομικού έργου στην κοινωνία της Κρήτης, στην οργάνωση των οικοδομικών επαγγελμάτων και ως αποτέλεσμα όλων αυτών στην μορφολογία των κτιρίων που άρχισε να μεταβάλλεται μέσα στον 14ο αιώνα. Η οικοδομική αυτή δραστηριότητα συνδέεται φυσικά ευθέως και προσδιορίζει την αρχιτεκτονική, για την οποία αποτελεί πράγματι τομή [1]. Η παραχώρηση του χώρου και οι επιλογές των αρχιτεκτονικών κανόνων υπόκεινται στην δικαιοδοσία των ενετών ευγενών, με το δομημένο περιβάλλον όμως να απευθύνετε ταυτόχρονα στους αποικιοκράτες αλλά και στον ντόπιο πληθυσμό. Οι άρχοντες της νέας αποικίας χρησιμοποιούν τη δική τους αρχιτεκτονική (συχνά με δικούς τους τεχνίτες από την Μητρόπολη) ώστε να μεταφυτεύσουν οικείες μορφές και δομικά στοιχεία (ακόμα και ολόκληρες χωρικές μονάδες της Μητρόπολης) στην πρόσφατα κατακτημένη περιοχή. Με αυτόν τον τρόπο οι αποικιοκράτες νιώθουν οικεία σε ένα ξένο τόπο και κυρίως οι ντόπιοι υπενθυμίζονται διαρκώς για το ποιοι ασκούν την εξουσία. Πιο συγκεκριμένα, στις πόλεις, όπου επικρατούν οι Βενετοί και είναι ισχυρή η κρατική και η επίσημη εκκλησιαστική εξουσία, χτίζονται δημόσια κτήρια, μεγάλοι γοτθικοί ναοί και μονές του δυτικού δόγματος, με εντολή και φροντίδα των νέων αρχών. Τα κτίσματα αυτά συνδέονται με τις πολιτικές συνθήκες και την πρόθεση για επίδειξη ισχύος απέναντι στους Ορθόδοξους, των οποίων η δυνατότητα άσκησης της λατρείας υπόκειται σε περιορισμούς. Ένας νέος τρόπος δόμησης επικρατεί σταδιακά, στον οποίο είναι σημαντικός ο ρόλος του λαξευτού πωρόλιθου και του γλυπτού διακόσμου [19].

2.1 Αναγεννησιακή Αρχιτεκτονική στην Κρήτη

Κατά τον 16ο αιώνα παρατηρούνται νέες σημαντικές αλλαγές στον κατασκευαστικό τομέα ως επακόλουθο των μεγάλων τεχνικών έργων των Ενετών, ιδίως του σχεδιασμού και της οικοδόμησης των νέων οχυρώσεων, από το δεύτερο τέταρτο του 16ου αιώνα [1]. Η υψηλή αισθητική και οι προηγμένες κατασκευαστικές μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν στις οχυρωματικές εργασίες σε όλο το νησί, πολλές από τις οποίες σχεδίασε και επέβλεψε ο ίδιος ο M. Sanmichelli, θα είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση πολλών σωστά καταρτισμένων και οργανωμένων τεχνιτών [15]. Η έρευνα στον τομέα της αρχιτεκτονικής της ύστερης ενετοκρατίας, έχει εντοπίσει ένα σημαντικό αριθμό από πρότυπα, από τα οποία οι κρητικοί μαστόροι άντλησαν εμπνεύσεις για να δημιουργήσουν δικά τους πρωτότυπα έργα ή τα οποία αντέγραψαν, άλλοτε με εκλεκτικιστικό τρόπο και άλλοτε αυτούσια [20]. Ειδικότερα μετά τον 16^ο αιώνα με περισσή επιμέλεια και προγραμματισμό έως την ολοκληρωτική κατάκτηση του νησιού από τους Τούρκους (1669), εγχειρίδια αρχιτεκτονικής όπως του Sebastiano Serlio (1475-1554) και λευκώματα με γκραβούρες γίνονται οι απαραίτητοι οδηγοί έμπνευσης στα χέρια των ντόπιων τεχνιτών. Η μεγάλη καθυστέρηση της φροντίδας για τα αρχιτεκτονικά έργα της κρητικής αναγέννησης έγινε αιτία να εξαφανισθούν πολλά από αυτά και άλλα να σώζονται μονάχα σε ερείπια ή να είναι γνωστά από φωτογραφίες.

Η κοσμική αρχιτεκτονική της Αναγεννήσεως στην Κρήτη δεν παρουσιάζει ομοιόμορφη εικόνα σε όλο το νησί [21]. Στα Χανιά και στο δυτικό μέρος του νησιού απαντάται στη μέση της όψεως των κατοικιών δίλοβο άνοιγμα με μπαλκόνι μπροστά του που πλαισιώνεται από δύο παράθυρα με ημικυκλική απόληξη άνω συμμετρικά βαλμένα (Εικ. 2). Στην ίδια περιοχή είναι επίσης συνηθισμένη μια μορφή σχετικά μεγάλων φουρουσίων με χαρακτηριστική έλικα, τα ανοίγματα θυρών και παραθύρων με υψηλές και στενές αναλογίες, τα οποία επάνω απολήγουν σε ημικυκλικό τόξο, καθώς και η λιτή μορφή των επικράνων και των γείσων, όπως τα βλέπουμε στην έπαυλη Trevisan στο Κόκκινο Μετόχι Κισσάμου. Αντίθετα, στη μεσαία περιοχή του νησιού και μέσα στην πόλη του Ρεθύμνου, τα ανοίγματα – πόρτες και παράθυρα- είναι πολύ πιο χαμηλά και πλατιά, τα γείσα διακοσμούνται με περισσότερα αλληπάληλα κυμάτια, τα επίκρανα είναι συνήθως κορινθιακά και γενικότερα τα πλαίσια και τα επιστύλια των θυρών και παραθύρων καλύπτονται από άφθονη διακόσμηση, ανάγλυφη ή και εγχάρακτη (Εικ. 3).

Εικ. 2. Δίλοβο άνοιγμα με μπαλκόνι σε κτίρια της παλιά πόλη Χανίων

Το μπαλκόνι και τα φορούσια στο πλαίσιο δεν είναι τα αυθεντικά

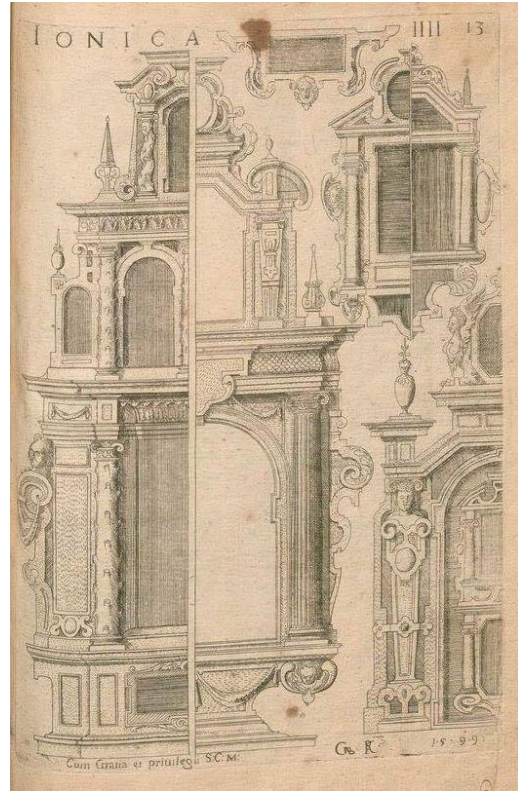

Εικ. 3. Θυρώματα της οδού Αρκαδίου, παλιά πόλη Ρέθυμνο

Από αυτές τις τοπικές διαφορές συμπεραίνουμε ότι τα αναγεννησιακά θέματα της Ιταλίας τα οποία χρησίμευαν ως πρότυπα αφομοιώνονταν σε κάθε περιοχή με διαφορετικό τρόπο και εξελίσσονταν αυτόνομα, προσαρμοσμένα στα τοπικά δεδομένα. Στην κρητική αρχιτεκτονική και ιδιαίτερα στην εκκλησιαστική σώζονται ορισμένες μορφές που δεν προέρχονται από καμία τυπωμένη ιταλική πηγή και που δεν απαντώνται σε κανένα αρχιτεκτόνημα της ιταλικής περιοχής. Παραδείγματα της παραπάνω διαπίστωσης είναι η αρχιτεκτονική διακόσμηση της προσόψεως της εκκλησίας τους μοναστηριού της Κυρίας των Αγγέλων στο Γουβερνέτο (Εικ. 4) και η διακόσμηση που πλαισιώνει την θύρα της Τράπεζας του μοναστηριού της Παναγίας της Οδηγήτριας στη Γωνιά (Εικ. 5).

Εικ. 4. Πρόσοψη μοναστηριού της Κυρίας των Αγγέλων στο Γουβερνέτο

Εικ. 5. Μανιεριστικό θύρωμα με διακοσμητικά στοιχεία από την παράδοση της Β. Ευρώπης, όπως απέδειξε η κ. Κάντω-Φατούρου-Ησυχάκη. Πηγή Μ. Ανδριανάκης

Και στα δύο έργα παρατηρούνται αρχές συνθέσεως και μορφές που τα διαφοροποιούν από αντίστοιχα κρητικά αρχιτεκτονήματα. Η πλούσια διακόσμηση τους πηγάζει από την θεματολογία της κεντρικής Ευρώπης και τα Saulenbucher (βιβλία για την ρυθμολογία των κίωνων) όπου από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα έως περίπου τα μέσα του 17^{ου} η καλλιτεχνική δημιουργία βρήκε την καθαρότερη έκφρασή της στο πεδίο της διακοσμητικής τέχνης. Η υιοθέτηση αρχιτεκτονικών μορφών από πρότυπα της κεντρικής Ευρώπης σχεδόν σύγχρονα με τις χώρες όπου γεννήθηκαν αυτά, μαρτυρά ότι η αρχιτεκτονική της Αναγέννηση στην Κρήτη, δεν ήταν ένας απόηχος των ευρωπαϊκών ρευμάτων που έφθαναν αφομοιωμένα μέσω της Μητροπόλεως σε μια απομακρυσμένη επαρχία, αλλά συμμετείχε ενεργά στα σύγχρονα της ευρωπαϊκά πολιτιστικά ρεύματα [20].

Η αρχιτεκτονική είναι προνομιούχος ιστορική πηγή που μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά στην πληρέστερη κατανόηση της εποχής της, καθώς αποτελεί τον ασφαλέστερο μάρτυρα των αναγκών και των προϋποθέσεων που τη δημιούργησαν. Μπορεί επιπλέον να απαντήσει σε πολλά ερωτήματα σχετικά με τις πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις για τις οποίες γίνεται λόγος. Προσφέρει την δυνατότητα να μελετηθούν οι οικοδομικές παραδόσεις: η ανάπτυξη των τοπικών και η εισαγωγή και ενσωμάτωση σε αυτές νέων τεχνικών [1].

Συχνά γίνεται αναφορά στο γεγονός ότι οι Έλληνες δεν χρειάζονταν την αναγέννηση με την δυτική έννοια του όρου καθώς ποτέ δεν έχασαν την γνώση της γλώσσας και της λογοτεχνίας, των φιλοσοφικών και ιστορικών γραπτών των κλασικών προγόνων. Αντ' αυτού η συνεισφορά των Ελλήνων στην ευρωπαϊκή αναγέννηση έχει συχνά αναλυθεί και τεκμηριωθεί [22]. Η κρητική αναγέννηση μπορεί να προσδιοριστεί ως η περίοδος όπου ο ελληνόφωνός κόσμος ήρθε σε άμεση επαφή με την ιταλική αναγέννηση. Είναι αποτέλεσμα της ανταπόκρισης και δημιουργικής αξιοποίησης των πτυχών του ιταλικού αναγεννησιακού πολιτισμού στην Κρήτη, από τον 14ο έως και την περίοδο μπαρόκ στην οποία δεν πρόλαβε να προχωρήσει η κρητική αρχιτεκτονική καθώς η άνθησή της σταμάτησε απότομα με την κατάκτηση του νησιού από τους Οθωμανούς. Η κρητική αναγέννηση έχει τις ρίζες της βαθιά στους προηγούμενους αιώνες και ήταν ένα αυτοδύναμο πολιτιστικό κέντρο αιώνες πριν από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης. Αυτό ενισχύεται και από το γεγονός ότι πολλοί βυζαντινοί λόγιοι από την Πόλη κατέφυγαν σε ένα τόπο με αντίστοιχα υψηλή πνευματική στάθμη, όπως η Κρήτη. Από τις αρχές του 14^{ου} αιώνα έχουμε σαφή τεκμήρια για μια ανανεωτική διεργασία στη θρησκευτική ζωγραφική (πλαστική απόδοση μορφών, τεχνική φωτοσκιάσεως, προοπτική εσωτερικών χώρων) καθώς και στον τομέα της αντιγραφής χειρόγραφων η οποία προϋποθέτει υψηλή εκπαιδευτική δραστηριότητα και ύπαρξη βιβλιοθηκών [21]. Επίσης κατά τον 14ο αιώνα εμφανίζεται η δίγλωσση παιδεία επιτρέποντας στους Κρητικούς να παρακολουθούν τα σύγχρονα δυτικοευρωπαϊκά

πολιτιστικά ρεύματα (που αργότερα κατέληξαν στην ιταλική Αναγέννηση) και κατά κάποιο τρόπο να συμμετέχουν σε αυτά. Τα αρχιτεκτονήματα την περίοδο της κρητικής Αναγεννήσεως που σώζονται σήμερα χρονολογούνται από τις αρχές του 16ου αιώνα και εμφανίζονται ήδη σε πλήρη διαμόρφωση. Αυτό επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι υπήρχαν και παλαιότερα κτήρια τα οποία πιθανός καταστράφηκαν από ισχυρούς σεισμούς όπως αυτόν του 1508 όπου κατέστρεψε τις κρητικές πόλεις, [21]. Βέβαια, στην αρχιτεκτονική των ιδιωτικών κατοικιών των κρητικών πόλεων απουσιάζει ο τύπος τού μεγάλου αστικού μεγάρου των πλουσίων και των ευγενών τής Ρώμης, τής Φλωρεντίας ή τής Βενετίας, όπου, ή 'Αναγέννηση «παίρνει την αυστηρή ρυθμικότητα τής θρησκευτικής κλασσικής τέχνης και τη μεταφέρει στα κοσμικά της κτήρια. Οι κρητικές όμως πόλεις, συγκρινόμενες, από οποιαδήποτε άποψη, με τα μεγάλα αυτά ιταλικά αστικά κέντρα, αποτελούν ασφαλώς αξιόλογους μεν, άλλα μικρούς, οπωσδήποτε, επαρχιακούς οικισμούς και θα ήταν λάθος να αναζητήσουμε στην Κρήτη τέτοιου είδους μνημεία [29].

Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να αναφέρουμε ότι αποτέλεσμα αυτής της μείξης, είναι το βενετοκρητικό ιδίωμα, πρωτίστως στις λόγιες τέχνες-που μας κάνει σήμερα να μιλάμε για Κρητική Αναγέννηση - δευτερευόντως στη χειροτεχνία, τη γλώσσα και τη δημώδη μουσική [18]. Η αρχιτεκτονική όπως και η γλυπτική γνώρισε επίσης μεγάλη άνθηση όμως σε αυτό το σημείο πρέπει να παρατεθούν οι ακόλουθες απόψεις:

α) είναι σφάλμα να δίνουμε στα έργα γλυπτικής και αρχιτεκτονικής του τελευταίου αιώνα της Ενετικής κυριαρχίας τον χαρακτηρισμό του αναγεννησιακού, και γιατί χρονολογικά η αναγέννηση με την αυστηρή έννοια του όρου ήταν τότε πια παρελθόν, αλλά και γιατί όπως - έχει αποδειχθεί από την αναζήτηση προτύπων – αυτά είναι έργα χαρακτηριστικά του μανιερισμού [19].

β) η αφομοίωση και η πιστή απόδοση των δυτικών αρχιτεκτονικών προτύπων από τους ντόπιους τεχνίτες της Κρήτης δεν είναι ικανή ώστε να χρησιμοποιείται ο χαρακτηρισμός της Κρητική Αναγεννησιακής Αρχιτεκτονικής, αντ' αυτού θα ήταν πιο

δόκιμος ο χαρακτηρισμός τους ως επιρροές της Ευρωπαϊκής Αναγέννησης στην αρχιτεκτονική της Κρήτης.

Παράλληλα αξίζει να αναφερθεί η άποψη του θεωρητικού της αρχιτεκτονικής και της φιλοσοφίας της τέχνης κ. Παναγιώτη Μιχελή ότι «σε κάθε νεότευκτο πολιτισμό πάντοτε προηγούνται οι άλλες τέχνες και έπεται η αρχιτεκτονική» [38]. Όπως στην Αναγέννηση όπου προηγήθηκε ο Dante ακολούθησαν οι ζωγράφοι και τέλος άνθισε η αρχιτεκτονική. Η αργοπορία της αρχιτεκτονικής ως τέχνη οφείλεται στο ότι πρωτού φιλοτεχνήσει αριστουργήματα οφείλει να καλύψει τις ανάγκες στέγασης όπου η κάθε κοινωνική αναμόρφωση φέρνει μαζί της. Τα αρχοντικά της Αναγέννησης δεν έγιναν προτού διαμορφωθεί η νέα έννοια του άρχοντα στις ερίζουσες και φιλόπρωτες πόλεις της Ιταλίας [38]. Η άνθηση του αναγεννησιακού πολιτισμού των κρητικών πόλεων το 16^ο – 17^ο αιώνα έπεται από την μακρόχρονη προετοιμασία των λόγιων τεχνών και της ζωγραφικής αποτελεί αναμφίβολα χαρακτηριστικό παράδειγμα από την ιστορία του νέου Ελληνισμού.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

3.ΕΝΕΤΙΚΗ ΕΠΑΥΛΗ ΚΑΤΩΧΩΡΙΟΥ

Η ενετική έπαυλη Κατωχωρίου (Εικ. 6), - όπως και οι παρακείμενοι ναοί - έχει κηρυχθεί ιστορικό διατηρητέο μνημείο ως άριστο δείγμα κοσμικής αρχιτεκτονικής του τέλους του 16ου αιώνα ή των αρχών του 17ου αιώνα στην Κρήτη με την υπ' αριθμ ΥΑΒ1/Φ38/67339/1474/20-12-1984 ΦΕΚ 47/Β/29-1-1985 απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού. Παρόλα την μορφολογική αλλοίωση που έχει υποστεί και την ερειπιώδης κατάσταση της, καθώς σώζεται κυρίως το κέλυφος, δείχνει μια αξιοθαύμαστη αντοχή στο χρόνο και συνεχίζει να δεσπόζει στην περιοχή.

Εικ. 6. Νοτιοανατολική όψη της έπαυλης όπως φωτογραφήθηκε από τον G. Gerola

3.1.Τοποθεσία Έπαυλης

Η τοποθεσία της Έπαυλης έγκειται στην εύφορη κοιλάδα των Κεραμειών βόρεια του ποταμού Κοιλιάρη, στη θέση Φραγκομονάστερο, όπως αυτή μαρτυρείται από τον Guiseppe Gerola [23]. Βρίσκεται εντός του οικισμού Κατοχώρι, σε υψόμετρο 300μ. και

15 χιλιόμετρα νότια των Χανίων Κρήτης, κοντά στους βόρειους πρόποδες των Λευκών Ορέων. Η στρατηγική θέση και ο χαρακτήρας της έπαυλης και των παρακείμενων ναΐσκων, δηλώνουν ότι την εποχή της ενετοκρατίας αποτελούσαν το επίκεντρο της διοίκησης και των θρησκευτικών εκδηλώσεων για την ευρύτερη περιοχή των Κεραμειών.

Η ευρύτερη περιοχή των Κεραμειών (Εικ. 7) αποτέλεσε κέντρο επαναστάσεων. Μάλιστα από την περιοχή ξεκίνησε η τελευταία επαναστατική ενέργεια στην αλυσίδα των κρητικών επαναστάσεων της Βενετοκρατίας. Εκδηλώθηκε το 1527 και είναι γνωστή ως επανάσταση του Γεώργιου Καντανολέου. Το κίνημα το οποίο επεκτάθηκε και σε άλλες περιοχές, συνδέεται με την αντίδραση των αγροτικών και ποιμενικών πληθυσμών στις φορολογικές καταπιέσεις και τις διοικητικές αυθαιρεσίες των Ενετών. Οι ενετικές αρχές υπό το φόβο τουρκικής επέμβασης δίστασαν στην αρχή να επέμβουν δυναμικά και επιχείρησαν να επαναφέρουν τους επαναστάτες με απειλές και εκφοβισμούς.

Εικ. 7. Χάρτης του Johann Baptist Homann: Insula Creta hodie Candia in sua IV Territoria Divisa

Η αποτυχία των ήπιων μέτρων οδήγησε στην ένοπλη αναμέτρηση όπου οι Ενετοί κατόρθωσαν σε ένα μήνα να καταστείλουν την επανάσταση. Η εκδίκηση των Ενετών υπήρξε όπως πάντα φοβερή καταστρέφοντας χωριά και εκτοπίζοντας τις οικογένειες των επαναστατών εκτός Κρήτης [7].

3.2.Ιδιοκτήτες της Έπαυλης

Σήμερα, για το κυρίως κτίσμα της έπαυλης δεν φέρετε κανέναν ως ιδιοκτήτη, αλλά ο χώρος περιμετρικά της έπαυλης ανήκει σε τέσσερις ιδιοκτήτες, όπου ο καθένας τους ορίζει από μια πλευρά της έπαυλης μαζί με τις προσκείμενες κατασκευές σε αυτήν. Κατά το πρόσφατο παρελθόν λειτούργησε ως βιοτεχνικός χώρος με τη στέγαση εντός αυτού συνεταιριστικού ελαιουργείου, ενώ μέρος του εξοπλισμού από αυτή τη χρήση υπάρχει ακόμα εντός της έπαυλης (Εικ. 8).

Εικ. 8. Πρέσα από την εποχή λειτουργίας του ελαιοτριβείου εντός της έπαυλης

Δεν είναι γνωστό σε ποια οικογένεια Ενετών ευγενών άνηκε καθώς δεν υπάρχει σκαλισμένο οικόσημο, ενώ τα οικόσημα των γειτονικών ναών τα οποία θα αφορούσαν την ίδια οικογένεια, λόγω των εκτεταμένων τους φθορών που έχουν υποστεί, δεν έχουν ταυτοποιηθεί ακόμα. Το οικόσημο του ορθόδοξου ναού του Αγίου Δημητρίου (Εικ. 9) σώζεται σε ελαφρώς καλύτερη κατάσταση στο οποίο μπορούμε να διακρίνουμε ότι πρόκειται για διπλό οικόσημο με έντονο ανάγλυφο αλλά κατεστραμμένο. Το διπλό οικόσημο ενδεχομένως προκύπτει από μικτό γάμο ενετού ευγενή και κρητικιάς με επίσης ευγενή καταγωγή αιτιολογώντας συνάμα και την ύπαρξη ξεχωριστών ναών για την εξυπηρέτηση και των δύο δογμάτων, καθολικών και ορθόδοξων. Το δεύτερο από το διπλό οικόσημο σύμφωνα από την μετάφραση του Γ. Σπανάκη τόμος II G. Gerola σελ. 267 «μοιάζει να παριστάνει ένα ζώο αναρριχόμενο πάνω σε ένα πρόσωπο» στοιχείο που ίσως παραπέμπει στην οικογένεια Molin [24].

Εικ. 9. Διπλό οικόσημο Ι. Ναού Αγίου Δημητρίου

Έπειτα από σύντομη έρευνα και προσπάθεια ερμηνείας της μαρτυρίας του G. Gerola: *due stemmi in forte rilievo, ma assai corrosi. il secondo pare rappresentasse un animale rampante attraversato da una fascia* παρατηρούμε ότι η ορθή μετάφραση είναι:το δεύτερο μοιάζει να παριστάνει ένα ζώο αναρριχόμενο πάνω σε μια ζώνη και όχι πρόσωπο. Στην περίπτωση αυτή μοιάζει με το οικόσημο της οικογένειας Clodio (Εικ. 10) μέλη της οποίας είχαν την κρητική ευγένεια.

Εικ. 10. Θύρωμα οδού Βερνάδου στο Ρέθυμνο με το οικόσημο της οικογένειας Clodio

Ένα άλλο οικόσημο το οποίο επίσης ταιριάζει στην παραπάνω περιγραφή του G. Gerola είναι της οικογένειας Magno (Εικ. 11) η οποία είχε την ενετική ευγένεια. Και τα δύο οικόσημα φέρουν αναρριχόμενο ζώο σε ζώνη. Λόγω της ύπαρξης καθολικής εκκλησίας, το πιο πιθανό είναι η έπαυλη να άνηκε σε ενετους όπως την οικογένεια Magno. Στην περίπτωση που το οικόσημο αφορά την κρητική οικογένεια Clodio, τότε πρόκειται για την ταυτότητα της κρητικής νύφης, όπου και προς τιμή της κατασκεύασε ο ενετός σύζυγός της, τον ορθόδοξο ναό.

Εικ. 11. Οικόσημο οικογένειας Magno, πηγή Ιστορικό Αρχείο Κρήτης

3.3. Περιβάλλον Χώρος

Εικάζοντας την μορφολογία του εδάφους την περίοδο της ενετοκρατίας και συγκρίνοντάς την με την σημερινή, συμπεραίνουμε ότι η χρήση της γης στην περιοχή δεν έχει αλλάξει αποτελούμενη από καλλιεργήσιμη έκταση και ελαιώνες. Η υπερυψωμένη θέση της έπαυλης είναι προνομιούχος ως πύργος ελέγχου και κατόπτευσης, και συνάμα κατάλληλη για να καλύψει τις οικιστικές ανάγκες του φεουδάρχη. Πιθανός ο παρακείμενος οικισμός του Κατωχωρίου να αποτελούσε ιδιοκτησία του Φέουδου.

Εικ. 12. Αεροφωτογραφία περιοχής. Διακρίνονται: οι πρόποδες των Λευκών Ορών και οι εύφορες εκτάσεις του Φέουδου. 1. Έπαυλη, 2. Ναοί, 3. Βοηθητικό κτίσμα

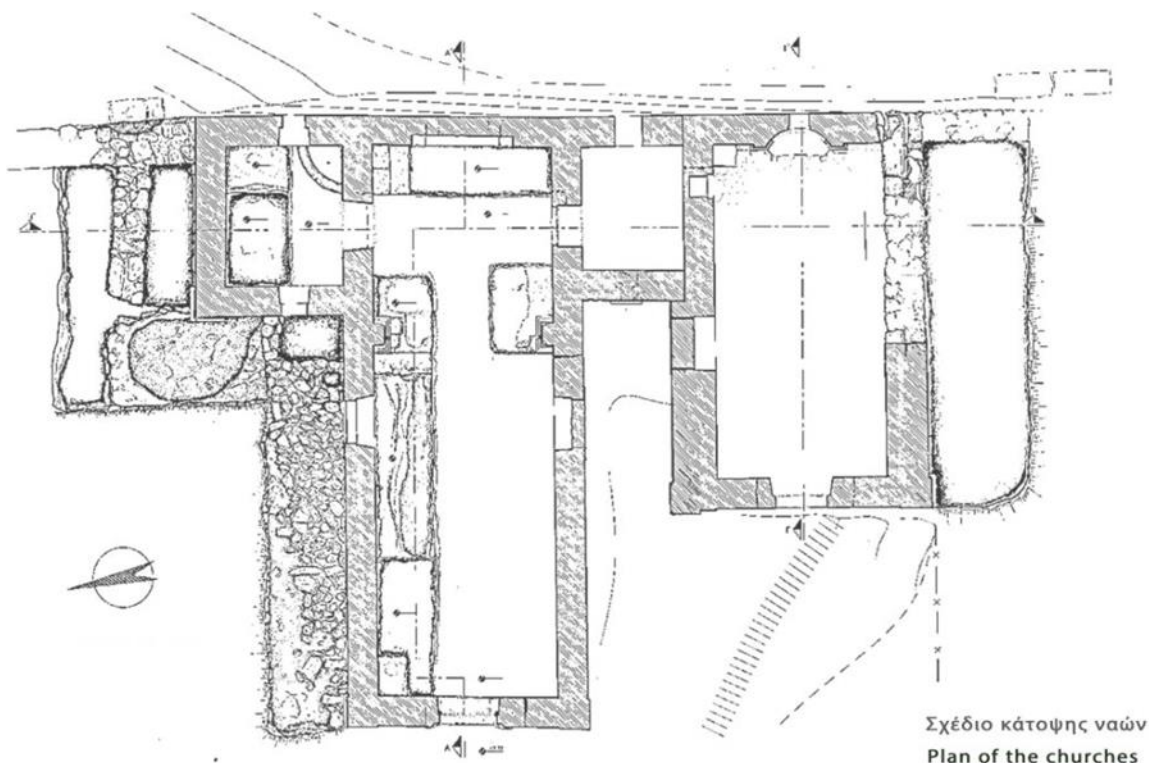
3.3.1. Εκκλησίες

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η περιοχή που βρίσκεται η έπαυλη ονομάζεται Φραγκομονάστερο καθώς εικάζεται ότι οι ναΐσκοι (Εικ. 13) αποτελούσαν εκκλησιαστικό συγκρότημα φραγκισκανικής μοναστικής εγκατάστασης. Σήμερα σώζονται ελάχιστη ίχνη από τη θεμελίωση άλλων κτισμάτων γύρω από τους ναούς (Εικ. 14). Οι ιεροί ναοί Αγ. Νέστορα και Αγ. Δημητρίου έχουν κοινά υστερογοτθικά αρχιτεκτονικά στοιχεία και χρονολογούνται κατά την περίοδο της ύστερης Ενετοκρατίας (16ου αι.). Ο ναός του Αγ.

Νέστορα είναι εμφανώς ο κύριος, όπου εξυπηρετούσε τους κατοίκους του καθολικού δόγματος και περιβάλλεται από δύο τετραγωνικά προσκτίσματα με τα οποία επικοινωνεί ο χώρος του ιερού του. Ο ναός του Αγ. Δημητρίου είναι μικρότερος, εξυπηρετούσε τους κατοίκους του ορθόδοξου δόγματος και εφάπτεται μόνο με το νότιο πρόσκτισμα, χωρίς όμως να επικοινωνεί με αυτό και φέρει μνημειωδέστερη είσοδο.

Εικ. 13. Ι. Ναοί Άγιος Νέστορας κ' Άγιος Δημήτριος μετά από τις εργασίες αποκατάστασης

Εικ. 14. Κάτοψη Εκκλησιών - βόρεια διακρίνονται ίχνη θεμελίωσης κτισμάτων

Η παπική πολιτική προώθησε τους Φραγγισκανούς μοναχούς στον Ελλαδικό χώρο οι οποίοι μαζί με τους Δομινικανούς επιδίδονταν σε έντονη ιεραποστολική δράση [25]. Επίσης η παρουσία πιστών Φραγγισκανών προσκυνητών των Αγίων Τόπων οι οποίοι είχαν ως ενδιάμεσο σταθμό την Κρήτη και συγκεκριμένα το Ηράκλειο είχε ως αποτέλεσμα οι Φραγγισκανικές εκκλησίες να έχουν σημαντικό ρόλο στην θρησκευτική ιστορία του νησιού. Το μοναχικό τάγμα των Φραγγισκανών ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές στους Καθολικούς αλλά και τους Ορθόδοξους Χριστιανούς της Κρήτης. Συνήθως οι μοναχοί μετακινούνταν μετά από πρόσκληση πλούσιου ηγεμόνα, ο οποίος επιθυμούσε εγκατάσταση Φραγγισκανών στην ιδιοκτησία του (*jus patronatus*). Τον 16ο και 17ο αιώνα υπάρχει πλήθος παραχωρήσεων μικρών συνήθως μονών από αυτούς που είχαν το *jus patronatus* προς μοναχούς ή ιερομόναχους [26]. Ενδεχόμενος η οικοδόμηση των δύο ναών να μη σχετίζεται με μοναστική εγκατάσταση, αλλά κατά πάσα πιθανότητα να συνδεόταν με τον φεουδάρχη - ιδιοκτήτη της έπαυλης δυτικά των ναών, ο οποίος, στα πλαίσια των θρησκευτικών συνθηκών που επικρατούσαν τότε στην Κρήτη, φρόντισε για

την οικοδόμηση ναού και για τους καθολικούς και για τους ορθόδοξους παροίκους του. Η ύπαρξη των δύο εν επαφή αλλά ξεχωριστών ναών (και από το καθολικό δόγμα - Φράγκων) να προσέδωσε σε βάθος χρόνου την εικόνα μοναστικής εγκατάστασης Φράγκων, με αποτέλεσμα την απόδοση του τοπωνυμίου Φραγκομονάστερο.

Μετά την απώλεια της Κύπρου (1571) η Βενετία ακολούθησε σταθερά φιλορθόδοξη πολιτική, αφού στο εξής υπολόγιζε στην καλή συνεργασία των υπηκόων της, κυρίως των Κρητικών, προκειμένου να αντιμετωπίσει τη διαρκώς επεκτεινόμενη τουρκική απειλή. Παράλληλα, η μακρόχρονη συμβίωση ορθοδόξων και καθολικών άμβλυνη την εχθρότητα και την καχυποψία που χαρακτήριζαν τις σχέσεις τους και οδήγησε στην προσέγγιση και αμοιβαία ανοχή των δύο δογμάτων. Σε γενικές γραμμές κατά την ύστερη βενετοκρατία παρατηρείται ειρηνική συνύπαρξη των δύο δογμάτων και η λατρευτική σύγκλιση όπου εκφράζεται σε ορισμένες περιπτώσεις όπως κοινή λατρεία αγίων (Άγιος Φραγκίσκος) και η αθρόα συμμετοχή ορθοδόξων και καθολικών σε κοινές λειτουργίες [27]. Η κοινή χρήση ναών από ορθόδοξους και καθολικούς δεν ήταν σπάνιο φαινόμενο στην Κρήτη ενώ υπήρχαν περιπτώσεις εκκλησιών όπου στην ίδια αγία τράπεζα λειτουργούσε τόσο ο καθολικός όσο και ο ορθόδοξος ιερέας.

Οι σχέσεις κληρικών και Ευγενών φεουδαρχών ήταν αμφίδρομες. Οι φεουδάρχες, στην πλειονότητά τους, ήταν οι κτήτορες των μοναστηριών και εκείνοι που κατά κανόνα μισθοδοτούσαν τον ορθόδοξο κλήρο. Το θρησκευτικό αίσθημα έκανε υποστηρικτικούς τους Ευγενείς απέναντι στον κλήρο και οι ιερείς με τη σειρά τους προσεύχονταν για αυτούς για συγχώρηση και αιώνια ανάπαυση. Η οικονομική στάθμη και το βιοτικό επίπεδο ενός μέσου ιερέα της περιοχής δεν διαφέρει πολύ από εκείνο του μέσου αγρότη. Ο κατώτερος ορθόδοξος κλήρος συγκαταλέγεται στην κοινωνική ομάδα των αγροτών-γονικάρηδων. Οι ιερείς, παράλληλα με τα λειτουργικά τους καθήκοντα ασχολούνταν συνεπικουρικά με ποικίλες επαγγελματικές δραστηριότητες, όπως με τη γεωργία, την κτηνοτροφία, τη μελισσοκομία, κ.ά. [28]

3.3.2. Βοηθητικό κτίσμα - θυρωρείο

Λίγα μέτρα ανατολικά από την Έπαυλη σώζεται το κέλυφος κτίσματος το οποίο είχε βοηθητικό χαρακτήρα (Εικ. 15). Η θέση του, οι διαστάσεις του καθώς και ο τρόπος δόμησης του (Εικ. 16), ο οποίος είναι παρόμοιος με της Έπαυλης, υποδηλώνει ότι θα μπορούσε να είναι το 'θυρωρείο' της Έπαυλης και η κατοικία των βοηθών (υπηρετικό προσωπικό ή φύλακες). Η ύπαρξη θυρωρείου στις βίλλες της υπαίθρου ή ακόμα και στα πολύ μεγάλα με εκτεταμένες εσωτερικές αυλές μέγαρα των πόλεων, στα όποια δεν θα ήταν ασφαλώς δυνατό να ακουστεί το κτύπημα στην εξώπορτα για να βγει το προσωπικό θεωρείται δεδομένη. Ταυτόχρονα ο φεουδάρχης θα πρέπει να διατηρούσε μικρή προσωπική φρουρά η οποία θα βρίσκονταν πλησίον της οικίας του πρώτου.

Εικ. 15. Θέση βοηθητικού κτίσματος - 'θυρωρείου'.

Εικ. 16. Βοηθητικό κτίσμα, διακρίνεται η αργολιθοδομή. Λεπτομέρεια ισόδομου πεσσού

3.3.3. Νερόμυλος

Στην ευρύτερη περιοχή της έπαυλης και πιθανός εντός των ορίων του φέουδου, σώζεται ένα από τα χαρακτηριστικά κτίσματα του αγροτικού τοπίου, ο νερόμυλος. Ο νερόμυλος απαντάτε 300μ. ανατολικά της έπαυλης (Εικ. 17) και προφανώς θα ήταν ιδιοκτησίας του φεουδάρχη της περιοχής. Οι γαιοκτήμονες ήλεγχαν τις πηγές νερού και είχαν χτίσει νερόμυλους σε «παρόχθιες» περιοχές, οι οποίοι με την ενέργεια του τρεχούμενου νερού άλεθαν το σιτάρι. Η παραπάνω πρακτική συνδέεται με την επίκληση αμφιβόλου γνησιοτητος παλαιών φεουδαλικών δικαιωμάτων των Δυτικών αρχόντων και την εφαρμογή τους, σύμφωνα με τα οποία οι γαιοκτήμονες ήταν κύριοι των πηγών και των υδάτων της επικράτειάς τους, απαιτώντας τέλη για τη χρήση τους από τους χωρικούς [14]. Το νερό της πηγής – από την οποία τρέχει ακόμα - διοχετεύονταν προς τον νερόμυλο μέσω ενός καναλιού ‘υδραύλακα’ που σώζεται και σήμερα στη στέψη του λιθόκτιστου τοιχείου συνολικού μήκους περίπου 150μ. (Εικ. 17).

Εικ. 17. Βενετσιάνικος Νερόμυλος

Εικ. 18. Τοιχίο με κανάλι στη στέψη του για την μεταφορά του νερού στον νερόμυλο

3.3.4. Λιθόκτιστος Περίβολος και Κήπος

Οι δύο εκκλησίες και η έπαυλη οριοθετούν ένα φρουριακό σχηματισμό, δημιουργώντας μια περικλειστή αυλή, ενώ πιθανός μεταξύ των δύο εκκλησιών να υπήρχε και ένας πύργος κατόπτευσης. Αυτή η ελαφρώς αμυντική διάταξη εμφανίζεται συχνά σε μοναστήρια και υπαίθριες επαύλεις σε περιοχές της Κρήτης [26]. Η αμυντική διάταξη στην προκειμένη περίπτωση θα οριζόταν με την παρουσία ενός επαρκούς σε ύψος λιθόκτιστου περιβόλου – μαντρότοιχο. Ίχνη αυτού του περιβόλου (Εικ. 19) σώζονται σε διάφορα σημεία περιμετρικά του αύλειου χώρου, ο οποίος οριοθετείται και από την υψομετρική διαφορά του εδάφους (φύσει οχυρή θέση), ενισχύοντας περαιτέρω τον αμυντικό και αποτρεπτικό χαρακτήρα του. Εκατέρωθεν των ναών ο περίβολος διατηρείται ακόμα και φέρει επίχρισμα – πράγμα που δηλώνει την επιμελημένη κατασκευή και τη σημασία του για τον ιδιοκτήτη της έπαυλης. Εντός του αύλειου χώρου, δεν πρέπει να θεωρείται απίθανη η ύπαρξη ενός ευρύχωρου κήπου με ένα γεωμετρικά οργανωμένο (κατά τα αναγεννησιακά πρότυπα των ιταλικών Giardini) σέ διαφορετικά επίπεδα, σύνολο παρτεριών, φυτεμένων με δέντρα και λουλούδια, με πέτρινες σκάλες και κρήνες, σαν κι εκείνον που βρήκε ή κ. Κάντω Φατουρού - Ήσυχάκη στην κοινότητα Νεροκούρου, λίγο πιο έξω από τα Χανιά (Εικ. 20). Τα γοητευτικά αυτά περβόλια ήταν επόμενο να συνηθίζονταν στις έξω από τις πόλεις βίλλες και σέ μια τέτοια εξοχική έπαυλη ενός «εκλαμπρότατου αφέντη» αναφέρεται ασφαλώς ό Κορνάρος στην περιγραφή του ειδυλλιακού κήπου, στο πατρικό του Έρωτόκριτου : «Είχε περβόλι ορεχτικό με δέντρα μυρισμένα σαν κείνον ομορφότερο δεν ήταν άλλον ένα» [29]. Ο κήπος θα ήταν ευχάριστος ιδιαίτερα την άνοιξη και τα βράδια του καλοκαιριού όπου ο φεουδάρχης θα μπορούσε να παραθέσει εκεί γεύμα στους καλεσμένους του.

Εικ. 20. Άποψη από τον κήπο κατά τα αναγεννησιακά πρότυπα, Νεροκούρου, Χανιά

Εικ. 19. Άποψη της περιοχής κοιτάζοντας Δυτικά. Ίχνη λιθόκτιστου περιβάλου και πιθανή οριοθέτηση του αύλειο χώρου. Η οριοθέτηση γίνεται σύμφωνα και με την υψομετρική διαφορά η οποία παρουσιάζεται στο εδάφος.

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

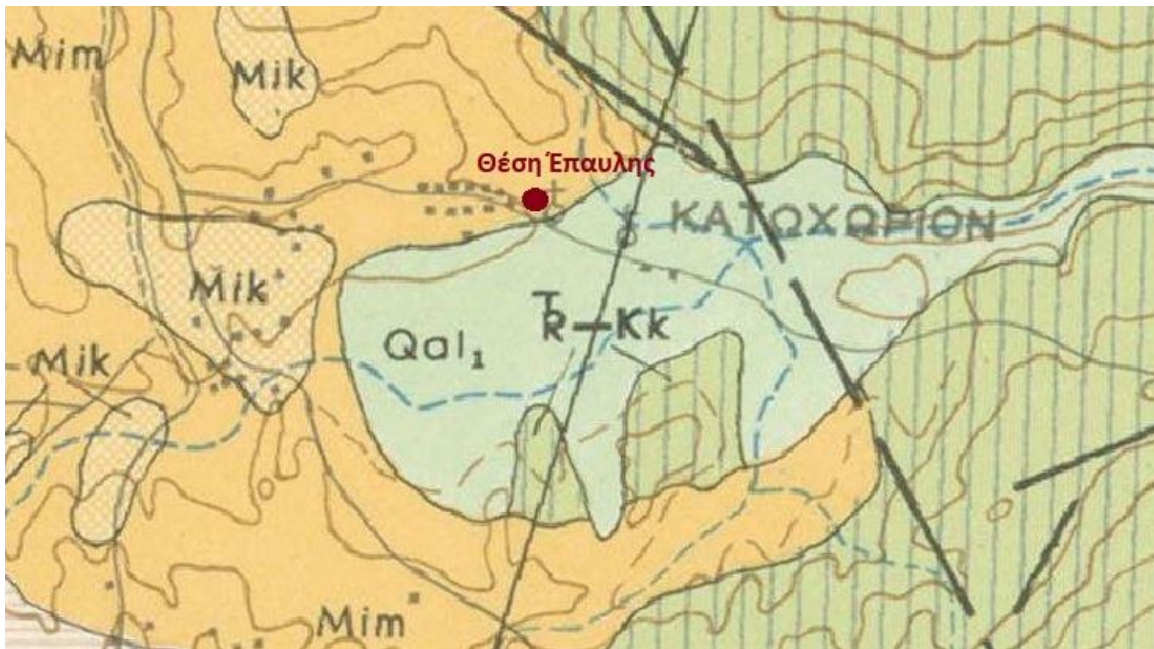
4.ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ ΔΟΜΗ ΕΠΑΥΛΗΣ

Εικ. 21. Άποψη ενετικής έπαυλης. Λήψη βΔ

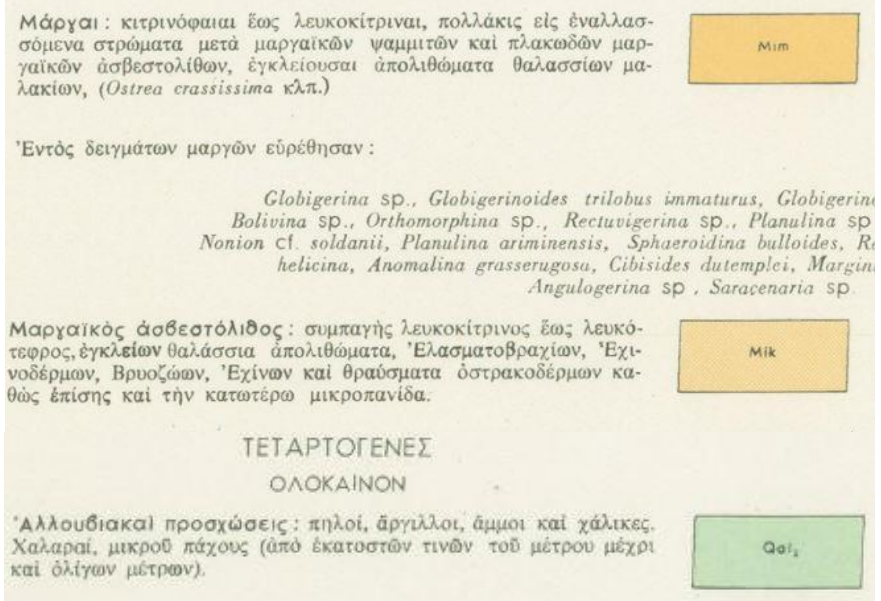
Η διώροφη έπαυλη (Εικ. 21) έχει σχεδόν τετραγωνική κάτοψη (14,95μ. X 13,90μ.) με τον προσανατολισμό της κύριας όψης να έχει μικρή απόκλιση από τον νότο. Το ύψος του κάθε ορόφου είναι 4,40μ με το συνολικό ύψος της κατασκευής συμπεριλαμβανομένου μέρους του στηθαίου να φτάνει τα 8,96μ. Το δομικό σύστημα της έπαυλης είναι χτισμένο με το συνήθη τρόπο δόμησης της εποχής καθώς αποτελείται από φέρουσα αργολιθοδομή, πάχους 52 εκ. και είχε οριζόντια ελαφριά διαφράγματα όπως ξύλινο μεσοπάτωμα και δώμα τα οποία έχουν καταρρεύσει ολοσχερώς. Η δομή των φερόντων τοίχων από φυσικούς λίθους είναι σχετικά ακανόνιστη, συνδέονται με κονίαμα πάχους 1,5 έως και 4,0 εκατ. ενώ το πλέξιμο των λίθων στις γωνίες αναλογούντος των συνθηκών και την σχετική διατήρηση του κελύφους μπορεί να χαρακτηριστεί επαρκές.

Οι οικοδομικοί λίθοι της αργολιθοδομής είναι από τον τοπικό μαργαϊκό ασβεστόλιθο. Πρόκειται για οργανογενή ασβεστόλιθο προερχόμενο από την καθίζηση και συσσωμάτωση των σκελετών διαφόρων οργανισμών (απολιθοματοφόρος). Είναι συμπαγής λευκοκίτρινος έως λευκότεφρος και χαρακτηρίζεται από το υψηλό πορώδες και την διαπερατότητα του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απορρόφηση των νερών της βροχής και κυρίως την υψηλή τριχοειδή απορρόφηση του εδαφικού ύδατος. Η έδραση ενδεχομένως να γίνεται σε στρώση μαργαϊκού ασβεστόλιθου ο οποίος απαντάτε στην περιοχή (Εικ. 22). Η επάρκεια καθώς και το βάθος έδρασης των θεμελίων έως ότου αυτά συναντήσουν σταθερό σημείο του εδάφους κρίνεται δεδομένο κατ' αντιστοιχία των ευρημάτων που προέκυψαν από την ανασκαφή των παρακείμενων ναών (Εικ. 23).

Εικ. 22. Γεωλογικός

Χάρτης Ελλάδος

Εικ. 23. Αποκάλυψη του μαργαϊκού ασβεστόλιθου πάνω στον οποίο είναι θεμελιωμένοι οι παρακείμενοι ναοί.

4.1. Αποτύπωση υπάρχουσας κατάστασης

Στις όψεις του ισογείου της έπαυλης υπάρχουν αλληπάλληλες επεμβάσεις, με αποτέλεσμα να αποτελούν ένα σύνθετο μωσαϊκό. Σε αντίθεση ο όροφος διατηρεί τα περισσότερα στοιχεία της αρχικής – ενετικής φάσης – του αναγνωρίσιμα (Εικ. 24). Η έλλειψη αρχιτεκτονικών σχεδίων της έπαυλης οδήγησε στην αποτύπωσή της η οποία και παρατίθεται στις επόμενες σελίδες.

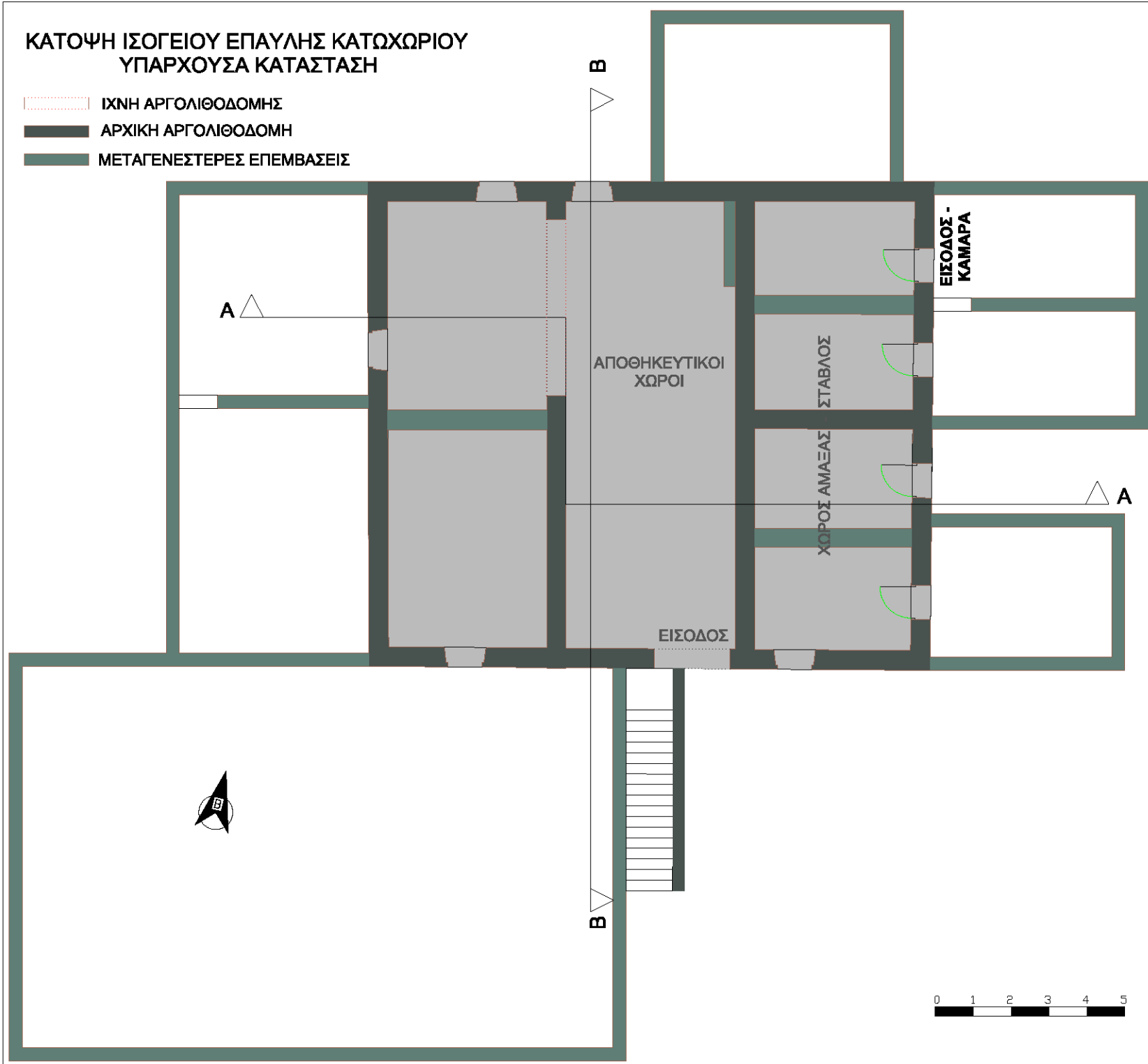

Εικ. 24. Αεροφωτογραφία κοιτάζοντας βορειο-δυτικά

Οι μετρήσεις πραγματοποιήθηκαν με χρήση μετροταινίας και οργάνου Laser. Δεν χρησιμοποιήθηκε νήμα της στάθμης για τη μέτρηση των παραμορφώσεων των τοίχων καθώς αυτό δεν ήταν εφικτό λόγω περιορισμένης πρόσβασης. Οι εργασίες πεδίου ολοκληρώθηκαν με αποτύπωση της παθολογίας και με εκτενή φωτογράφιση του μνημείου.

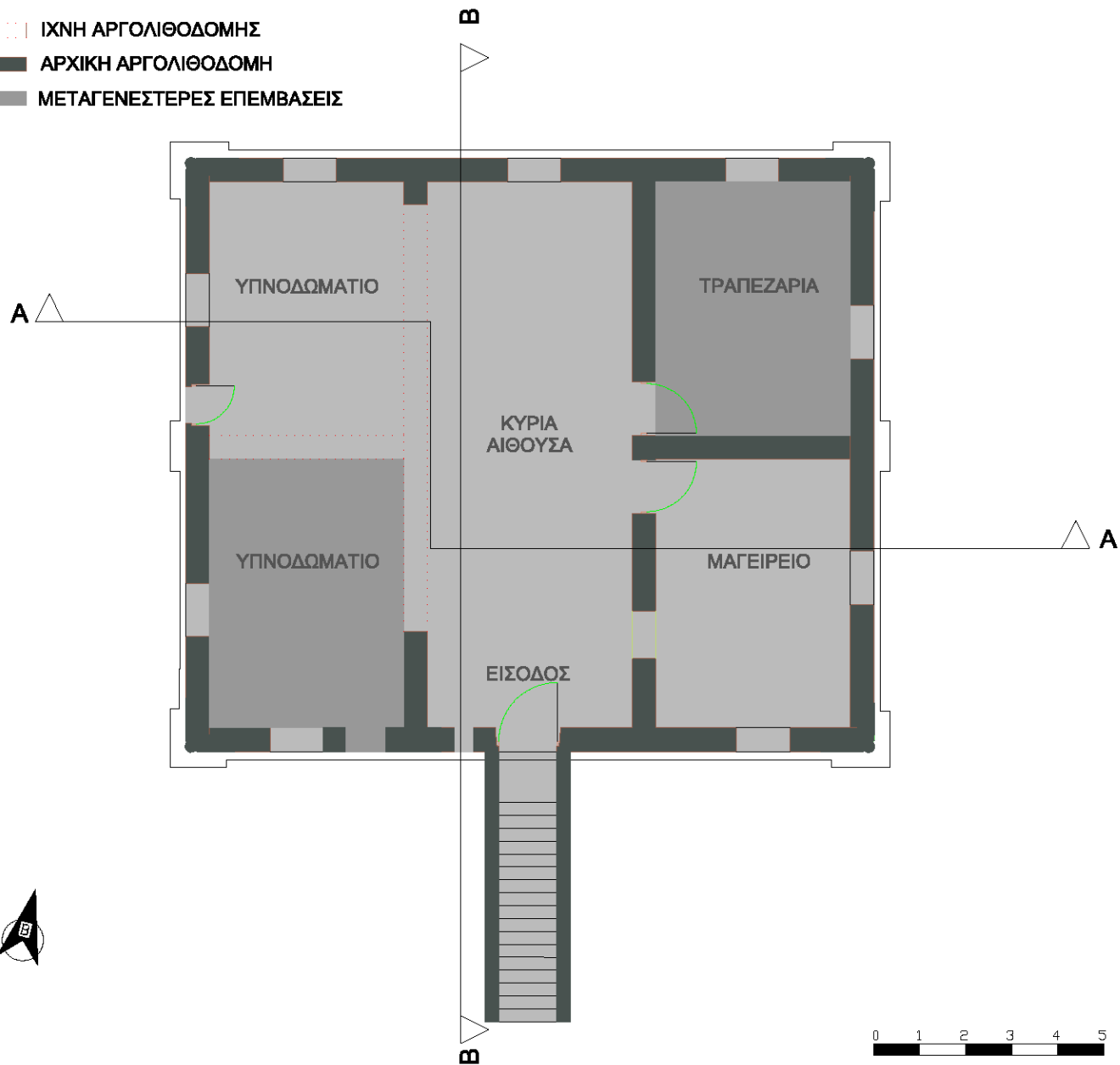
ΚΑΤΟΨΗ ΙΣΟΓΕΙΟΥ ΕΠΑΥΛΗΣ ΚΑΤΩΧΩΡΙΟΥ
ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

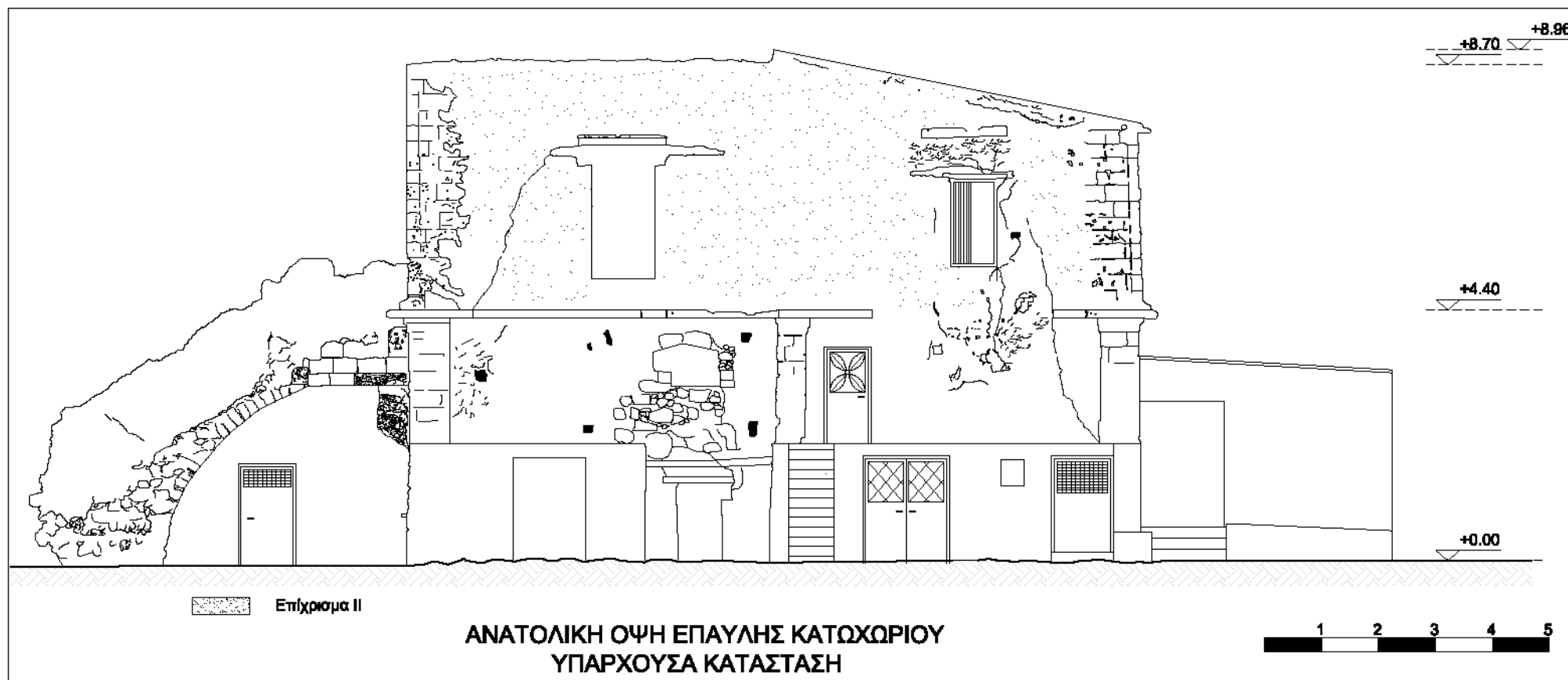
- ΙΧΝΗ ΑΡΓΟΛΙΘΟΔΟΜΗΣ
- ΑΡΧΙΚΗ ΑΡΓΟΛΙΘΟΔΟΜΗ
- ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

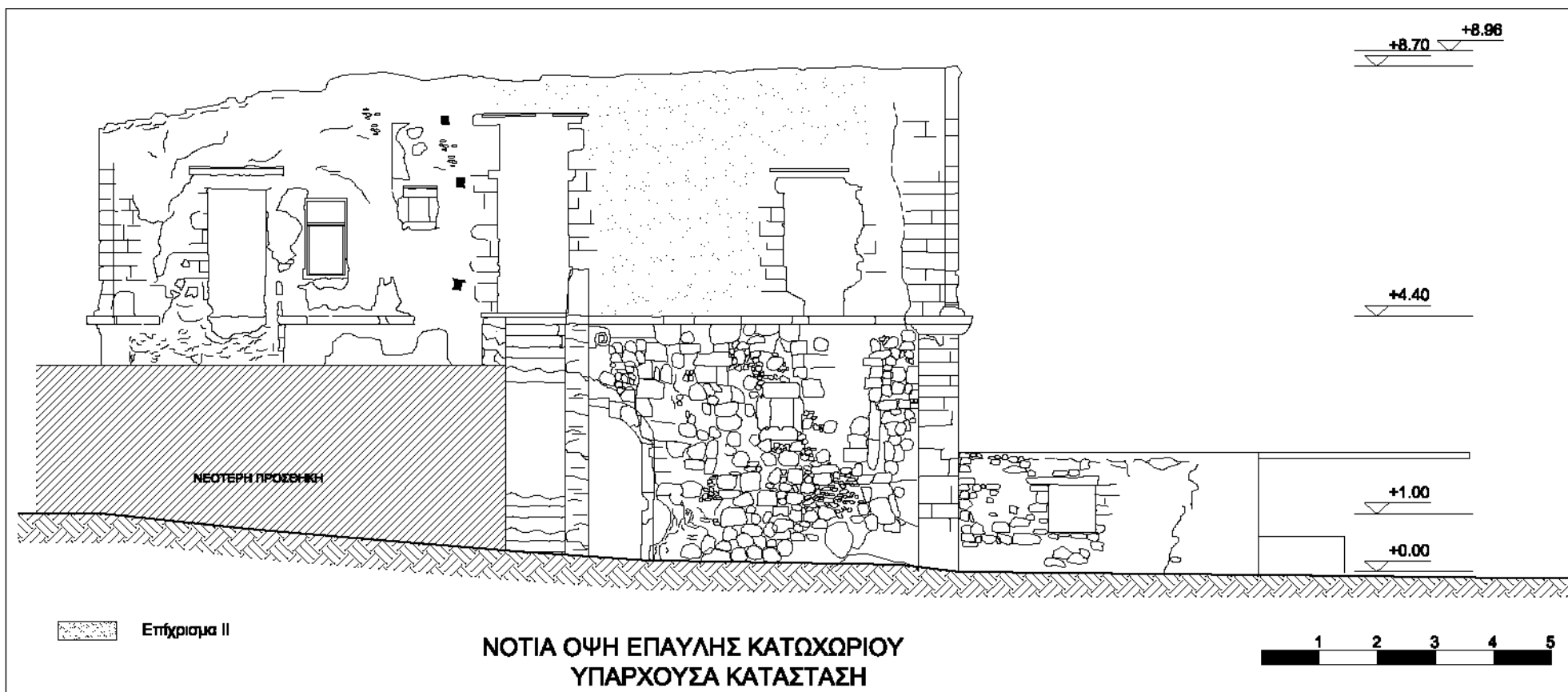

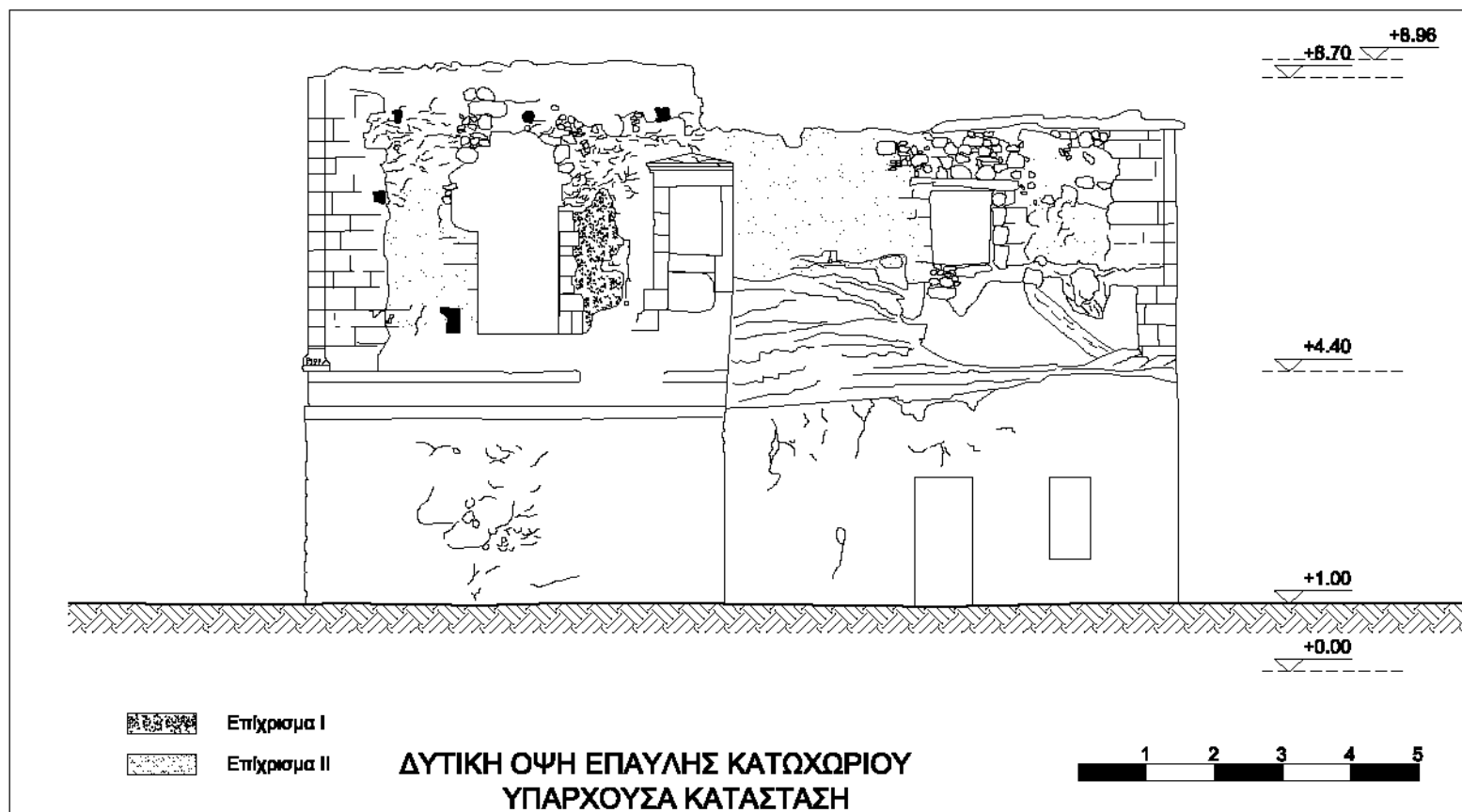
ΚΑΤΟΨΗ ΟΡΟΦΟΥ ΕΠΑΥΛΗΣ ΚΑΤΩΧΩΡΙΟΥ
ΥΠΑΡΧΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

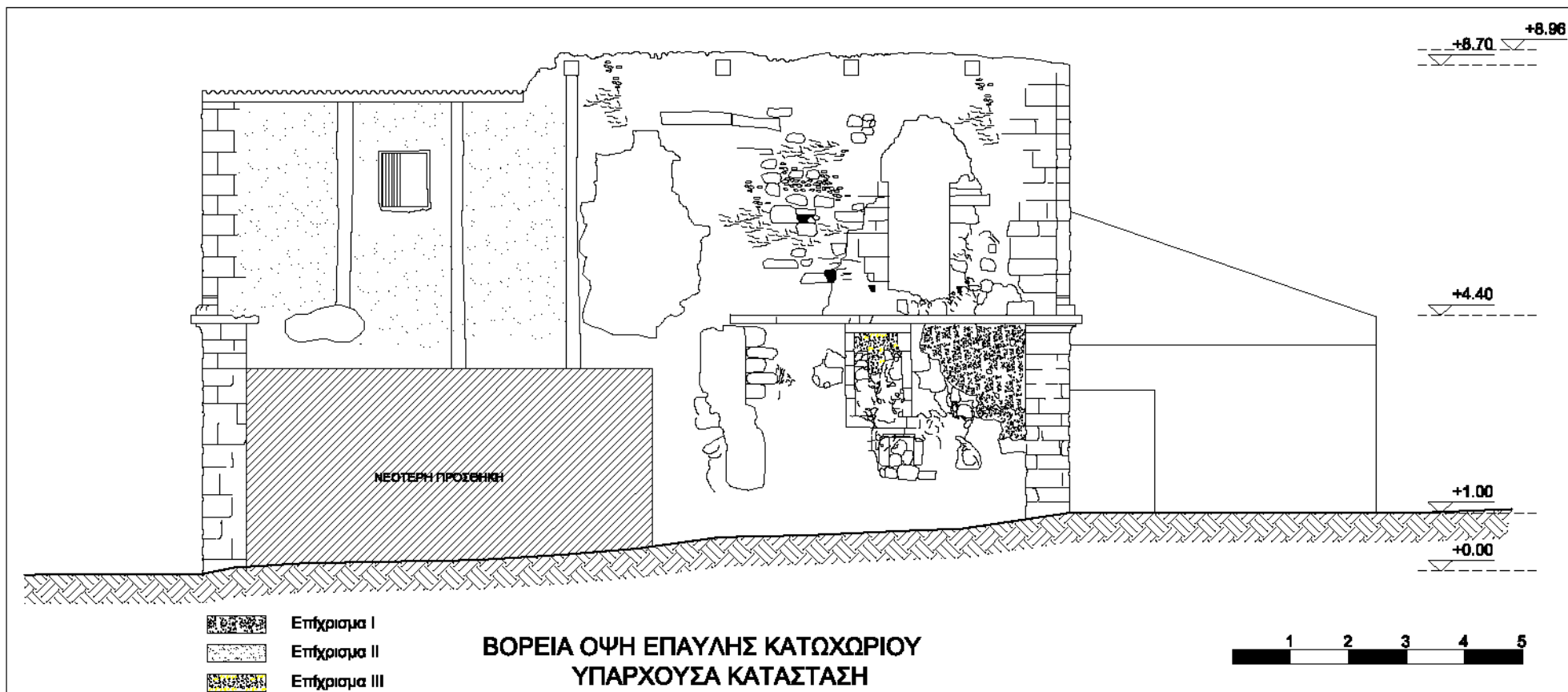
- ΙΧΝΗ ΑΡΓΟΛΙΘΟΔΟΜΗΣ
ΑΡΧΙΚΗ ΑΡΓΟΛΙΘΟΔΟΜΗ
ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

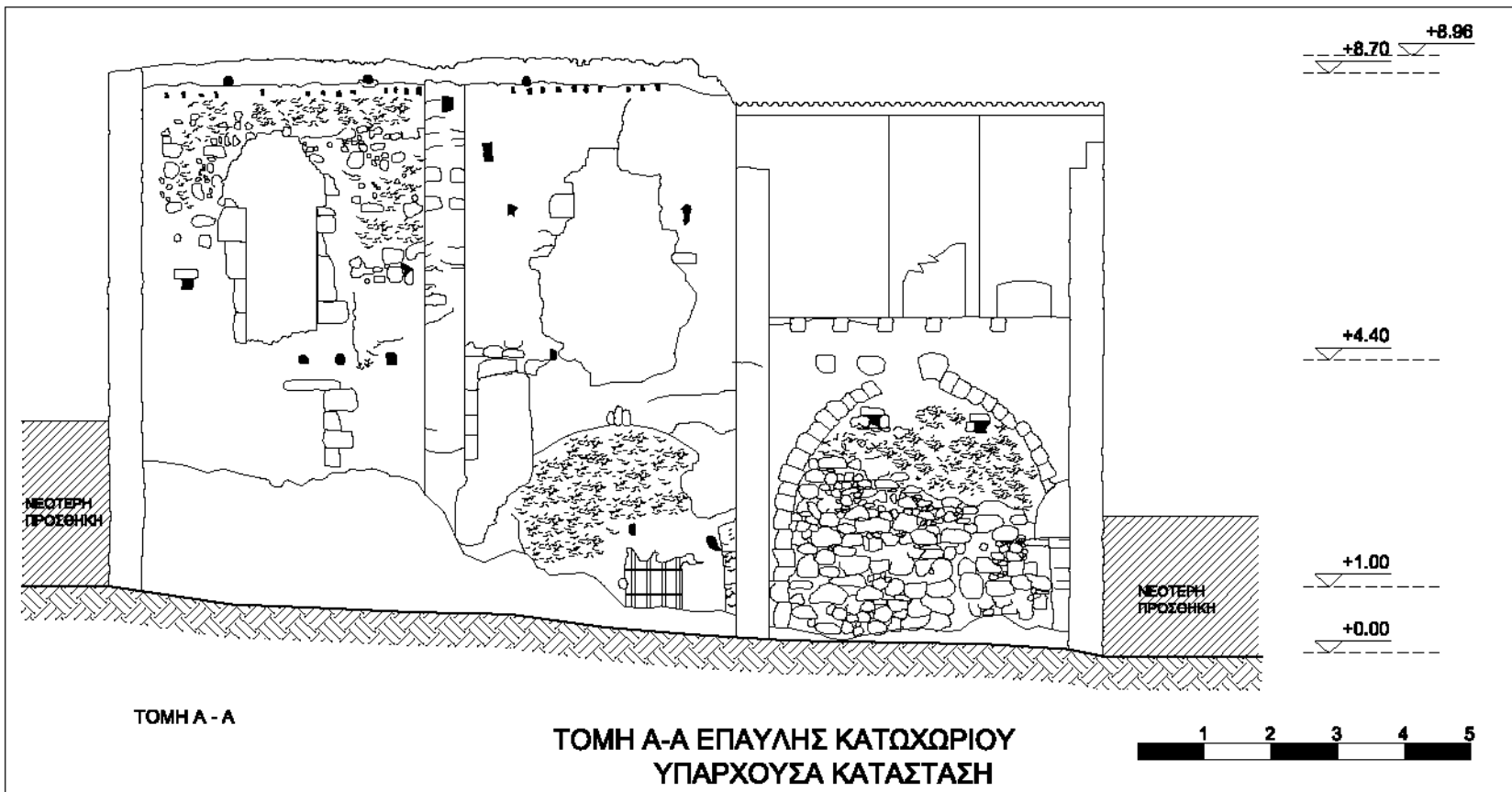

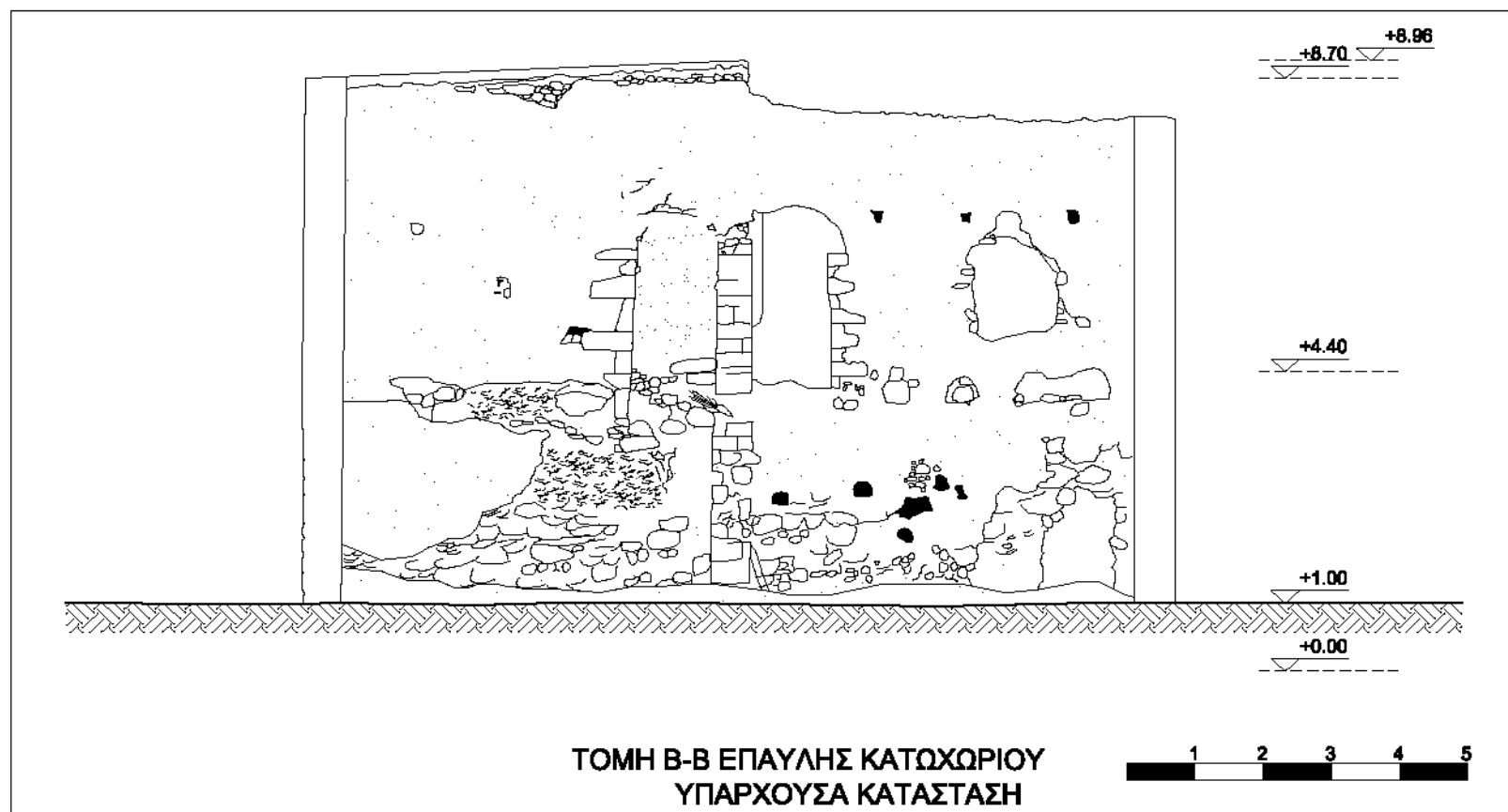

4.2. Μορφολογικά στοιχεία της Έπαυλης

Το μνημείο διακρίνεται από τη λιτή αλλά επιμελής διακόσμηση του, τη συμμετρία του ορόφου και τα ψηλά ανοίγματά του. Όλες οι όψεις στον όροφο είναι συμμετρικές με τρεις άξονες συμμετρίας για την μπροστά και πίσω όψη και δύο άξονες για τις πλευρικές όψεις - η δυτική όψη έχει επιπλέον μια θύρα. Ο ίδιος κανόνας συμμετρίας ακολουθείται και στην εσωτερική διαρρύθμιση. Τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του είναι φανερό ότι παρουσιάζουν επιρροές από την αναγεννησιακή αρχιτεκτονική. Η ακανόνιστη πλέξη και το μέγεθος των λίθων, η σπουδαιότητα του μνημείου και η ανάγκη εξασφάλισης υγρομόνωσης των λιθοδομών μαρτυρούν ότι η έπαυλη ήταν επιχρισμένη εκτός από τα λίθινα στοιχεία όπως οι ισόδομοι γωνιόλιθοι και οι πεσσοί. Το λεπτό επίχρισμα θα ήταν αναγκαίο για να εξομαλύνει την επιφάνεια του τοίχου που προεξείχε από την αργολιθοδομή, ωστόσο θα είχε ως αποτέλεσμα να τονίζονται οι ορατοί ισόδομοι γωνιόλιθοι και να δίνετε η αίσθηση ότι όλο το κτίριο ήταν χτισμένο με ισόδομο σύστημα – το οποίο υποτίθεται ότι καλύπτεται από το επίχρισμα [1]. Δεν υπάρχουν ενδείξεις για το χρώμα των επιχρισμάτων, αλλά είναι εύλογο να υποθέσει κανείς ότι η εκτεταμένη χρήση επιχρίσματος θα συνεπαγόταν την περιστασιακή ή συχνότερη πρόσμειξη χρώματος μαζί με τον ασβέστη στα επιχρίσματα. Επομένως οι όψεις του κτιρίου θα έφεραν πιθανότατα χρώματα. Άλλωστε τα κονιάματα της ενετικής περιόδου είχαν κοκκινωπή απόχρωση η οποία συνήθως επαναλαμβανόταν στην τελική στρώση του επιχρίσματος.

Πιο συγκεκριμένα εξωτερικά της έπαυλης διακρίνονται οι επιμελημένοι πεσσοί (Εικ. 25) από ασβεστόλιθο οι οποίοι έχουν διαφορετική μορφή σε κάθε όροφο. Στο ισόγειο βρίσκονται στις τέσσερις γωνίες και στη μέση των δύο όψεων (Ανατολική – Δυτική), έχουν πλάτος 0,70μ. και 0,5μ. αντίστοιχα και αποτελούνται από ισόδομους ορθοκανονισμένους λίθους με πλατύ τετράγωνο πεσσόκρανο ημικυκλικής λάξευσης το οποίο συνεχίζει περιμετρικά των εξωτερικών τοίχων με τη μορφή γείσου/κορδόνι. Οι πεσσοί δεν έχουν σκαρπωτές ενισχύσεις όπως για παράδειγμα στη βίλλα de Mezzo (Εικ. 26) καθώς έχουν ατονήσει τα αμυντικά χαρακτηριστικά της έπαυλης. Το περιμετρικό γείσο το αντικρίζει κανείς να διατρέχει οριζόντια σε όλες τις όψεις του κτιρίου (Εικ. 27) εκτός από σημεία που διακόπτετε λόγω μεταγενέστερων επεμβάσεων.

Εικ. 25. Γωνιακός και ενδιάμεσος πεσσός της έπαυλης Κατωχωρίου

Εικ. 26. Έπαυλη de Mezzo, διακρίνονται οι σκαρπωτή πεσσοί.

Εικ. 27. Βορειοανατολική όψη υφιστάμενης κατάστασης Έπαυλης Κατωχωρίου.

Το cordone «κορδόνι» ή κοσμήτης, λίθινη ταινία, ημικυλινδρικής διατομής, εντοπίζεται κατά κύριο λόγο σε βενετσιάνικα κάστρα του Αιγαίου, του Ιονίου και της Κύπρου, καθώς και σε αρχοντικά και πυργοειδείς επαύλεις της Κρήτης. Η άνω ζώνη αποκτά ζωντάνια καθώς οι τέσσερις γωνιές της έπαυλης τονίζονται με ιδιαίτερη επιμέλεια. Στον όροφο οι πεσσοί συνεχίζουν μόνο στις τέσσερις γωνίες της έπαυλης ενώ η μορφολογία τους είναι διαφορετική (Εικ. 28). Έχουν μεγαλύτερο μήκος (περίπου 1μ.), ενσωματώνονται στο σώμα της τοιχοποιίας (δεν προεξέχουν) και αποτελούνται από ορθοκανονισμένους λίθους οι οποίοι στην συμβολή της γωνίας έχουν κυκλική λάξευση τομής περίπου τριών πέμπτων του κύκλου και στην απόληξη τους έχουν σκαλισμένα γλυπτά από το χέρι ενός αναγεννησιακού καλλιτέχνη του 16ου αιώνα τα οποία και εδράζονται στο επίκρανο του πεσσού. Τα λαξευμένα μέλη των γωνιόλιθων προσαρμόζονται επιμελώς με αφανή αρμό, ώστε να φαίνεται ότι αποτελούν ενιαίο λίθινο στοιχείο.

Εικ. 28. Ισόδομοι λίθοι γωνιών με αφανή αρμό. Έπαυλη Κατωχωρίου

Η κυκλική λάξευση των δομών στις γωνίες της λιθοδομής δεν απαντάτε συχνά σε ενετικά κτίρια εκτός από λίγες εξαιρέσεις (Εικ. 29).

Εικ. 29. Πύργος Κορμούλιδων, Κουσές, Ηράκλειο

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το θέμα των γλυπτών στις απολήξεις των τεσσάρων γωνιόλιθων το οποίο εμπνέεται από τον θρησκευτικό λόγο και συγκεκριμένα την Αποκάλυψη του Ιωάννη. Τα γλυπτά (Εικ. 31) έχουν την μορφή ποδιού ανθρώπου, λέοντα, μόσχου και αετού. Τα τέσσερα αυτά “ζώα”, ο Ιωάννης τα βλέπει σε μια όραση, όπου αντικρίζει τον θρόνο του Θεού, και διάφορες ουράνιες παρουσίες. Εκεί, γύρω από τον θρόνο του Θεού, βλέπει να τον περιστοιχίζουν τα τέσσερα ζώα τα οποία συμβολίζουν τους τέσσερις ευαγγελιστές της Καινής Διαθήκης: ο Ματθαίος συμβολίζεται από τον άγγελο, ο Μάρκος από το λέοντα, ο Λουκάς από το μόσχο και ο Ιωάννης από τον αετό. Οι περαιτέρω συμβολισμοί που μπορεί να φέρουν τα γλυπτά για τις αρετές του ιδιοκτήτη είναι προφανής όπως: η μορφή του λέοντος δηλώνει την ιδιότητα του ηγεμονικού, του μόσχου την ισχύ, του αετού την επαγρύπνηση και του ανθρώπου της λογικής. Από την θεματολογία των γλυπτών ισχυροποιείται η αρχική εκτίμηση - λόγω της ύπαρξης και των

παρακείμενων ναών - ότι ο ιδιοκτήτης της έπαυλης ήταν άνθρωπος με έντονη θρησκευτική συνείδηση.

Πόδι Λέοντα

Πόδι Ανθρώπου

Πόδι Μόσχου

Πόδι Αετού

Εικ. 31. Η απόληξη έδρασης των λίθινων γωνιών με τα τέσσερα ζώα της Αποκάλυψης

Η άνω απόληξη των λίθινων γωνιών δεν σώζεται και δεν υπάρχουν ίχνη ότι πρόβαλαν πιο ψηλά από το οριζόντιο δώμα της κατοικίας όπως στην περίπτωση του αρχοντικού στο χωριό Αργουλιό (Εικ. 32) και στην οικία Μελσσηνού 30, στο Ρέθυμνο (Εικ. 33). Κατά αντιστοιχία με τις βάσεις τους και όπως συναντάμε σε άλλα κτίρια πιθανός να επιστέφονταν μ' ένα είδος λίθινου επικράνου παρόμοιου με του πεσσού στο ισογείο.

Εικ. 32. Σπίτι στο χωριό Αργουλιό της επαρχίας Μυλοποτάμου Φωτογραφία Gerola.

Εικ. 33. Μελσσηνού 30, στο Ρέθυμνο Φωτογραφία, Ιορδάνης Δημακόπουλος

Όλες οι όψεις του ορόφου έχουν μεγάλα ψηλόλιγνα παράθυρα επιτρέποντας τον επαρκή φωτισμό και αερισμό, και χαρίζουν άπλετη θέα προς την εξοχή. Η σύγκριση των ανοιγμάτων της έπαυλης Κατωχωρίου (Εικ. 34) με άλλων επαύλεων όπως της βίλας Τρεβιζάν (Εικ. 35) φανερώνει ότι στην πρώτη είναι πολύ λιτά και δεν έχουν στοιχεία όπως τα τοξωτά παράθυρα και πόρτες, περίτεχνα κυμάτια πάνω από τα πρέκια και στις ποδιές των παραθύρων, δίλοβα παράθυρα, όλα τους χαρακτηριστικά της Αναγέννησης.

Εικ. 34. Άνοιγμα έπαυλης Κατωχωρίου

Εικ. 35. Άνοιγμα βίλας Τρεβιζάν

Στη διευθέτηση των διαφορετικών σέ μέγεθος και μορφή παραθύρων της είναι φανερό πώς ισχύει κάποιος νόμος συμμετρικής τους οργάνωσης και ή θέση τους δεν καθορίζεται μόνον από μια απόλυτα ωφελιμιστική σκοπιμότητα, πού πηγάζει από την ανταπόκρισή τους στους εσωτερικούς χώρους της κατοικίας. Στο κεντρικό θύρωμα (Εικ. 36) δεν διακρίνεται κάποια ιδιαίτερη διακόσμηση ούτε θυρεός αλλά ακολουθάει τον γενικό τύπο κατασκευής των ανοιγμάτων του ορόφου, όπως την ύπαρξη των λίθινων

πλαisiών και το χαρακτηριστικό υπερκείμενο από το ανώφλι γείσο/φρύδι. Οι διαστάσεις της εισόδου είναι 1,35 X 2,70, σαφώς ψηλότερο από όλα τα ανοίγματα. Δίπλα από το κεντρικό θύρωμα σώζεται μικρό άνοιγμα που εξυπηρετούσε για τον έλεγχο της ταυτότητας των εισερχομένων. Όλα τα λίθινα πρέκια του ορόφου εκτός από ένα (Εικ. 34), έχουν αφαιρεθεί σε μεταγενέστερη φάση με αποτέλεσμα την έντονη αποδιοργάνωση της λιθοδομής άνωθεν των ανοιγμάτων. Τα πρέκια θα ήταν μονολιθικά ώστε συνάμα να φέρουν τα φορτία της υπερκείμενης λιθοδομής, ενώ στη συνέχεια αντικαταστάθηκαν από ξύλινα στοιχεία. Στην πλειονότητά τους τα αρχιτεκτονικά μέλη και τα γλυπτά είναι κατασκευασμένα από τοπικούς μαλακούς και εύθρυπτους ασβεστόλιθους που δεν αντέχουν σε συνθήκες υγρασίας.

Τα παράθυρα του ορόφου είναι ψηλά με σταθερές διαστάσεις 1,90 X 1,15μ, έχουν λίθινο γείσο πάνω από το πρέκι ενώ τα λίθινα πελέκια είναι επιχρισμένα. Από την μορφή των λίθινων στοιχείων στα ανοίγματα (Εικ. 37) και συγκρίνοντάς τα με αντίστοιχα άλλων κατοικιών συμπεραίνουμε ότι δεν προορίζονταν για να είναι εμφανή. Η ποιότητα των λίθων είναι υποδιέστερη και δεν υπάρχει η περιμετρική λάξευση ώστε να εγκιβωτιστεί το λίθινο στοιχείο από το επίχρισμα με εξαίρεση την δυτική θύρα (Εικ. 34). Σε αντίθεση τα ανοίγματα του ισογείου (Εικ. 38) έχουν την περιμετρική λάξευση ώστε να είναι στο ίδιο επίπεδο με το επίχρισμα και οι δόμοι τους κατάλληλα διαμορφωμένοι ώστε να είναι εμφανής. Τα παράθυρα του ισογείου ήταν ελάχιστα, και χρησίμευαν για τον καλό αερισμό των αποθηκευτικών χώρων και συνάμα των ξύλινων στοιχείων του μεσοπατώματος, ενώ ήταν πάντοτε κλεισμένα με «σίδερα».

Εικ. 36. Κεντρικό θύρωμα. Λεπτομέρεια εισόδου με ίχνη από μεταγενέστερη επέμβαση

Εικ. 37. Τυπικό παράθυρο ορόφου. Λεπτομέρεια παραθύρου

Εικ. 38. Ανοίγματα του ισογείου, διακρίνεται το έξεργο περίγραμμα στα λίθινα στοιχεία

Η εξωτερική κλίμακα πρόσβασης στον όροφο αποτελείται από λίθινο ημικυκλικό τόξο διακοσμημένο με περίτεχνα διακοσμητικά στοιχεία και εφάπτεται στον τοίχο χωρίς όμως να συνδέεται με αυτόν. Η κλίμακα έχει πλάτος 1,10μ., δεν διατηρεί κανένα από τα αρχικά της σκαλοπάτια – το πάτημα αποτελείται από αργούς λίθους ενώ σώζεται μόνο το ανατολικό στηθαίο. Η ασυνήθιστη για ανάλογα κτήρια θέση της κλίμακας καθώς και η μεταγενέστερη χρήση διακοσμητικών στοιχείων όπως το γλυπτό αδιευκρίνιστης μορφής – ενδεχομένως λέοντα και φουρούσι ακάνθου (Εικ. 39-41) εντοχισμένα σε αυτήν, είναι άλλο ένα στοιχείο ότι η κλίμακα αρχικώς είχε άλλη θέση και μορφή. Καθώς λείπουν πολλά στοιχεία που θα μαρτυρούσαν την αρχική θέση και μορφή της κλίμακας μπορούμε να ανατρέξουμε στις κλίμακες ανάλογων κτιρίων της εποχής στις οποίες διατηρούνται ακόμα οι αρχικές τους κλίμακες (Εικ. 42-43).

Εικ. 39. Τα διακοσμητικά στοιχεία σήμερα

Τα γλυπτά είναι αποσπασμένα από τις αρχικές θέσεις τους και επιτελώντας χρήση μεταγενέστερη από την αρχική τους, εντοιχίζονται στην πλαϊνή όψη της κλίμακας με σκοπό τη διατήρησή τους και ταυτόχρονη διακοσμητική πρόθεση. Προέρχονται από παλιότερα σήμερα κατεδαφισμένα κτίσματα και ενδεχομένως να συνδέονται με τους παρακείμενους ναούς. Πιο συγκεκριμένα το φουρούσι ακάνθου (Εικ. 44) παρουσιάζει παρόμοια στοιχεία με λίθινο στοιχείο το οποίο διακοσμεί το ιερό του παρακείμενου καθολικού ναού (Εικ. 45-46).

Εικ. 40. Εξωτερική κλίμακα ορόφου. Διακρίνονται τα εντοιχισμένα διακοσμητικά στοιχεία

Εικ. 41. Τα διακοσμητικά στοιχεία όπως αποτυπώθηκαν από τον φωτογραφικό φακό το G. Gerola

Εικ. 42. Έπαυλη Τρεβιζάν στον Δραπανιά

Εικ. 43. Έπαυλη Σενεγκιανα στα Ροδωπού

Εικ. 44. Λίθινο εντοιχισμένο μέλος κλίμακας Εικ. 45. Λίθινο μέλος στον καθολικό Ναό

Εικ. 46. Ιερό καθολικού ναού Αγίου Νέστορα

Τέλος οι εναπομείναντες ισόδομοι λίθοι στο πλάι της κλίμακας ανήκουν στο αρχικό υλικό δόμησης αυτής και υποδηλώνουν την επιμελημένη κατασκευή της ως εξέχον αρχιτεκτονικό στοιχείο της έπαυλης. Δεν υπάρχουν στοιχεία ότι το οριζόντιο δώμα, με το οποίο στεγάζεται η έπαυλη διαφοροποιείται εξωτερικά από την υπόλοιπη επιχρισμένη επιφάνεια της άργολιθοδομής των τοίχων όπως με την προβολή μιας πλατιάς λωρίδας από κοκκινωπό κουρασάνι. Όπως επίσης δεν ήταν υπερυψωμένο το δώμα της κύριας αίθουσας όπως γίνεται σε άλλες επαύλεις. Στο δώμα υπάρχει χαμηλό στηθαίο με κλίση στη στέψη του για την απορροή του νερού. Το δώμα είχε μικρή

αρνητική κλίση προς το βορρά όπου το βρόχινο νερό κατέληγε από τις λίθινες υδρορροές (Εικ. 47) του βόρειου τοίχου εκτός της έπαυλης. Δεν σώζονται ίχνη συστήματος συλλογής του βρόχινου νερού αλλά θεωρείται απίθανο να υπήρχε λόγω της αφθονίας νερού στην περιοχή καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Οι ανάγλυφες υδρορροές (Εικ. 48) που ξεκινάνε από το δώμα και διευρύνονται προς τα κάτω (αναγλυφάδες) ανήκουν σε μεταγενέστερη επισκευή αλλά θα μπορούσαν να υπήρχαν ανάλογες και κατά την αρχική κατασκευή της έπαυλης.

Εικ. 47. Λίθινες υδρορροές βόρειου τοίχου Εικ. 48. Υδρορροές Αναγλυφάδες

Πέραν της ορθολογικής και συμμετρικής τουλάχιστον στον όροφο διατάξεως των ανοιγμάτων, χαρακτηριστικών της Αναγέννησης, τα οποία πλαισιώνονται από ψιλόλιγνα παράθυρα ορθογωνίου σχήματος με προεξέχον γείσο επάνω από το πρέκι, το κορδόνι και τους πεσσούς, η έπαυλη δεν φέρει ανάλογο πλούσιο διάκοσμο όπως έχουν άλλες επαύλεις. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι η έπαυλη του Κατωχωρίου διαθέτει διακοσμητικό ρυθμό κινούμενη ανάμεσα σε αρχαίζοντα μεσαιωνικά και αναγεννησιακά μορφολογικά πρότυπα. Ταυτόχρονα η συνολική απόδοση του έργου εκφράζεται από συντηρητισμό και τήρηση ενός αυστηρού μέτρου όσον αφορά την μορφολογία του. Η δεύτερη χρησιμοποιείται επιλεκτικά ώστε να τονίσει τα βασικά στοιχεία του μνημείου όπως την επάρκεια και ευρωστία της κατασκευής (ισόδομοι πεσσοί, κορδόνι,), τον αναγεννησιακό ρυθμό (ψιλόλιγνα παράθυρα, συμμετρία) και την πνευματική αισθητική των ιδιοκτητών της (θεματολογία λαξευμένων λίθινων στοιχείων). Είναι βέβαιο ότι ο επισκέπτης της έπαυλης θα σχημάτιζε μια πρώτη εικόνα για την κατάσταση (status) του ιδιοκτήτη της πριν τον συναντήσει.

4.3. Ανάλυση υπάρχουσας κατάσταση

Το ισόγειο της έπαυλης έχει υποστεί τις περισσότερες οικοδομικές επεμβάσεις και αποτελεί το πιο δύσκολο διακριτό τμήμα του μνημείου. Η άμεση και εύκολη πρόσβαση των μεταγενέστερων ιδιοκτητών περιμετρικά και εσωτερικά της έπαυλης είχε ως αποτέλεσμα τις πολυάριθμες επεμβάσεις στα ανοίγματα των λιθοδομών καθώς και την κάλυψή μεγάλου μέρους των όψεων από νέες κατασκευές, εμποδίζοντας την πρόσβαση σε αυτές. Σε αντίθεση, ο όροφος διατηρεί τα περισσότερα μορφολογικά στοιχεία του ευδιάκριτα ενώ οι περιορισμένες επεμβάσεις σε αυτόν, καθιστούν δυνατή την μορφολογική ανάλυση. Τέλος πρέπει να επισημανθεί ότι η ερειπιώδεις κατάσταση του μνημείου καθώς και τα επικίνδυνα διάσπαρτα υλικά όπως ο αμίαντος, αποτέλεσαν αποτρεπτικό παράγοντα κατά την αυτοψία, κυρίως εσωτερικά της έπαυλης. Παρόλα αυτά, σε συνδυασμό και με το διαθέσιμο φωτογραφικό υλικό έγινε προσπάθεια αποτύπωσης της υπάρχουσας κατάστασης.

4.3.1.Οικοδομικές Φάσεις

Το μνημείο έχει υποστεί πολλές επεμβάσεις οι οποίες προσδιορίζονται στα τέλη της τουρκοκρατίας έως και σήμερα. Εντοπίζονται κυρίως σε μεταγενέστερες προσθήκες στο ισόγειο και μαζί με τις σχετικά πρόσφατες εσωτερικές επεμβάσεις στο βόρειο ανατολικό και το νοτιοδυτικό τμήμα της έπαυλης είναι εύκολα αναγνωρίσιμες. Πιο συγκεκριμένα η ενετική οικοδομική φάση ορίζεται από το κέλυφος του ορόφου αν αυτό προεκταθεί προς το ισόγειο. Οι περιμετρικές ισόγειες κατασκευές (οροφές από σκυρόδεμα, κεραμίδια και φύλλα αμιάντου) προσκείμενες στο ενετικό κέλυφος και η διαμερισματοποίηση του χώρου εντός του κελύφους (κλείσιμο πορτών, δάπεδα από σκυρόδεμα, μεσοπάτωμα, πλινθοδομές και κεκλιμένη στέγη αμιάντου) είναι προφανώς σύγχρονες. Υπάρχει και μια οικοδομική φάση (επεμβάσεων – επισκευών) η οποία έλαβε χώρα κατά την οθωμανική περίοδο όμως δεν είναι πλέον εύκολα αναγνωρίσιμη. Είναι σχεδόν βέβαιο ότι μετά την κατάκτηση των Χανίων από τους Τούρκους η έπαυλη θα κατοικήθηκε από ανώτερο Οθωμανό αξιωματούχο. Το πιο πιθανό είναι να αναγνώρισε

την επάρκεια και την λειτουργικότητα της κατασκευής και να προχωρήσει σε μικρές κλίμακας επεμβάσεις.

4.3.2. Νότια Όψη

Η Νότια όψη (Εικ. 49) είναι η κύρια όπου υπάρχει και η κλίμακα εισόδου του ορόφου. Εξετάζοντας φωτογραφικό υλικό της τελευταίας πενταετίας, διαπιστώνουμε ότι ο ρυθμός αποδιοργάνωσης της αργολιθοδομής του ισογείου είναι πολύ υψηλός. Πιο συγκεκριμένα τμήμα της νότιας αργολιθοδομής έχει καταρρεύσει, συμπαρασύροντας τα λίθινα στοιχεία του ανοίγματος (Εικ. 50-51). Διαφαίνεται ότι η κατάρρευση στο συγκεκριμένο σημείο είναι προοδευτική καθώς σε μεγάλο τμήμα της αργολιθοδομής δρα μηχανισμός αποσάθρωσης των λίθων ο οποίος οφείλεται στην παρουσία υγρασίας αλλά και το υψηλό πορώδες των λίθων.

Εικ. 49. Αεροφωτογραφία νότιας όψης

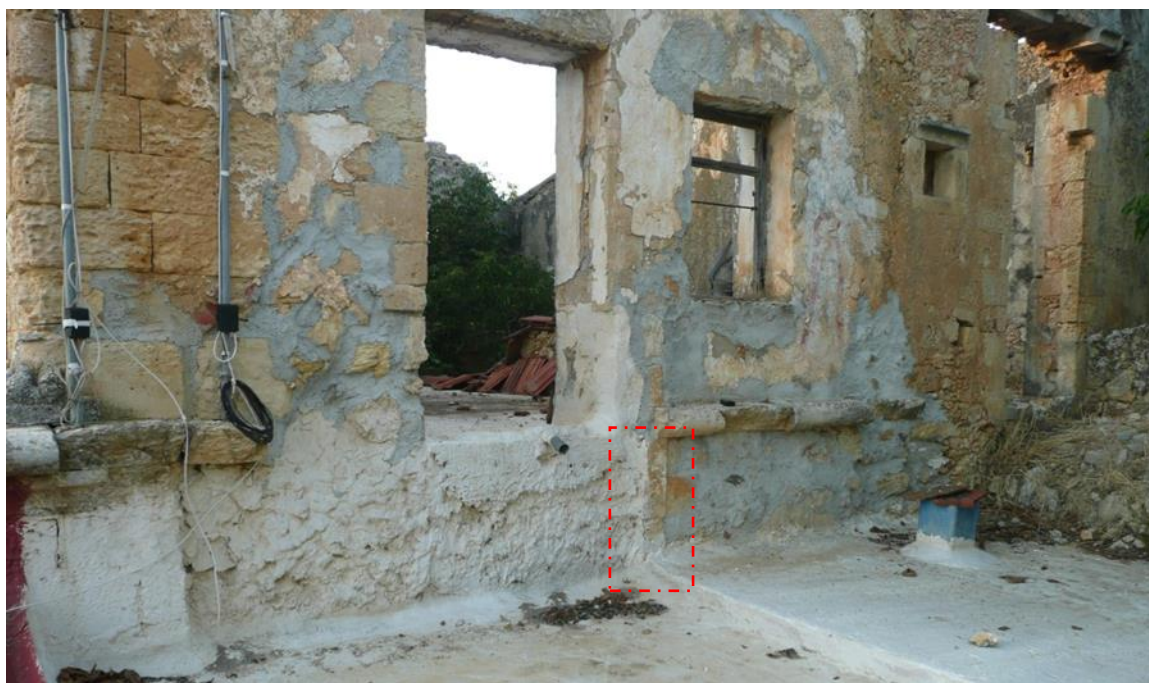

Εικ. 50. Φωτογραφία του 2012

Εικ. 51. Φωτογραφία του έτους 2018

Η νότια όψη του ισογείου είναι εμφανής κατά το ήμισυ, καθώς το δυτικό τμήμα της καλύπτεται από μεταγενέστερη κατασκευή εκτός από το άνω μέρος της όπου υπάρχουν ίχνη ανοίγματος (παράθυρου) της αρχικής φάσης (Εικ. 52). Το ανατολικό τμήμα του νότιου τοίχου είχε την λίθινη τοξοτή είσοδο και δύο παράθυρα, τα οποία σφραγίστηκαν σε μεταγενέστερο χρόνο (Εικ. 51).

Εικ. 52. Ίχνη παραθύρου στο δυτικό τμήμα του νότιου τοίχου

Το μικρό παράθυρο του ισογείου είναι μεταγενέστερο ενώ τα ίχνη από το πλησίον μεγαλύτερο παράθυρο διακόπτονται απότομα και είναι συγκεχυμένα (Εικ. 53). Τέλος στη νότια όψη διακρίνεται η θέση για τη σημαία (Εικ. 54).

Εικ. 53. Μεταγενέστερο μικρό παράθυρο και ίχνη μεγαλύτερου

Εικ. 54. Θέση στήριξης σημαίας

Στον όροφο (Εικ. 55) υπάρχει η κύρια είσοδος η οποία είναι πιο ψηλή από τα υπόλοιπα ανοίγματα. Το δυτικό παράθυρο έχει μετατραπεί σε πόρτα και έχει προστεθεί ένα νέο παράθυρο σε μεταγενέστερη φάση δίπλα του. Το μικρό άνοιγμα πλησίον της εισόδου εξυπηρετούσε τον έλεγχο των εισερχομένων ενώ τέλος το ανατολικό παράθυρο θα

συμπλήρωνε τον άξονα συμμετρίας που υπήρχε στην νότια όψη του ορόφου κατά την περίοδο της ενετοκρατίας.

4.3.3. Ανατολική Όψη

Η ανατολική πλευρά (Εικ. 56) της έπαυλης κατοικούνταν μέχρι και πριν από λίγες δεκαετίες. Το βόρειο τμήμα της, με διαφορετικό επίχρισμα, είχε μετατραπεί σε τριώροφη κατοικία καθώς είχε προστεθεί ενδιάμεσος όροφος του οποίου η πρόσβαση γινόταν από το δώμα μεταγενέστερης προσθήκης κατ'επέκταση. Η πόρτα πλησίον του πεσσού ανοίχτηκε για την πρόσβαση στον ενδιάμεσο όροφο. Δεν δικαιολογείται η απότομη διακοπή του περιμετρικού γείσου καθώς δεν φαίνεται να επηρέαζε τις όποιες μεταγενέστερες επεμβάσεις. Πιθανός με αφορμή και τις μετασκευές να αφαιρέθηκε ώστε να χρησιμοποιηθεί σε άλλες κατασκευές. Ο όροφος έχει 2 παράθυρα της αρχικής φάσης με το βόρειο να έχει μετασκευαστεί στην ίδια θέση αλλά μικρότερων διαστάσεων.

Εικ. 56. Ανατολική όψη

Στο ισόγειο υπάρχουν 4 ανοίγματα πορτών για τους 4 ξεχωριστούς χώρους που δημιουργήθηκαν σε δευτερη φάση από τη σφράγιση του τόξου (Εικ. 57) (στο σημείο του μεσαίου πεσού) και την κατασκευή των 2 νέων λιθοδομών. Οι λιθοδομές κατασκευάστηκαν χωρίς σύνδεση με τον εξωτερικό τοίχο και ο τρόπος δόμησής τους παρουσιάζει διαφορές (Εικ. 58). Το λίθινο τόξο το οποίο χωρίζει σε 2 ίσα τμήματα την ανατολική πλευρά θα ήταν ελεύθερο μετατρέποντας την σε ενιαίο χώρο. Την περίοδο της ενετοκρατίας ο ανατολικός τοίχος του ισογείου είχε λίθινο τόξο ενδιάμεσα των πεσσών ίχνη του οποίου σώζονται ακόμα (Εικ. 59) το οποίο θα χρησίμευε ως άνετη είσοδο της άμαξας και του αλόγου, αφού εκείνο το τμήμα θα μπορούσε να είχε χρήση στάβλου. Το ενδεχόμενο το χαμηλωμένο τόξο να ήταν τειχισμένο για να αποφορτίσει τα λεπτές διατομές ανώφλια των εξώθυρων όπως συνηθιζόταν στην πόλη του Ρεθύμνου και τον Χανίων, δεν θεωρείται απίθανο αλλά στην προκειμένη περίπτωση, η γενικότερη ευρωστία της κατασκευής δεν θα απαιτούσε ένα τέτοιο “σκελετό”.

Εικ. 58. Απουσία σύνδεσης μεταξύ μεταγενέστερης μεσοτοιχίας (αριστερή) και εξωτερικής

Στην λιθοδομή του ισογείου σώζεται εν μέρει σφραγισμένο παράθυρο (Εικ. 60-61), το οποίο δεν ακολουθάει τη συμμετρία του ορόφου καθώς δεν βρίσκεται κάτω από το παράθυρο της ανωδομής. Ο τρόπος κατασκευής του και το γεγονός ότι η συμμετρία του ορόφου δεν είναι απαραίτητο να επαναλαμβάνετε και στο ισόγειο το οποίο ούτως η άλλος έχει άλλη χρήση, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι θα άνηκε στην αρχική φάση της κατασκευής.

Εικ. 57. Σφραγισμένο λίθινο τόξο

Εικ. 59. Ίχνη εξωτερικού λίθινου τόξου

Εικ. 60 Παράθυρο ισογείου εξωτερικά

Εικ. 61. Παράθυρο ισογείου εσωτερικά

4.3.4.Βόρεια όψη

Στην βόρεια όψη (Εικ. 62-63) του ορόφου υπάρχουν 3 παράθυρα διατηρώντας την συμμετρία μεταξύ τους. Στην ανατολική πλευρά όπου υπήρχε μεταγενέστερη επέμβαση το παράθυρο διατηρεί τη θέση του αλλά με μικρότερες διαστάσεις ενώ έχει αφαιρεθεί το υπερκείμενο γείσο του. Στο μεσαίο παράθυρο – της κύριας αίθουσας – δεν υπάρχουν τα λίθινα στοιχεία του και είναι πλήρως αποδιοργανωμένο, σε αντίθεση με το δυτικό το οποίο έχει την αρχική δομή του και απουσιάζει όπως άλλωστε και σε όλα τα παράθυρα το λίθινο πρέκι. Το ανατολικό τμήμα είναι στεγασμένο με πλάκα σκυροδέματος και φύλλα αμιάντου ενώ και εδώ το περιμετρικό γείσο (κορδόνι) διακόπτετε. Η απορροή των βρόχινων υδάτων γινόταν από την βόρεια όψη χωρίς να είναι διακριτό κάποιο σύστημα περισυλλογής του νερού σε δεξαμενή. Το ισόγειο έχει στην ανατολική πλευρά προσθήκη κατ'επέκταση και δεν φαίνεται να υπάρχουν ίχνη ανοιγμάτων από την περίοδο της ενετοκρατίας.

Εικ. 62. Βόρεια όψη (ανατολικό τμήμα)

Στο ελεύθερο τμήμα (Εικ. 63) υπάρχουν 2 μεγάλα ανοίγματα και ένα μικρότερο. Τα πρώτα ανήκουν στην περίοδο της ενετοκρατίας και το μικρότερο μεταγενέστερης εποχής. Το σφραγισμένο παράθυρο διατηρεί τα λίθινα μέρη του σε καλή κατάσταση εκτός από το πρέκι όπου έχει ρηγματώση. Στην όψη αυτή (όπως και στην δυτική) σώζεται παλαιό επίχρισμα ιδιαίτερης τεχνοτροπίας, πιθανός να πρόκειται για προπαρασκευαστικό στρώμα ώστε να δεχτεί το τελικό επίχρισμα Εικ. (64).

Εικ. 63 Βόρεια όψη (δυτικό τμήμα)

Εικ. 64. Επίχρυσμα με τεχνοτροπία

Το περιμετρικό γείσο άνωθεν του παραθύρου φέρει λάξευση στα όρια του λίθινου πρεκιού (Εικ. 65). Η λεπτομέρεια αυτή δηλώνει ότι αυτός ο τύπος παράθυρου ο οποίος τοποθετείται υποκείμενα και εν επαφή με το περιμετρικό γείσο κατασκευάστηκε στην αρχική φάση, μαζί με το λίθινο περιμετρικό κορδόνι.

Εικ. 65. Σφραγισμένο παράθυρο και λίθινο κορδόνι με λάξευση στα όρια του πρεκιού

4.3.5.Δυτική όψη

Εικ. 66. Δυτική Όψη

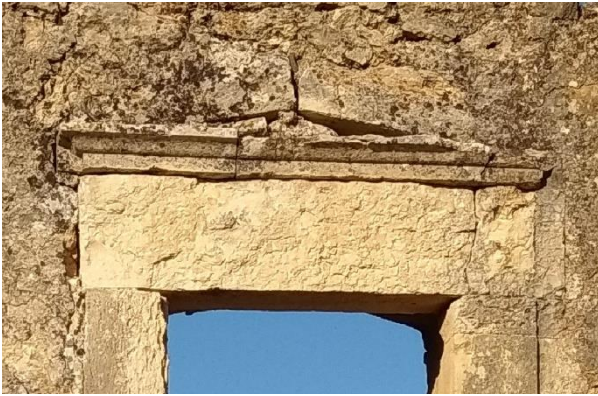
Εικ. 67. Δυτική όψη (βόρειο τμήμα)

Εικ. 68. Δυτική όψη (νότιο τμήμα)

Το ισόγειο της δυτικής όψης είναι εξολοκλήρου καλυμμένο από μεταγενέστερες προσθήκες. Στο βόρειο τμήμα υπάρχει σφραγισμένο παράθυρο της αρχικής φάσης. Ο όροφος έχει τρία ανοίγματα – ένα παραπάνω από την ανατολική όψη – από τα οποία δύο είναι παράθυρα και το μεσαίο πόρτα. Το παράθυρο προς τη νότια πλευρά της όψης έχει υποστεί μετατροπές αλλά διατηρεί την αρχική του θέση ενώ της βόρειας πλευράς φέρει τα λιθινα στοιχεία του και απουσιάζει το πρέκι και μέρος της αργολιθοδομή άνωθέν του. Το ιδιαίτερο στοιχείο της όψης είναι η πόρτα στην οποία δεν υπάρχουν ίχνη κλίμακας ή

προβόλου. Από το μικρό πλάτος της πόρτας (85 εκ.) μπορούμε να υποθέσουμε ότι θα είχε βοηθητική χρήση. Σε αντιστοιχία από άλλες κατασκευές της ίδιας εποχής θα μπορούσε να έχει μικρό πρόβολο πάνω σε φορούσια με χρήση όπως: περβολίστρα, ανοιγμα κατόπτευσης - για τον καλύτερο έλεγχο της περιοχής του φέουδου- ή βοηθητική έξοδος. Αξίζει να σημειωθεί ότι το υπέρθυρο της πόρτας είναι το μοναδικό σωζόμενο του ορόφου. Πάνω από το υπέρθυρο εξωτερικά και εσωτερικά υπάρχει ανακουφιστικό τόξο (Εικ 69-70) πράγμα το οποίο θα είχαν και τα υπόλοιπα ανοίγματα. Τέλος στην δυτική όψη απαντάτε το χαρακτηριστικό επίχρισμα με την ιδιαίτερη υφή (Εικ. 71-72).

Εικ. 69. Ανακουφιστικό τόξο εξωτερικά

Εικ. 70. Ανακουφιστικό τόξο εσωτερικά

Εικ. 71. Επίχρισμα με υφή στον όροφο

Εικ. 72. Επίχρισμα με υφή στο ισόγειο.

4.3.6.Εσωτερικά

Εικ. 73. Άποψη της έπαυλης εσωτερικά, θέσεις ισόδομων πεσσών και γέννησης καμάρας

Εσωτερικά της έπαυλης σώζεται το μεγαλύτερο μέρος της αργολιθοδομής του ισογείου με εξαίρεση του βόρειου τμήματος του εσωτερικού τοίχου της δυτικής πλευράς. Παρατηρούμε ότι για λόγους ενίσχυσης, επαναλαμβάνεται ο μεσαίος πεσσός στα σημεία που τέμνει τους εσωτερικούς τοίχους (Εικ. 75). Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η ανατολική πλευρά θα ήταν ενιαία χάρη στο λίθινο τόξο. Ο κεντρικός χώρος της αίθουσας ισογείου θα ήταν και αυτό ενιαίος αλλά δεν υπάρχουν ίχνη λίθινου τόξου. Αυτό μπορεί να αιτιολογηθεί από την απουσία υπερκείμενης λιθοδομής (η κεντρική αίθουσα του ορόφου “*riano nobile*” ήταν ενιαία χωρίς μεσοτοιχία) οπότε δεν χρειαζόταν το λίθινο τόξο για την παραλαβή φορτίων τοίχου όπως στην ανατολική και πιθανός στη δυτική πλευρά.

Υπάρχουν όμως ίχνη για την ύπαρξή καμαροσκέπαστης κατασκευής, όπως τα λίθινα κλειδιά και η γέννηση του τόξου Εικ. 76

Εικ. 74. Εσωτερική άποψη κοιτάζοντας Βόρεια. Αριστερά διακρίνονται ίχνη της θύρας

Εικ. 75. Λεπτομέρεια των ισόδομων πεσσών

Εικ. 76. Ίχνη γένεσης καμάρας και των λίθινων κλειδιών αυτής

Όμως το κονίαμα της αργολιθοδομής δεν έχει συνοχή και έχει διαφορετική σύσταση από αυτό της υπόλοιπης λιθοδομής. Η παραπάνω διαπίστωση σε συνδυασμό με την ασυμβατότητα της καμάρας με τη θέση του παρακείμενου παραθύρου μας κάνει να συμπεράνουμε ότι αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη η οποία θα πραγματοποιήθηκε εξ ανάγκης μετά και την κατάρρευση του δώματος. Στο νότιο τμήμα της δυτικής πλευράς του ισογείου υπάρχει μεταγενέστερη κατασκευή από τσιμεντόλιθους η οποία είναι εν επαφή με τις αρχικές λιθοδομές. Σε γενικές γραμμές παρατηρείται η απουσία πόρτας μεταξύ ανατολικής και κεντρικής πλευράς το οποίο θα μπορούσε να αποδοθεί στο διαχωρισμό των χρήσεων αποθήκευσης – ενσταβλισμού ζώων. Πόρτα δεν υπάρχει και στην σωζόμενη τοιχοποιία μεταξύ δυτικής και κεντρικής πλευράς αλλά ενδέχεται να υπήρχε στο τμήμα που έχει καταρρεύσει. Το πάτωμα έχει επίσης καταρρεύσει ολοσχερώς με διάσπαρτα τα ίχνη έδρασης των ξύλινων δοκών εκατέρωθεν των τοίχων (Εικ.77). Η

πλήρωση γινόταν με ξύλινο πάτωμα με τα κύρια δοκάρια να γεφυρώνουν το άνοιγμα της μικρής πλευράς περίπου 4 μ. σε κάθε αίθουσα. Τα μεσοδόκια διαστάσεων περίπου 24X18 είχαν κατεύθυνση ανατολής δύσης και λόγω του μικρού ανοίγματος που γεφύρωναν (περίπου 4,5 μ. σε κάθε αίθουσα), μπορεί να θεωρηθεί ότι εν μέρει συμμετείχαν στη δυσκαμψία του κτιρίου με τη διαμόρφωση μέτριας διαφραγματικής λειτουργίας.

Εικ. 77. Θέση έδρασης δοκών. Διακρίνεται τμήμα της παλαιάς ξύλινης διατομής

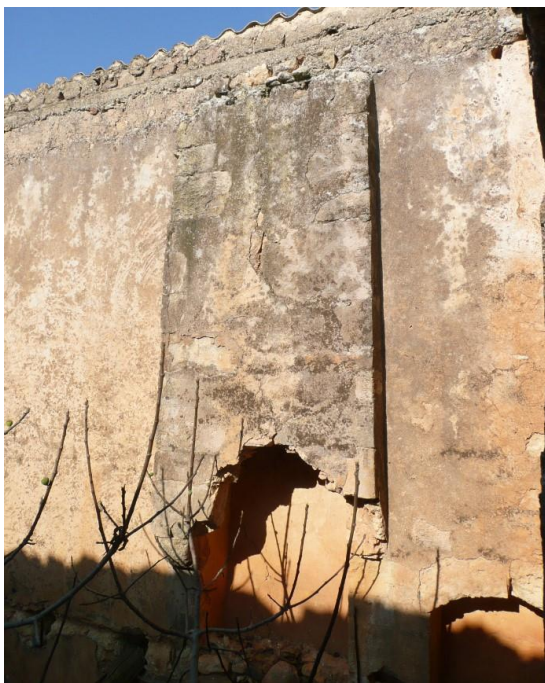
Στον όροφο η τοιχοποιία (Εικ. 78) βρίσκεται σε καλύτερη κατάσταση καθώς δεν έχει υποστεί τις συνέπειες από την αναρριχόμενη υγρασία. Στο νότιο μέρος της ανατολικής πλευράς βρίσκεται το τζάκι (Εικ. 79-80) της έπαυλης με το δωμάτιο αυτό να έχει χρήση μαγειρείου. Στο ίδιο δωμάτιο υπάρχει άνοιγμα για τη χρήση ντουλαπιού. Το βόρειο τμήμα της ανατολικής πλευράς είναι σκεπασμένο από μεταγενέστερη επέμβαση. Κατά αντιστοιχία με άλλες επαύλεις (Τρεβιζαν, Ροδωπού) αλλά και λόγω της κοντινή απόστασης από το μαγειρείο θα μπορούσε να έχει χρήση τραπεζαρίας.

Εικ. 78. Λιθοδομή ορόφου κοιτάζοντας ανατολικά. Το τζάκι κρύβεται από την βλάστηση ενώ το ντουλάπι είναι το δεξιό άνοιγμα

Εικ. 79. Τζάκι έπαυλης

Εικ. 80. Τζάκι έπαυλης

Εικ. 81. Τζάκι από ενετική κατοικία

Όπως και στο ισόγειο το βόρειο τμήμα της εσωτερικής λιθοδομής της δυτικής πλευράς έχει καταρρεύσει, ενώ το νότιο σώζεται μέχρι το σημείο της πόρτας. Από αυτό το στοιχείο μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα εσωτερικά ανοίγματα δεν είναι συμμετρικά μεταξύ τους. Το δυτικό τμήμα δεν διατηρεί την μεσοτοιχία η οποία θα χώριζε τα 2 υπνοδωμάτια. Η οροφή η οποία δεν σώζεται ήταν καλυμμένη από δώμα και οι φωλιές έδρασης των δοκαριών και μεσοδοκών είναι ακόμα ορατές (Εικ. 82). Το δώμα είχε αρνητική κλίση προς το βορειοδυτικό τοίχο όπου και υπάρχουν οι αρχικές υδρορροές απορροής του βρόχινου νερού. Αποτελούνταν από τις ξύλινες δοκούς διαστάσεων περίπου 14X22εκ. (βάσει των ανοιγμάτων στις θήκες) που γεφύρωναν το μικρότερο άνοιγμα σε κάθε φατνώμα (περίπου 4,5μ.) και τα μεσοδόκια οι οποίες ήταν οι δευτερεύουσες δοκοί διαστάσεων 6X6. Πάνω από αυτά γινόταν το σανίδωμα ενώ η υγρομόνωση του δώματος ενδέχεται να επιτυγχάνονταν με στρώση πατητού υλικού από κουρασάνι, κατ' αντιστοιχία των πατητών κονιών των θόλων στους παρακείμενους

ναούς, τεχνική με μεγαλύτερη διάρκεια υγρομόνωσης σε σχέση με την παραδοσιακή με στρώση από λεπιδόχωμα. Ένα σημαντικό στοιχείο το οποίο έχει να κάνει με την προστασία των ξύλινων δοκών είναι η ύπαρξή κατάλληλης οπής (Εικ. 83-84) κατά μήκος των τοίχων για τον αερισμό και την απομάκρυνση της υγρασίας. Καθώς οι ενετοί δεν χρησιμοποιούσαν ξυλοδεσιές για την ενίσχυση των λιθοδομών οι οπές δεν θα είχαν άλλο λόγο εκτός από το αερισμό των ξύλινων δοκών του δώματος και την απομάκρυνση της υγρασίας.

Εικ. 82. Θέσεις θηκών δοκών ξύλινου δώματος

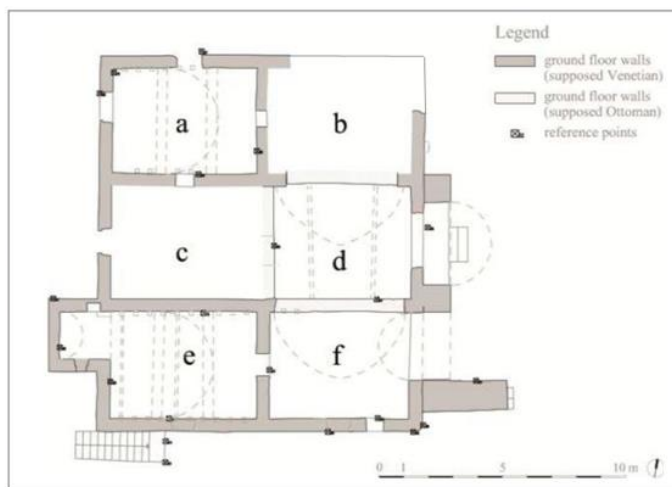
Εικ. 83. Οπές αερισμού μεσοδόκιων

Εικ. 84. Λεπτομέρεια αερισμού ξύλινων δοκών.

4.4. Διαρρύθμιση και λειτουργία των χώρων

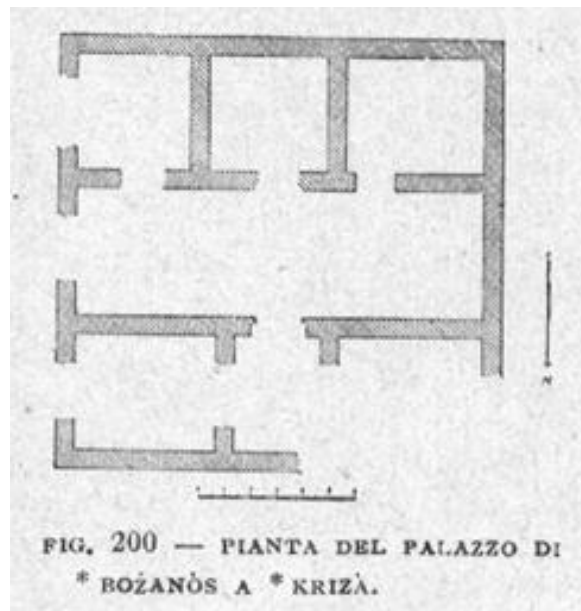
Το κεντρικό θύρωμα οδηγεί στην κύρια αίθουσα η οποία εκτείνεται σε όλο το μήκος της έπαυλης και είχε χαρακτήρα χώρου υποδοχής των επίσημων καλεσμένων. Εκατέρωθεν της κεντρικής αίθουσας υπήρχαν πόρτες μέσω των οποίων γινόταν η πρόσβαση στα υπόλοιπα δωμάτια ιδιωτικού χαρακτήρα όπως το νοτιοανατολικό δωμάτιο όπου σώζεται το τζάκι. Η συγκεκριμένη διάταξη του εσωτερικού χώρου της έπαυλης (Εικ. 85), ακολουθεί τυπολογικά τη διάρθρωση και άλλων ενετικών επαύλεων, όπως για παράδειγμα φαίνεται στην κάτοψη της βίλλας Τρεβιζάν (Εικ.86), Βίλλα Ροδοπού (Εικ. 87) αλλά και του μέγαρου Μποζανό (Εικ. 88).

Εικ. 85 Αεροφωτογραφία Έπαυλης Κατωχωρίου Εικ. 86. Κάτοψη Έπαυλης Τρεβιζάν [3]

Εικ. 87. Κάτοψη βίλλας Ροδωπού

Εικ. 88.Κάτοψη μέγαρο Μποτζανό - Κριτσά

Η εσωτερική διαρρύθμιση του ισογείου είναι παρόμοια με του ορόφου καθώς η ενιαία κύρια αίθουσα απαντάτε και στο ισόγειο. Επίσης στην εσωτερική ανατολική πλευρά υπάρχει λίθινο ημικυκλικό τόξο, πλέον κλειστό το οποίο με το μεγάλο του άνοιγμα δημιουργούσε ενιαίο χώρο κατάλληλο για αποθήκευση και ενδεχομένως κατ'αντιστοιχία να υπήρχε και στην δυτική πλευρά. Ο κύριος χώρος των ευγενών (κατ'αντιστοιχία και άλλων ενετικών επαύλεων) ήταν ο πρώτος όροφος (riano nobile) ενώ το ισόγειο είχε χαρακτήρα βοηθητικού χώρου, όπως αποθήκευση σοδειάς και φύλαξη των αλόγων. Οι αποθήκες τού ισογείου θά χρησίμευαν για τήν συγκέντρωση τής σοδειάς έως ότου γίνει ή πώλησή της στον έμπορο ή μεταφερθεί στον τόπο τού προορισμού της. Τέλος ο στάβλος για την φύλαξη αλόγων πρέπει να θεωρείται δεδομένος. Σέ μια εποχή, εξάλλου, πού τά υποζύγια αποτελούσαν μοναδικό μεταφορικό μέσο στή στεριά, είναι πολύ λογικό νά υποθέσουμε πώς οι ανώτερες τάξεις των εύγενών, των φεουδαρχών καί των πλούσιων έβγαιναν έφιπποι από τις καστρόπορτες για τά κτήματα τους.

5^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

5.ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

Η καλή συνοχή και σύνδεση που παρουσιάζουν μεταξύ τους οι αργολιθοδομές της έπαυλης, έχουν ως αποτέλεσμα τη διατήρηση του κελύφους έως και σήμερα. Σημαντικό ρόλο σε αυτό αποτέλεσε η ύπαρξη ισχυρών συνδέσεων των λιθοδομών στις τέσσερις γωνίες του ορόφου από ισόδομους λίθους, αλλά και οι πεσσοί (6 εξωτερικά και 2 εσωτερικά) οι οποίοι έδεσαν τις γωνιές του ισογείου και δημιούργησαν κατακόρυφες ενισχυμένες ζώνες. Παρόλες τις βλάβες που παρουσιάζει το μνημείο δεν υπάρχουν σαφείς ενδείξεις λιθοδομών με απόκλιση από την κατακόρυφο. Η έπαυλη δεν παρουσιάζει εμφανή προβλήματα που να οφείλονται στην θεμελίωση της, η οποία φαίνεται ότι εδράζεται επαρκώς σε μαργαϊκή ασβεστολιθική στρώση που απαντά στη συγκεκριμένη περιοχή [30]. Ιδιαίτερο πρόβλημα παρουσιάζεται από την φθορά των οικοδομικών λίθων στις αργολιθοδομές. Πιο αναλυτικά, οι φθορές που παρατηρούνται στο μνημείο είναι οι ακόλουθες.

5.1.Κατάρρευση οριζόντιων διαφραγμάτων

Από την στιγμή έλλειψης ιστορικών στοιχείων είναι δύσκολο να προσδιοριστούν οι λόγοι απουσίας των οριζόντιων διαφραγμάτων και η όποια προσέγγιση θα γίνει σε θεωρητικό πλαίσιο. Από την επιτόπια αυτοψία εντός της έπαυλης δεν διαπιστώθηκαν ίχνη καύσης, ενώ ο εσωτερικός διαμήκης τοίχος στον οποίο εδράζονταν μεγάλο τμήμα του δώματος απουσιάζει. Δεν υπάρχει ένδειξη ότι ο εσωτερικός τοίχος κατέρρευσε και μαζί με αυτόν το δώμα, καθώς η εσωτερική θέση του τον καθιστά λιγότερο ευάλωτο στα σεισμικά φορτία από ότι οι εξωτερικοί τοίχοι οι οποίοι σώζονται ακόμα. Πράγμα που υποδηλώνει ότι τα οριζόντια στοιχεία αφέθηκαν χωρίς συντήρηση εξαιτίας της γενικής εγκατάλειψης του κτιρίου ή αφαιρέθηκαν σκοπίμως για να χρησιμοποιηθούν αλλού. Στην πρώτη περίπτωση η απουσία της στοιχειώδους συντήρησης στο δώμα θα είχε ως αποτέλεσμα την είσοδο της υγρασίας η οποία αποτελεί την βασική αιτία αποσύνθεσης

του ξύλου με μακροπρόθεσμες συνέπειες την μείωση των αντοχών και την συνεπακόλουθη κατάρρευση του ξύλινου δώματος και του μεσοπατώματος.

Η απουσία πρωτίστως του δώματος και σε δεύτερο βαθμό του μεσοπατώματος είναι η μια από τις κύριες αιτίες ρηγματώσεων του φέροντα οργανισμού της έπαυλης. Τα οριζόντια ξύλινα διαφράγματα του δαπέδου και της οροφής που ενσωματώνονται στις λιθοδομές έχουν μικρό αλλά ενεργό ρόλο στην σεισμική συμπεριφορά της κατασκευής. Εξασφαλίζουν μικρή δυσκαμψία στο επίπεδό τους με αντίστοιχη διαφοροποίηση της διαφραγματικής λειτουργίας του πατώματος ανάλογα την διεύθυνση των εδραζόμενων δοκών στη λιθοδομή [31]. Οι ξύλινοι δοκοί κάθετα στην διεύθυνση του σεισμού συμμετέχουν ενεργά με την ανάληψη μέρους των σεισμικών φορτίων και την μικρή αλλά υπολογίσιμη μείωση των παραμορφώσεων στις λιθοδομές. Επιπλέον, τα ξύλινα δάπεδα και οι οροφές συνδέουν τους φέροντες τοίχους μεταξύ τους, και κατανέμουν σε αυτούς ανάλογα με την δυσκαμψία τους τα οριζόντια σεισμικά φορτία που αναπτύσσονται στην κατασκευή. Είναι προφανές ότι η απουσία των ξύλινων οριζόντιων στοιχείων - παρόλο την μειωμένη συμμετοχή αυτών στη συνολική δυσκαμψία του κτιρίου - υποβαθμίζει την ικανότητα της κατασκευής να παραλάβει τα σεισμικά φορτία. Ταυτόχρονα η απουσία του δώματος επιτρέπει την είσοδο του βρόχινου νερού εντός της έπαυλης αυξάνοντας το επίπεδο υγρασίας στις λιθοδομές και τον ρυθμό μεταβολής της σύστασης των λίθων και των κονιαμάτων μειώνοντας την συνοχή και την αντοχή τους στο χρόνο.

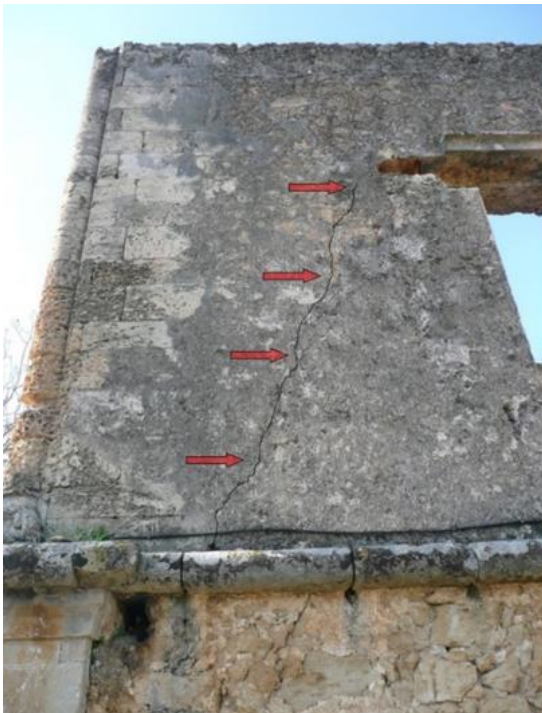
5.2.Ρηγματώσεις

Στην επιφάνεια των λιθοδομών υπάρχουν διάσπαρτες ρηγματώσεις οι οποίες μειώνουν περαιτέρω την οριακή αντοχή της κατασκευής. Ορισμένες από αυτές εξαιτίας του μεγάλου εύρους τους διακρίνονται εύκολα ενώ υπάρχουν αρκετές που είναι δύσκολο να εντοπιστούν και εμφανίζονται ως τριχοειδής ρωγμές στο επίχρισμα. Ενδέχεται μετά την τοπική αφαίρεση του επιχρίσματος να αποκαλυφθεί ρωγμή πολύ μεγαλύτερου εύρους και βάθους από την αρχική εκτίμηση. Συνεπώς η αρχική εκτίμηση της επικινδυνότητας της ρωγμής πρέπει να διερευνάτε περαιτέρω με τοπική αφαίρεση του

επιχρίσματος. Οι ρωγμές που παρουσιάζονται στην κατασκευή ανήκουν σε δύο κύριες κατηγορίες όπως α) στην εντός επιπέδου διάτμηση και β) στην εκτός επιπέδου κάμψη

α) Εντός επιπέδου διάτμηση

Οι περισσότερες ρηγματώσεις στην κατασκευή εμφανίζονται λόγω αυτού του μηχανισμού αστοχίας (Εικόνες 89-92). Δημιουργείται όταν η διαγώνια κύρια εφελκυστική τάση που αναπτύσσεται από την οριζόντια σεισμική φόρτιση εντός επιπέδου του τοίχου, υπερβαίνει την διαγώνια εφελκυστική αντοχή των αρμών της λιθοδομής. Στην προκειμένη περίπτωση η απουσία οριζόντιων διαφραγμάτων δεν επιτρέπει την κατανομή των οριζόντιων δυνάμεων στους τοίχους ανάλογα με την δυσκαμψία τους, με αποτέλεσμα την μεγάλη παραμόρφωση τους. Συνέπεια της μεγάλης παραμόρφωσης της τοιχοποιίας και της μικρής εφελκυστικής αντοχής της, είναι η υπέρβαση των εφελκυστικών τάσεων και οι εμφάνιση διαγώνιων ρωγμών.

Εικ. 89. Διαγώνια ρωγμή δίπλα στο ανοιγμά

Εικ. 90. Διατμητικές ρωγμές

Εικ. 91. “Εντός” επιπέδου ρωγμή Εικ. 92. Διαγώνια ρωγμή δίπλα στο ανοιγμά

β) Εκτός επιπέδου κάμψη

Ο δεύτερος μηχανισμός δημιουργίας ρωγμών ενεργοποιείται όταν η οριζόντια σεισμική δύναμη ασκείται κάθετα στην επιφάνεια του τοίχου, και η παραμόρφωση εμφανίζεται εκτός επιπέδου του. Η υπέρβαση της καμπτικής εφελκυστικής αντοχής της τοιχοποιίας προκαλεί καμπτικές ρωγμές κάθετα στην επιφάνεια της. Όπως πάνω από τα ανοίγματα τα οποία λόγω της παραμόρφωσης του τοίχου ασκούνται στο συνδετικό υλικό εφελκυστικές δυνάμεις με αποτέλεσμα την αποκόλληση της τοιχοποιίας και την εμφάνιση κάθετων ρωγμών (Εικ. 93). Βασικός παράγοντας εμφάνισης των αστοχιών είναι και εδώ η μεγάλη παραμόρφωση λόγω απουσίας οριζόντιου διαφράγματος, η χαμηλή εφελκυστική αντοχή της λιθοδομής και φυσικά η μεγάλη αποδιοργάνωση της (Εικ. 94).

Εικ. 93. Κάθετη ρωγμή λόγω εφελκυσμού

Εικ. 94. Εκτός επιπέδου

Ένας μηχανισμούς δημιουργίας ρωγμών που κατά κανόνα οφείλεται στην εκτός επιπέδου κάμψη αλλά εκδηλώνεται σε διαφορετική περιοχή είναι οι ρωγμές που παρουσιάζονται στην Εικ. 95. Ο μηχανισμός έχει ως εξής: όταν το φορτίο του σεισμού ασκείται σε διεύθυνση κάθετη προς τον τοίχο, η απουσία οριζόντιας διαφραγματικής λειτουργίας ή κατάλληλου διαζώματος δημιουργεί εκτός επιπέδου κάμψη στο τοίχο με αποτέλεσμα την συγκέντρωση εφελκυστικών τάσεων στην περιοχή ένωσης του με τον εγκάρσιο. Οι ρωγμές συνήθως εμφανίζονται στην ένωση των τοίχων αλλά αν η πλέξη των λίθων μεταξύ των λιθοδομών είναι επαρκής αυτές θα εμφανιστούν κοντά στη σύνδεση τους και συγκεκριμένα στο αμέσως επόμενο τρωτό σημείο. Αυτού του είδους αποκόλλησης των τοίχων παρατηρείται επίσης κοντά στην ένωση βορείας και του δυτικής εγκάρσιας λιθοδομής (Εικ. 96). Στον συγκεκριμένο τοίχο φαίνεται ξεκάθαρα ότι η ρωγμή ακολουθεί την διαδρομή με την μικρότερη αντίσταση η οποία και διέρχεται μέσα από τις θήκες των ξύλινων δοκών.

Εικ. 95. Αποκόλληση τοιχοποιιών

Εικ. 96. Αποκόλληση τοιχοποιιών

5.3.Αποσάθρωση λιθοδομών

Οι φθορές που παρουσιάζονται στις λιθοδομές είναι ένας συνδυασμός δράσεων από περιβαλλοντικούς παράγοντες (παρουσία υγρασίας κ.α.) και φορτίσεων (στατικές και δυναμικές). Η ύπαρξη υγρασίας στο εσωτερικό της τοιχοποιίας είναι ένας βασικός μηχανισμός αποσάθρωσης των λιθοδομών με εμφανή τα αποτελέσματά του. Ο συνδυασμός της ποιότητας του υλικού δόμησης και της παρουσίας υγρασίας έχει ως αποτέλεσμα τον θρυμματισμό του υλικού και στη δημιουργία κοιλοτήτων διαφόρων μεγεθών. Οι μαργαϊκοί ασβεστόλιθοι περιέχουν αργιλοπυριτικά ορυκτά και γι' αυτό διαβρώνονται εύκολα από την επίδραση νερού και αλάτων. Τα αργιλοπυριτικά ορυκτά αποτελούν τα ευάλωτα σημεία του λίθου, λόγω κυρίως της μηχανικής δράσης των αργιλικών κατά την παρουσία του ύδατος. Η αργιλική μάζα θρυμματίζεται οδηγώντας στο σχηματισμό ευμεγεθών ρωγμών και τη λύση της συνοχής των ασβεστιτικών σωματιδίων. Η διάβρωση ευνοείται στα τμήματα του λίθου που είναι άμεσα εκτεθειμένα στη βροχή. Τέλος η παρουσία μεταγενέστερων μη συμβατών επεμβάσεων όπως πλάκες

σκυροδέματος και επιχρίσματα με βάση το τσιμέντο έχουν δημιουργήσει ένα δυσμενές αλκαλικό περιβάλλον για την λιθοδομή.

Οι παραπάνω δράσεις έχουν ως αποτέλεσμα την μείωση των διατομών και συνάμα των αντοχών της λιθοδομής. Συμπεραίνουμε ότι από ένα βαθμό αποσάθρωσης και μετά ο ρυθμός φθοράς της λιθοδομής αυξάνεται προοδευτικά και αυτοτροφοδοτείται μέχρι την ολοκληρωτική κατάρρευση αυτής αλλά και των υπερκείμενων λιθοδομών.

Εικ. 97. Αποσάθρωση λιθοδομών

Εικ. 98. Αποσάθρωση λιθοδομών

5.4.Βιολογικές επικαθίσεις

Η εγκατάλειψη του μνημείου από τον άνθρωπο έχει επιτρέψει στη φύση να ξεκινήσει την αργή αλλά σταθερή ανακατάληψη του χώρου. Σε όλες τις πλευρές των τοίχων υπάρχουν βιολογικές επικαθίσεις και ριζικά συστήματα ενώ εσωτερικά τα αυτοφυή φυτά φτάνουν στο ύψος του κατεστραμμένου δώματος. Με την πάροδο του χρόνου η βροχή και ο αέρας εναποθέτουν στις ρωγμές της λιθοδομής χώμα και σπόρους οι οποίοι ενίοτε ευδοκιμούν και αναπτύσσονται πάνω στους τοίχους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το μικρό δέντρο συκής το οποίο έχει αναπτύξει το ριζικό του σύστημα σε σχισμή δίπλα στον βόρειο πεσσό με αποτέλεσμα την εμφάνιση στο σημείο αυτό πολλών ρωγμών μεγάλου εύρους, αποδιοργανώνοντας την λιθοδομή (Εικ. 99).

Εικ. 99. Ρωγμές από ριζικά συστήματα

5.5. Παθολογία λαξευτών λίθων

Τα λίθινα λαξευτά μέλη όπως γωνιόλιθοι, περιμετρικό γείσο, φορούσια κ.α. αποτελούν ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά στοιχεία της έπαυλης. Εκτός από την αισθητική τους αξία η χρήση τους προσδίδει στο μνημείο αυξημένη αντοχή όπως το περιμετρικό λίθινο γείσο που ενισχύει την λιθοδομή ως ένα άτυπο διάζωμα και οι γωνιόλιθοι που εξασφαλίζουν την επαρκή σύνδεση των τοίχων στις γωνίες. Τα λίθινα στοιχεία της έπαυλης εμφανίζουν ίδια φυσικά χαρακτηριστικά με αυτά των παρακείμενων ναών. Πρόκειται για ασβεστόλιθο (απολιθοματοφόρο), υπόλευκο έως ωχροκίτρινο. Αυτά τα πετρώματα συγκαταλέγονται στα μαλακά πετρώματα (εύθρυπτα - χαράζονται με ατσάλινο μαχαίρι), παρουσιάζουν μικροκαρστικά φαινόμενα (διάλυση του CaCO_3) τα οποία επιταχύνονται παρουσία αλκαλικού περιβάλλοντος. Έτσι με την εκλεκτική διάβρωση η οποία

συντελείται σε πολλές περιπτώσεις ο λίθος εμφανίζεται να έχει χάσει μεγάλο μέρος της διατομής του αλλά και της συνοχής του ενώ σε προχωρημένη κατάσταση εμφανίζεται ως μια άμορφη μάζα (Εικ. 100-101). Πιο αναλυτικά εμφανίζονται οι εξής αιτίες φθορών:

α)Υπαρξη νερού

Όπως προαναφέρθηκε, η παρουσία του νερού αποτελεί την κυριότερη αιτία των περισσότερων φυσικών και χημικών μεταβολών στη δομή του πετρώματος.

β)Διάβρωση λόγω θερμοκρασιακών μεταβολών

Οι διακυμάνσεις της θερμοκρασίας προκαλούν φαινόμενα διαστολής και συστολής στους λίθους δημιουργώντας έτσι δυνάμεις εσωτερικής θραύσης και κόπωσης τους.

γ)Διάβρωση από βιολογικούς παράγοντες

Τα οξέα και τα άλατα που παράγονται από μικροοργανισμούς έχουν μακροπρόθεσμα αρνητικές συνέπειες στην συνοχή των λίθινων στοιχείων.

δ)Διάβρωση λόγω δομής και σύστασης.

Αυτό το είδος διάβρωσης οφείλεται στη φύση του πετρώματος που χρησιμοποιήθηκε ως δομικό στοιχείο όπως ο συγκεκριμένος ασβεστόλιθος που έχει μικρή ανθεκτικότητα στη φωτιά, στα οξέα και στις καιρικές επιδράσεις.

Από τα παραπάνω προκύπτουν οι ακόλουθες φθορές στους λαξευτούς λίθους:

- Αποφλοίωση
- Απολέπιση
- Επιφανειακή ρηγμάτωση
- Αποσάθρωση
- Οριστική Απώλεια - θραύση
- Βιοδιάβρωση

Συνέπεια των παραπάνω φθορών είναι η αισθητική υποβάθμιση του μνημείου και η μείωση της αντοχής της τοιχοποιίας.

Εικ. 100. Αποσάθρωση λαξευτών λίθων

Εικόνα 101. Αποσάθρωση λαξευτών λίθων

5.6.Ανθρωπογενείς αιτίες αποδιοργάνωσης της φέρουσας λιθοδομής

Ένας άλλος παράγοντας ο οποίος έχει προκαλέσει την τμηματική κατάρρευση των λιθοδομών και δεν οφείλεται μόνο σε φυσικά αίτια είναι η καθαίρεση των λίθινων στοιχείων από τα ανοίγματα (πόρτες και παράθυρα). Τα λίθινα στοιχεία των πλαισίων όπως ανώφλια και λαμπάδες με την αυξημένη δυσκαμψία τους συμβάλουν στην ενίσχυση των ανοιγμάτων με την παραλαβή φορτίων και περιορίζουν την επιβαλλόμενη παραμόρφωση σε αυτά. Βασική λειτουργία των υπερθύρων είναι να παραλαμβάνουν τα φορτία πάνω από τα ανοίγματα ενώ ο σωστός σχεδιασμός τους μειώνει την πιθανότητα ρηγμάτωσης της τοιχοποιίας [32]. Η απομάκρυνση αυτών των λίθινων στοιχείων είναι αιτία σταδιακής αποδιοργάνωσης της λιθοδομής άνωθεν των ανοιγμάτων.

5.7.Μεταγενέστερες προσθήκες

Βασική προϋπόθεση της διατήρησης των μνημείων στην πάροδο του χρόνου είναι η συνεχής χρήση τους. Στην προκειμένη περίπτωση όμως αυτός ο κανόνας δεν επαληθεύτηκε, καθώς η χρήση έγινε τμηματικά και όχι στο σύνολο της κατασκευής. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα σε βάθος χρόνου να τροποποιηθούν όλοι οι χώροι του μνημείου ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες των διαφορετικών ιδιοκτητών. Για παράδειγμα οι τροποποιήσεις-προσθήκες που έγιναν μόνο σε ένα τμήμα της έπαυλης όπως στο βορειοανατολικό δωμάτιο περιλαμβάνει τα ακόλουθα: καθαίρεση στέψης της λιθοδομής για την δημιουργία κατάλληλων κλίσεων και κατασκευή μονοριχτης σκεπής από

σκυρόδεμα-φύλλα αμιάντου, κατασκευή πλάκας από οπλισμένο σκυρόδεμα στο μεσοπάτωμα, σφράγιση εσωτερικής πόρτας ορόφου και διάνοιξη άλλης στην εξωτερική τοιχοποιία, μείωση διαστάσεων παραθύρων, και προσθήκη κατ' επέκταση ισόγειων κατασκευών και στις δύο πλευρές, είναι ένα μικρό δείγμα της μορφολογικής αλλοίωσης και των επεμβάσεων που έχουν γίνει στο μνημείο. Αυτές οι επεμβάσεις εκτός από την μορφολογική αλλοίωση που επέφεραν, τροποποίησαν την συμπεριφορά της κατασκευής κατά την σεισμική διέγερση και χρησιμοποιήθηκαν υλικά μη συμβατά με αυτά του μνημείου. Πέραν την αισθητική υποβάθμιση, τροποποίησαν την σεισμική απόκριση του μνημείου και μείωσαν της ανθεκτικότητας του στο χρόνο.

5.8.Μειωμένη αντοχή κονιαμάτων-λιθοδομής

Κατά την περίοδο της ενετοκρατίας στον Ελλαδικό χώρο (Δωδεκάνησα, Κρήτη, Επτάνησα), τα κονιάματα χαρακτηρίζονται για την υψηλή ανθεκτικότητά τους και την ισχυρή επαφή με τους λίθους. Συνήθως αποτελούνται από άσβεστο, φυσικά ή θραυστά αδρανή, θραυστά κεραμικά και κατά περιπτώσεις ποζολάνη [33]. Επίσης κατόπιν έρευνας από την κα Π. Μαραβελάκη και συνεργατών στα ενετικά μνημεία των Χανίων, κατέληξαν ότι τα κονιάματα αυτών διακρίνονται για την υψηλή αντοχή και ανθεκτικότητά τους, βασίζονταν στην άσβεστο, με προσθήκη κατά περιπτώσεις λεπτόκοκκων θραυστών κεραμικών ή φυσικής ποζολάνης ενώ η περιεκτικότητά τους σε αδρανή ήταν περιορισμένη. Οι κονίες με το τριμμένο κεραμάλευρο και ποζολάνη είχαν πιο χοντρά αδρανή, σε σχέση με αυτές από άσβεστο [34]. Η περιεκτικότητα κατά βάρος σε αδρανή προς συνδετικό υλικό στην περίπτωση κονίας από άσβεστο κυμαίνεται από 1 προς 2 έως και 3, ενώ για κονίες από κεραμάλευρο ή ποζολάνη ήταν 1 προς 3. Ύστερα από δοκιμές

έχουν προσδιοριστεί οι χαρακτηριστικές εφελκυστικές αντοχές των διάφορων ιστορικών κονιών και παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.

Tensile strength (f _{mt,k}) results		Εφελκυστική Αντοχή
		Tensile strength (f _{mt,k}) [MPa]
<i>Lime mortars</i> Ασβέστης		
L1	Venetian Port, Venetian period with Turkish repairing	0.24
Na2	Dockyards, Venetian period	0.31
<i>Hydraulic lime mortars</i> Υδραυλικός Ασβέστης		
Re8	Fortress, Venetian period	0.37
Re13	Fortress, Venetian period	0.44
<i>Crushed brick lime mortars</i> Κεραμάλευρο με Ασβέστη		
L3	Venetian Port, Venetian period	0.58
F1	Firkas Fortress, Venetian period	0.58
F2	Firkas Fortress, Venetian period	0.57
<i>Pozzolanic mortars</i> Ποζολάνη		
HP3	Venetian fortification	0.62
HP6	Venetian fortification	0.66
HP5	Venetian fortification	0.69

Πίνακας 1. Εφελκυστικές αντοχές διαφόρων κονιαμάτων από μνημεία των Χανίων [34]

Μετά από μακροσκοπικό έλεγχο των κονιαμάτων του μνημείου διαπιστώθηκαν δύο συνδετικά κονιάματα διαφορετικής φυσικής σύστασης τα οποία προσδιορίζονται σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Το πρώτο (Εικ. 102) φαίνεται να είναι κονία κεραμάλευρου με ασβέστη που χρησιμοποιούνταν την περίοδο της ενετοκρατίας. Διατηρεί τις μηχανικές του ιδιότητες καθώς δεν είναι εύθρυπτο και έχει ικανοποιητική συνάφεια με τους λίθους. Το δεύτερο (Εικ. 103), έχει διαφορετική σύσταση, φαίνεται να μην έχει ανακατευτεί σωστά καθώς διακρίνονται αδιάλυτα τμήματα από ασβέστη, και πιθανός να παρασκευάστηκε κατά την οθωμανική περίοδο. Έχει υποδεέστερες μηχανικές ιδιότητες, καθώς είναι αρκετά εύθρυπτο και πολύ μικρές αντοχές. Φυσικά με τον

μακροσκοπικό έλεγχο δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε ξεκάθαρα συμπεράσματα σχετικά με τις μηχανικές ιδιότητές και την σύστασή των κονιαμάτων. Για να το επιτύχουμε αυτό, πρέπει να πραγματοποιηθούν εργαστηριακοί έλεγχοι και δοκιμές όπου θα μας επιτρέψει να γνωρίσουμε τις αντοχές και σύσταση αυτών.

Εικόνα 102. Κονίαμα από κεραμάλευρο και ασβέστη, αρχικό κονίαμα ενετικής περιόδου

Εικ. 103. Κονίαμα με διαφορετική σύσταση το οποίο απαντάτε σε επισκευές

Συνοψίζοντας διαπιστώνεται ότι το αρχικό (ενετικής περιόδου) συνδετικό κονίαμα παρόλη την φυσική γήρανση που έχει υποστεί και εξαιρουμένων των περιοχών

όπου υπάρχει εκτεταμένη αποσάθρωση λόγω των περιβαλλοντικών παραγόντων, φαίνεται να διατηρεί σε ικανοποιητικό βαθμό τις αρχικές του μηχανικές ιδιότητες. Βέβαια με τις παρούσες συνθήκες αυτές δεν είναι αρκετές ώστε να εξασφαλίσουν την συνοχή της λιθοδομής η οποία παρουσιάζει ρωγμές εξαιτίας των ισχυρών καταπονήσεων. Το μεταγενέστερο κονίαμα της οθωμανικής περιόδου το οποίο έχει εξαιρετικά μικρές αντοχές δεν είναι σε θέση να συγκρατήσει τους λίθους οι οποίοι καταρρέουν σταδιακά.

Επίσης σε αυτή την ενότητα πρέπει να συμπεριληφθεί η μείωση των αντοχών της λιθοδομής λόγω των εσωτερικών κενών (απουσία λίθων και συνδετικής κονιάς) που παρουσιάζονται στην τοιχοποιία (Εικ. 104-105). Αυτά τα κενά δημιουργούν τρωτά σημεία και ασυνέχεια στη μεταφορά των εσωτερικών δυνάμεων. Σε μια πρώτη εκτίμηση αυτά τα κενά κυμαίνονται μεταξύ 5% έως 10% του συνολικού όγκου της λιθοδομής, μέγεθος το οποίο βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα αλλά ικανό να υποβαθμίζει την συμπεριφορά της κατασκευής.

Εικ. 104. Κενά στις λιθοδομές

Εικ. 105 Κενά στις λιθοδομές

6° ΚΕΦΑΛΑΙΟ

6.ΠΡΟΤΑΣΗ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Τα συμπεράσματα της αρχικής ανάλυσης και οι προτεινόμενες μορφολογική αποκατάσταση έχει προκύψει μέσα από μια μακροσκοπική προσέγγιση η οποία δεν δύναται να αποδώσει οριστική πρόταση. Με βάση την παρατήρηση, την αποτύπωση και τα παραδείγματα ανάλογων κατασκευών, έγινε προσπάθεια να αποσαφηνισθούν και να τεκμηριωθούν τα μορφολογικά και τυπολογικά στοιχεία τα οποία συνθέτουν την έπαυλη. Ωστόσο η τελική πρόταση για να είναι ολοκληρωμένη θα πρέπει να εμπεριέχει:

1. τις σχετικές με τα υλικά δόμησης του μνημείου φυσικοχημικές αναλύσεις και εργαστηριακές δοκιμές για την διακρίβωση πέραν των μηχανικών χαρακτηριστικών των λίθων και του κονιάματος και των χρονικών φάσεων κατασκευής τους
2. τις περαιτέρω αποτυπώσεις και τα συμπεράσματα των διερευνήσεων στις όψεις μετά την άρση ετοιμοροπίας στην έπαυλη και την καθαίρεση των σύγχρονων περιμετρικών επεμβάσεων (μεταγενέστερες προσθήκες), ώστε να καταγραφούν και να αξιολογηθούν λεπτομερώς τα στοιχεία όπου αυτές φέρουν

Σήμερα, αναγνωρίζεται ως ένα διαχρονικό πλαίσιο κατευθυντήριων αρχών που διέπουν τη θεωρία και την εφαρμογή της συντήρησης και αποκατάστασης όπως ενδεικτικά οι ακόλουθες:

- Διατήρηση, ανάδειξη και προβολή των αξιών και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του κτιρίου (ιστορικών φάσεων, αισθητικών, μορφολογικών κ.α.)
- Σεβασμός των αυθεντικών του στοιχείων, όπως τα υλικά, τεχνολογία κατασκευή καθώς και ο περιβάλλοντας χώρος του
- Η κάθε επέμβαση σταματά εκεί που αρχίζουν να υπάρχουν υποθέσεις
- Οι προσθήκες πρέπει να είναι διακριτές και αναγνωρίσιμες από τις αυθεντικές
- Οι νέες επεμβάσεις δεν πρέπει να αφήνουν μόνιμο αποτύπωμα στο ιστορικό κτίσμα αλλά να είναι αντιστρέψιμες και να εκφράζουν μια στάση σεβασμού.

Απόρροια των παραπάνω κατευθυντήριων είναι η ύπαρξη νέων θεωρήσεων που διαφοροποιούνται ανάλογα με τη στάση τους απέναντι στα βασικά ζητήματα: τη διατήρηση ή την επέμβαση, την ιστορικότητα ή την αισθητική. Η πρώτη τάση είναι η «καθαρή διατήρηση», η οποία δίνει έμφαση στην επιστημονική έρευνα και στο σεβασμό της ιστορικότητας του μνημείου. Εκφράζεται έντονα μια υπερευαισθησία για τη διατήρηση όλων των ιστορικών φάσεων, ακόμα και των δευτερευόντων στοιχείων. Η δεύτερη τάση είναι η «ξανα-ολοκλήρωση της εικόνας» και υποστηρίζει ότι η αποκατάσταση πρέπει να είναι μια δυναμική επέμβαση που αποσκοπεί στην ανάπτυξη της εν δυνάμει ενότητας του έργου, μέσω της ανασύστασης της εικόνας του.

Στην προκειμένη περίπτωση η πρόταση διέπετε από την άποψη της απόδοσης της αρχικής μορφής που είχε η έπαυλη κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας. Η επιλογή της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου γίνεται καθώς, σε συνδυασμό με τους δύο ήδη αποκατεστημένους παρακείμενους ναούς, δύναται να αποδοθεί ως συγκρότημα κοσμικής και εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής όπως αυτό διαμορφώθηκε από τις συνθήκες, το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο κατά την ύστερη ενετοκρατία στην κρητική ύπαιθρο. Το σύνολο των επεμβάσεων ελέγχεται κριτικά, να είναι αναγνωρίσιμο και αντιστρέψιμο. Οι βασικοί στόχοι των προτεινόμενων επεμβάσεων είναι:

- α) Η διατήρηση της ιστορικής και μορφολογικής ταυτότητας του μνημείου
- β) Η απαλοιφή των πρόσφατων επεμβάσεων
- γ) Η μορφολογική αποκατάστασή του
- ε) Η προστασία από μελλοντικούς παράγοντες φθοράς

Λαμβάνοντας υπόψιν τα παραπάνω η πρόταση μορφολογικής αποκατάστασης της ενετικής έπαυλης Κατωχωρίου όπως αυτή αποτυπώνεται στα επισυναπτώμενα σχέδια συνίσταται στα εξής:

1. Καθαρισμός του άμεσου περιβάλλοντος χώρου της έπαυλης, αποκομιδή του υλικού κατάρρευσης και διαλογή των λίθων που μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν στις ανακατασκευές.

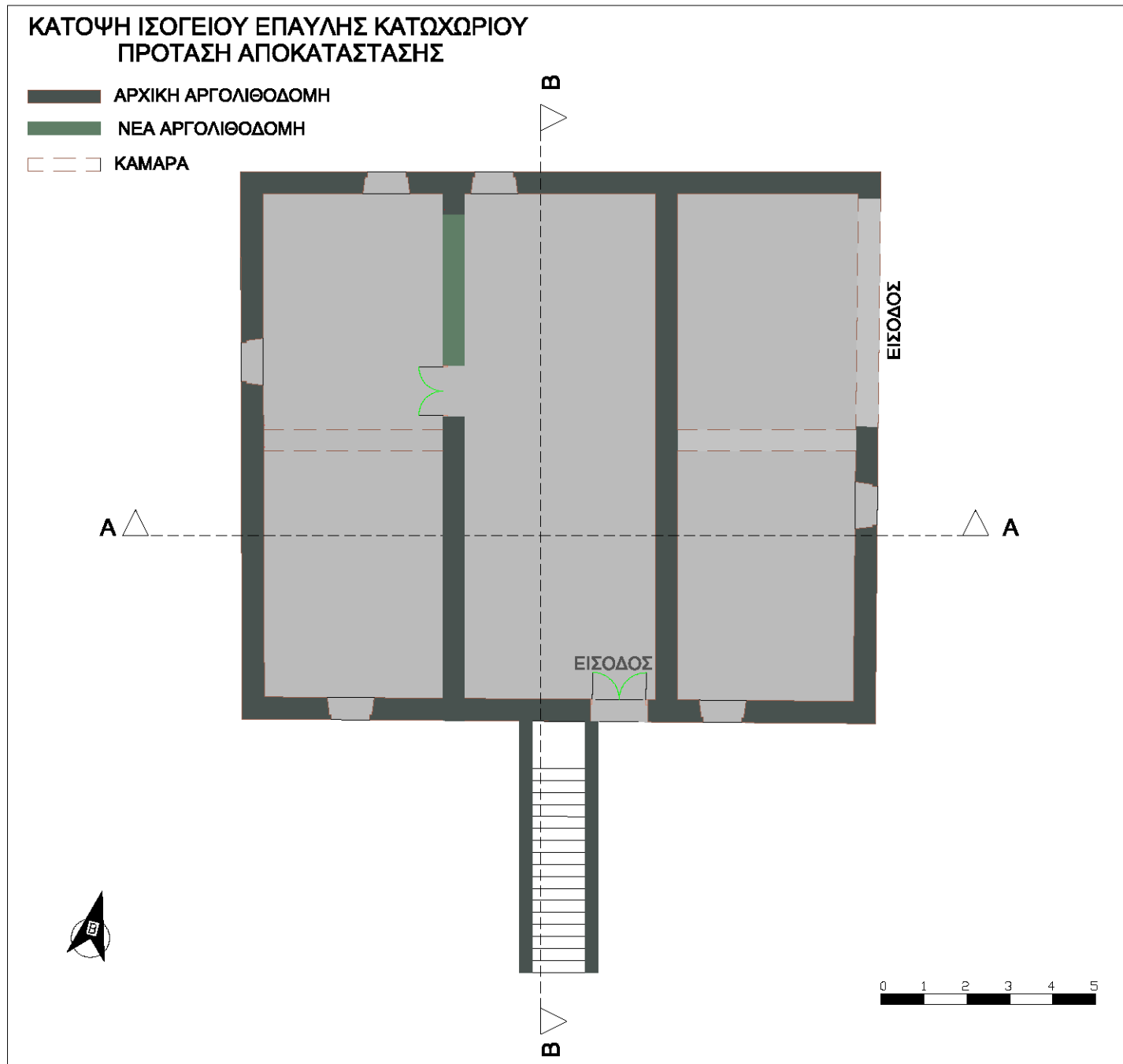
2. Καθαίρεση όλων των νεωτερικών επεμβάσεων περιμετρικά του κελύφους αυτής
3. Τεκμηρίωση και καθαίρεση των άκρως ετοιμόρροπων τμημάτων των λιθοδομών
4. Ανάταξη του τμήματος της εσωτερικής κατεστραμμένης αργολιθοδομής σύμφωνα με τα ίχνη που υπάρχουν στο ισόγειο και τον ορόφο. Χρήση αυθεντικών λιθοσωμάτων όπου αυτό είναι εφικτό
5. Καθαίρεση της πλινθοδομής και της πλάκας σκυροδέματος στην δυτική αίθουσα, κατασκευή νέας αργολιθοδομής στα ίχνη της αρχικής και νέου λίθινου τόξου κατ'αντιστοιχία με αυτό της ανατολικής αίθουσας.
6. Καθαίρεση των μεταγενέστερων λιθοδομών και μεσοπατωμάτων στην ανατολική αίθουσα εσωτερικά της έπαυλης και διάνοιξη του σφραγισμένου τόξου εντός αυτής
7. Διατήρηση όλων των σωζόμενων λιθοδομών της ενετικής περιόδου με αρμολογήματα και ενέματα. Αποκατάσταση ρωγμών με λιθοσυρραφές. Τα κονιάματα αποκατάστασης θα προκύψουν μετά την αξιολόγηση των αναλύσεων των υφιστάμενων
8. Καθαίρεση των σαθρών επιχρισμάτων, διατήρηση των σωζόμενων με συνοχή. Στην τελική εμφάνιση των όψεων του μνημείου προτείνεται η διατήρηση του συνόλου των σωζόμενων επιχρισμάτων. Στα σημεία όπου δεν υπάρχουν επιχρίσματα προτείνεται η κατασκευή νέων πατητών παρόμοια υφής
9. Συντήρηση των λίθινων μελών, τοποθέτηση νέων όπου έχουν αφαιρεθεί και αποκατάσταση της συνέχειας του περιμετρικού γείσου σε όλες τις όψεις της έπαυλης
10. Διατήρηση της κλίμακας στην υφιστάμενη θέση, αποκατάσταση αυτής με λίθινα πατήματα και συμπλήρωση του στηθαίου ώστε να είναι λειτουργική και ασφαλής
11. Διάνοιξη και αποκατάσταση των παραθύρων του ισογείου της ενετικής περιόδου και τοποθέτηση σε αυτών σιδεριών
12. Αποκατάσταση της νότια θύρας του ισογείου και του ανατολικού τόξου σύμφωνα με την φωτογραφική τεκμηρίωση και τα σωζόμενα ίχνη
13. Αποκατάσταση των ανοιγμάτων του ορόφου σύμφωνα με την αρχική τους μορφή και διαστάσεις και τοποθέτηση σε αυτών λίθινων πρεκιών

14. Τοποθέτηση στον όροφο ταμπλαδωτών κουφωμάτων στις θύρες και δίφυλλα ανοιγόμενα στα παράθυρα που χωρίζονται με πηχάκια σε τέσσερα τμήματα
Τοποθέτηση στο ισόγειο καρφωτής πόρτας
15. Αποκατάσταση των δύο εσωτερικών πεσσών από ισόδομους λίθους
16. Αποκατάσταση των κατεστραμμένων λιθοδομών του ορόφου καθώς και των ανοιγμάτων αυτών σύμφωνα με τα σωζόμενα ίχνη
17. Αποκατάσταση του ξύλινου πατώματος και δώματος ακολουθώντας τη διάταξη και φορά των υπάρχων δοκοθηκών
18. Τοποθέτηση νέας μεταλλικής κλίμακας στη δυτική θύρα του ορόφου παρόμοιας μορφολογίας με αυτή στην Εικ. 106 ώστε να λειτουργήσει ως βοηθητική έξοδος για τις ανάγκες μελλοντικών χρήσεων.
19. Αποκατάσταση του ντουλαπιού και της εστίας στο χώρο του μαγειρείου, σύμφωνα με τους μάρτυρες και κατ' αντιστοιχία με άλλα σωζόμενα ιδίου τύπου
20. Στερέωση των ερειπωμένων λιθοδομών του παρακείμενου βοηθητικού κτίσματος
21. Τέλος αναπόσπαστο κομμάτι της επέμβασης αποτελεί η αποκατάσταση του αύλειου χώρου στον οποίο θα αναδειχθεί το φυσικό τοπίο, ανασυνθέτοντας τον περιβάλλοντα χώρο του μνημειακού συνόλου.

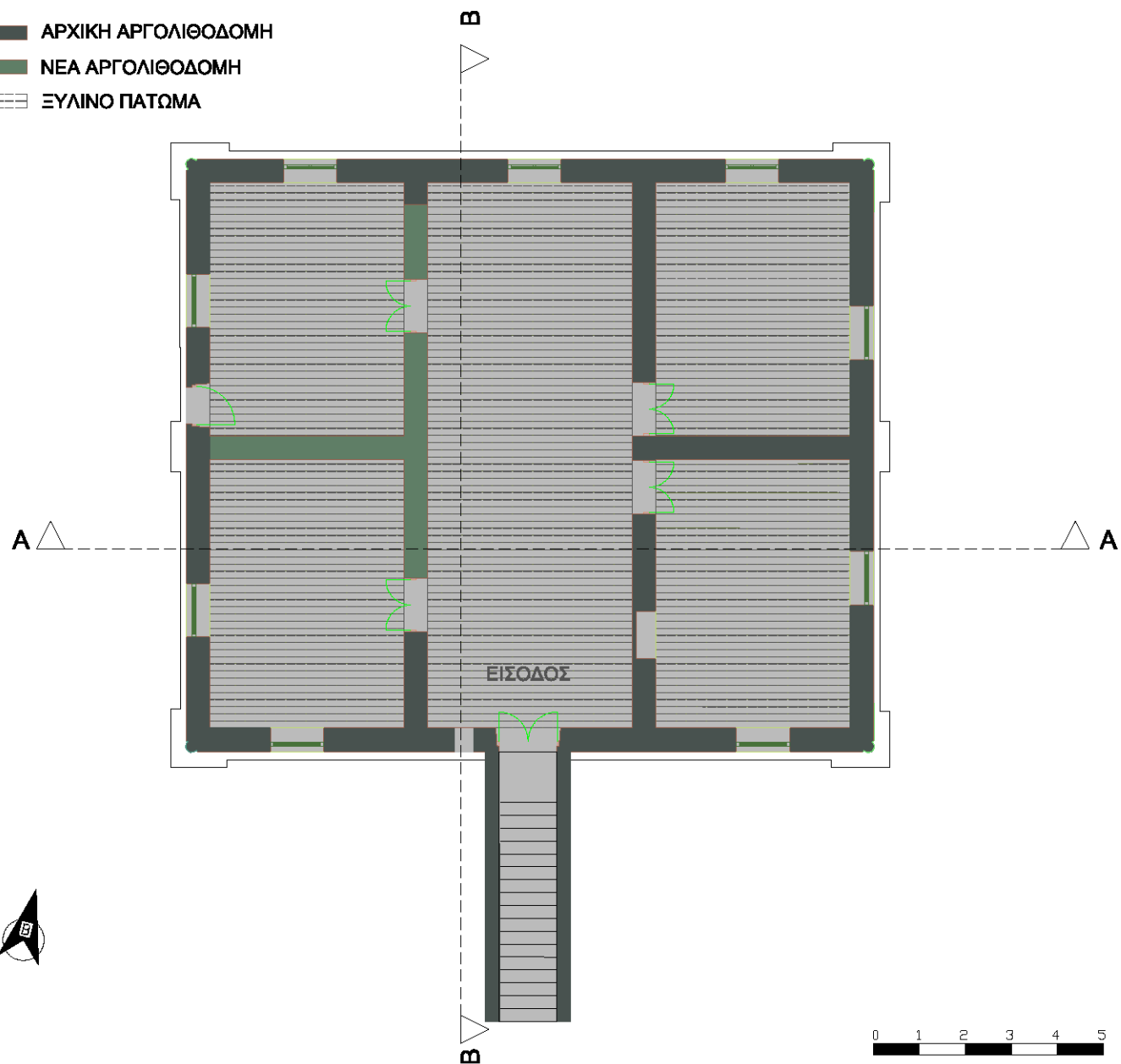
Εικ.106 Μεταλλική κλίμακα, Κτήμα Κινδελή, Χανιά

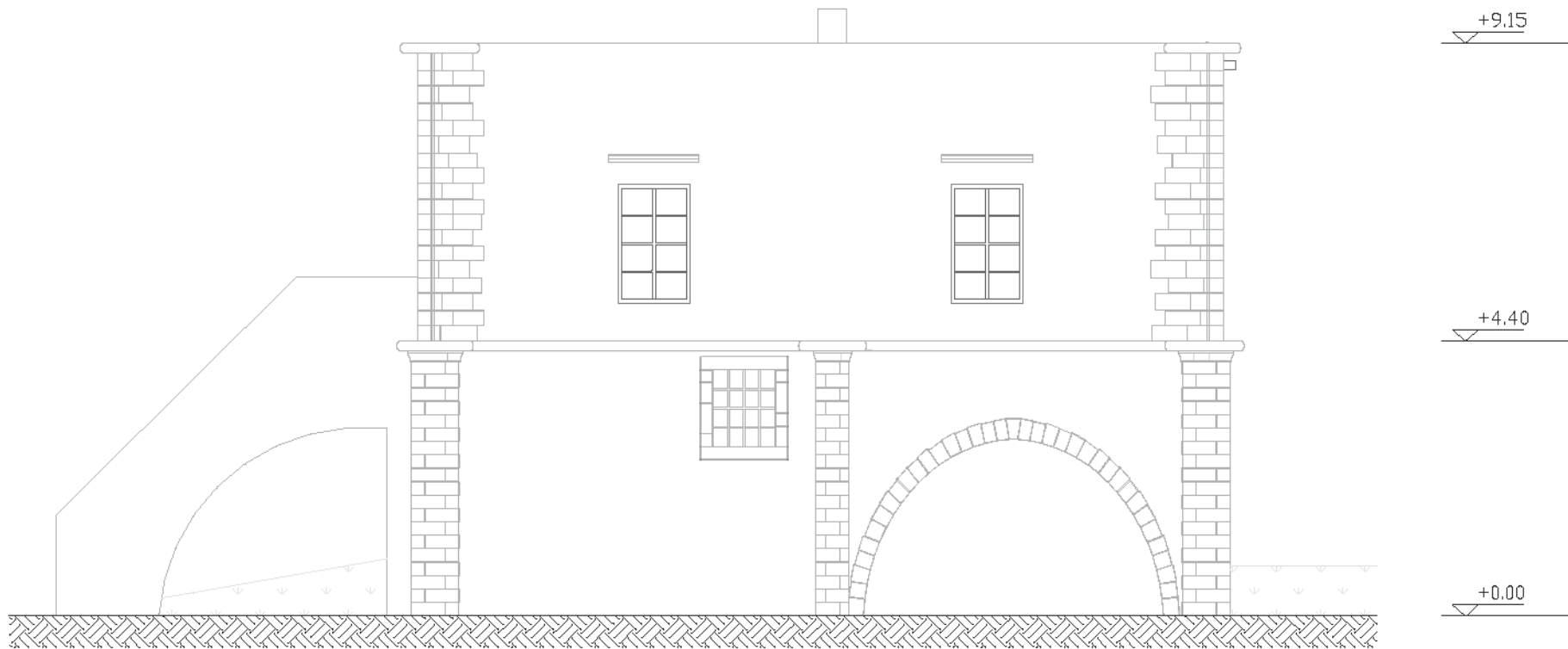
Στις επόμενες σελίδες παρουσιάζονται τα σχέδια της μορφολογικής πρότασης όπως αυτή διαμορφώνεται υλοποιώντας τα παραπάνω βασικά σημεία.

ΚΑΤΟΨΗ ΟΡΟΦΟΥ ΕΠΑΥΛΗΣ ΚΑΤΩΧΩΡΙΟΥ
ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

- ΑΡΧΙΚΗ ΑΡΓΟΛΙΘΟΔΟΜΗ
- ΝΕΑ ΑΡΓΟΛΙΘΟΔΟΜΗ
- ΞΥΛΙΝΟ ΠΑΤΩΜΑ

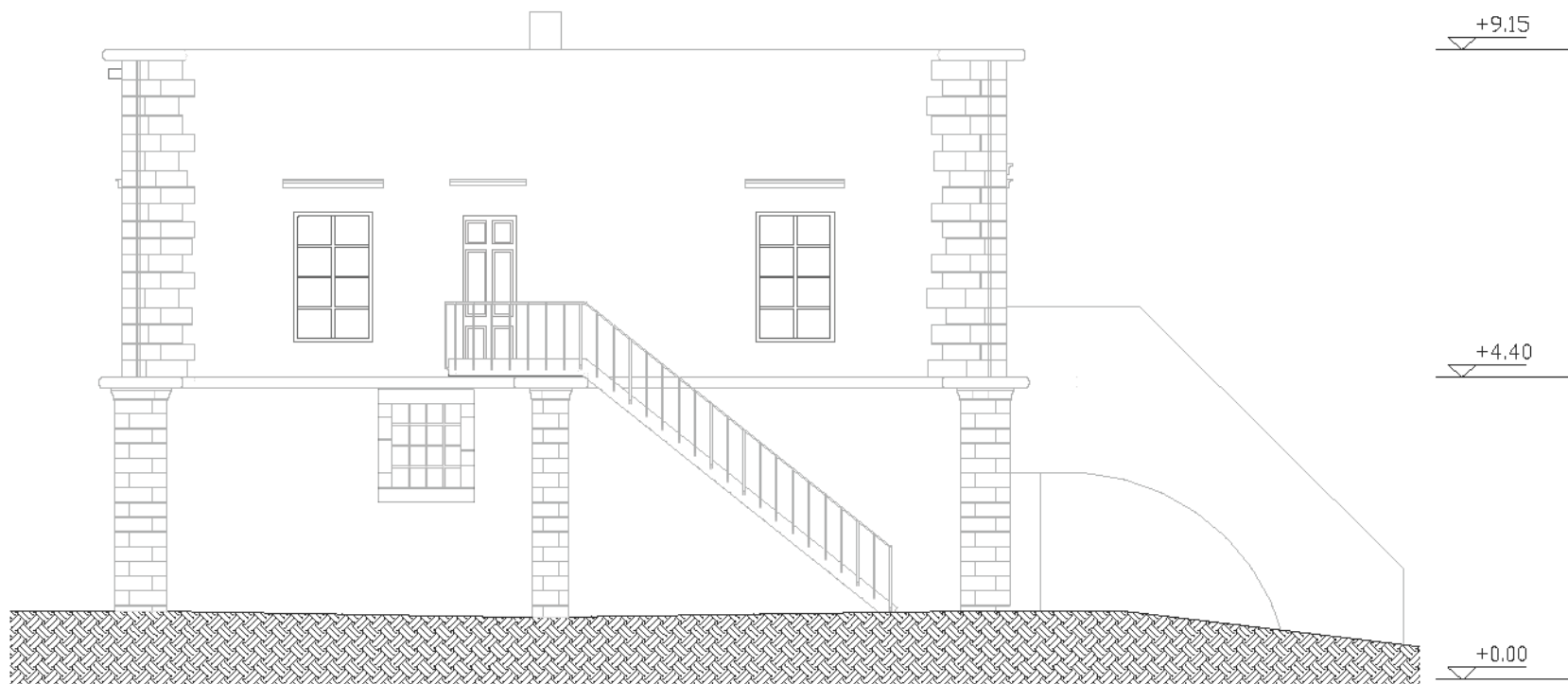
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ ΕΠΑΥΛΗΣ ΚΑΤΩΧΩΡΙΟΥ
ΠΡΟΤΑΣΗ

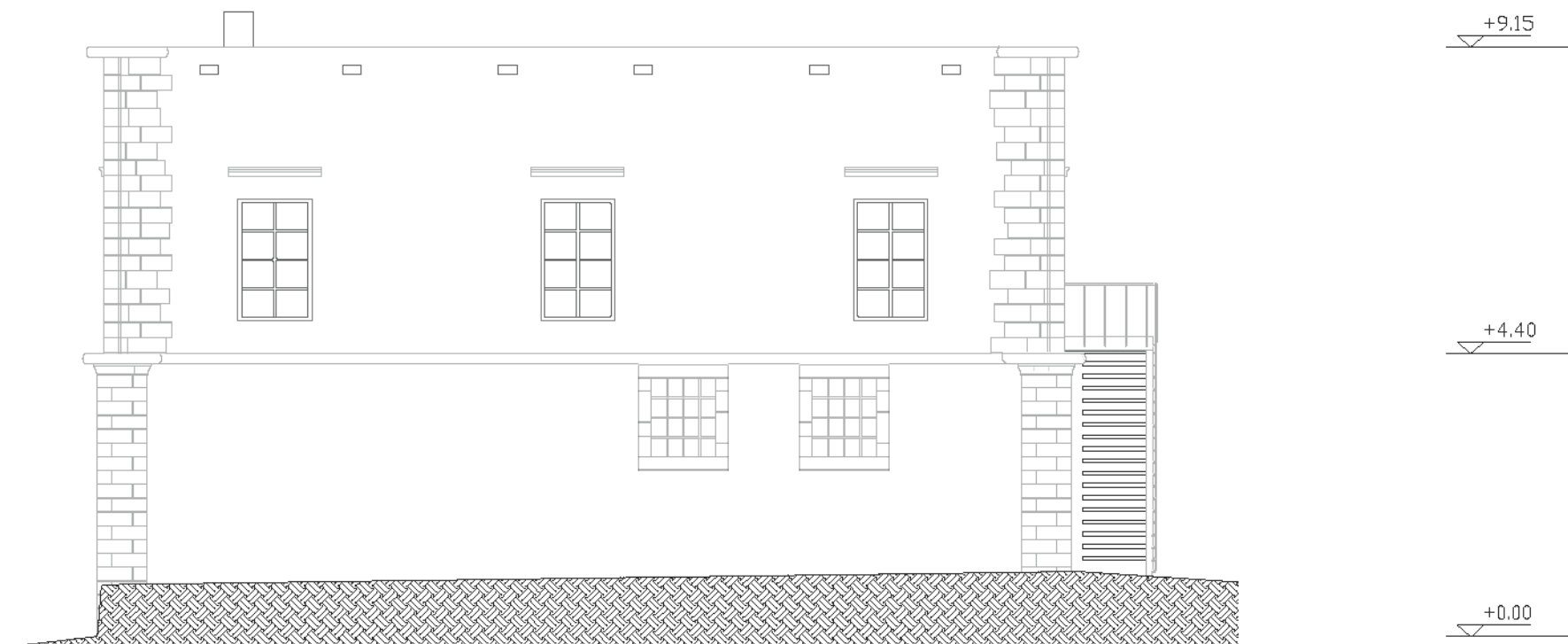
ΝΟΤΙΑ ΟΨΗ ΕΠΑΥΛΗΣ ΚΑΤΩΧΩΡΙΟΥ
ΠΡΟΤΑΣΗ

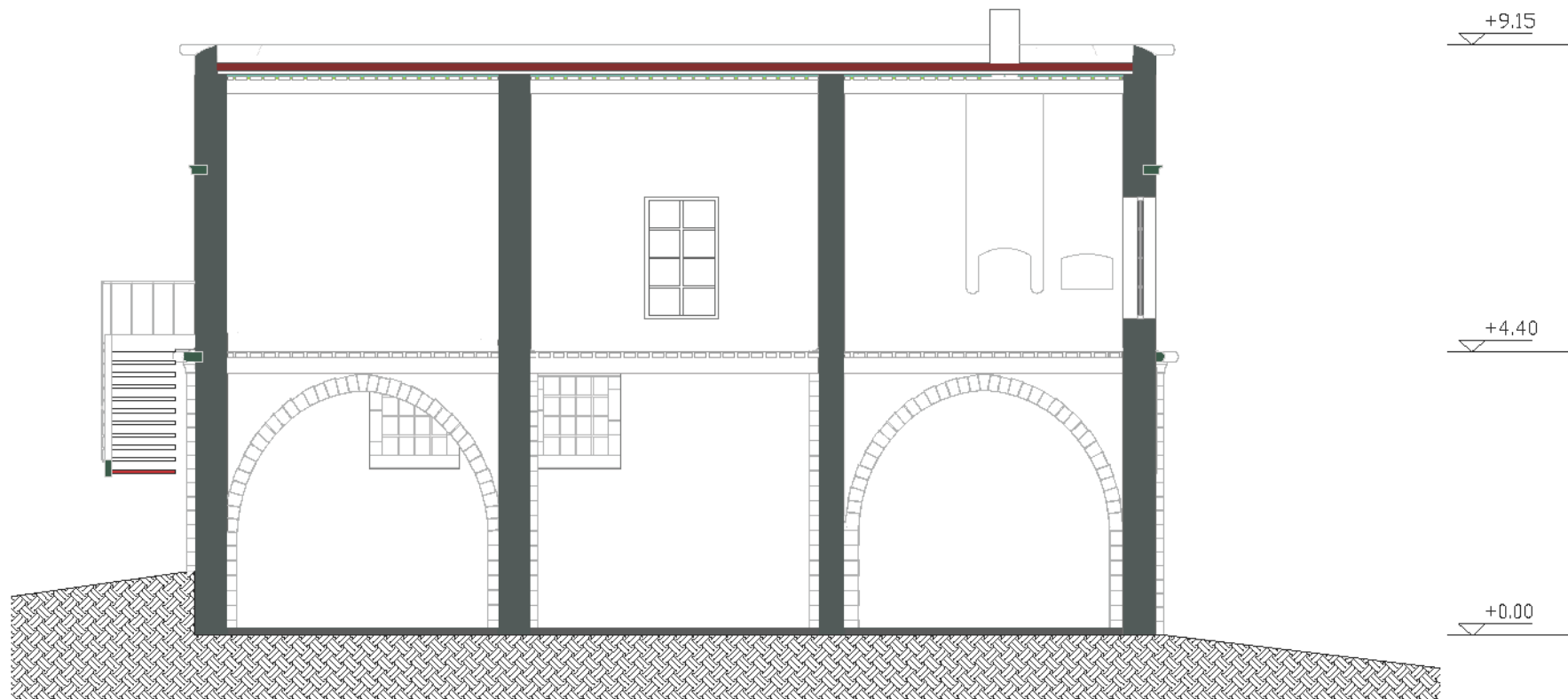
ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ ΕΠΑΥΛΗΣ ΚΑΤΩΧΩΡΙΟΥ
ΠΡΟΤΑΣΗ

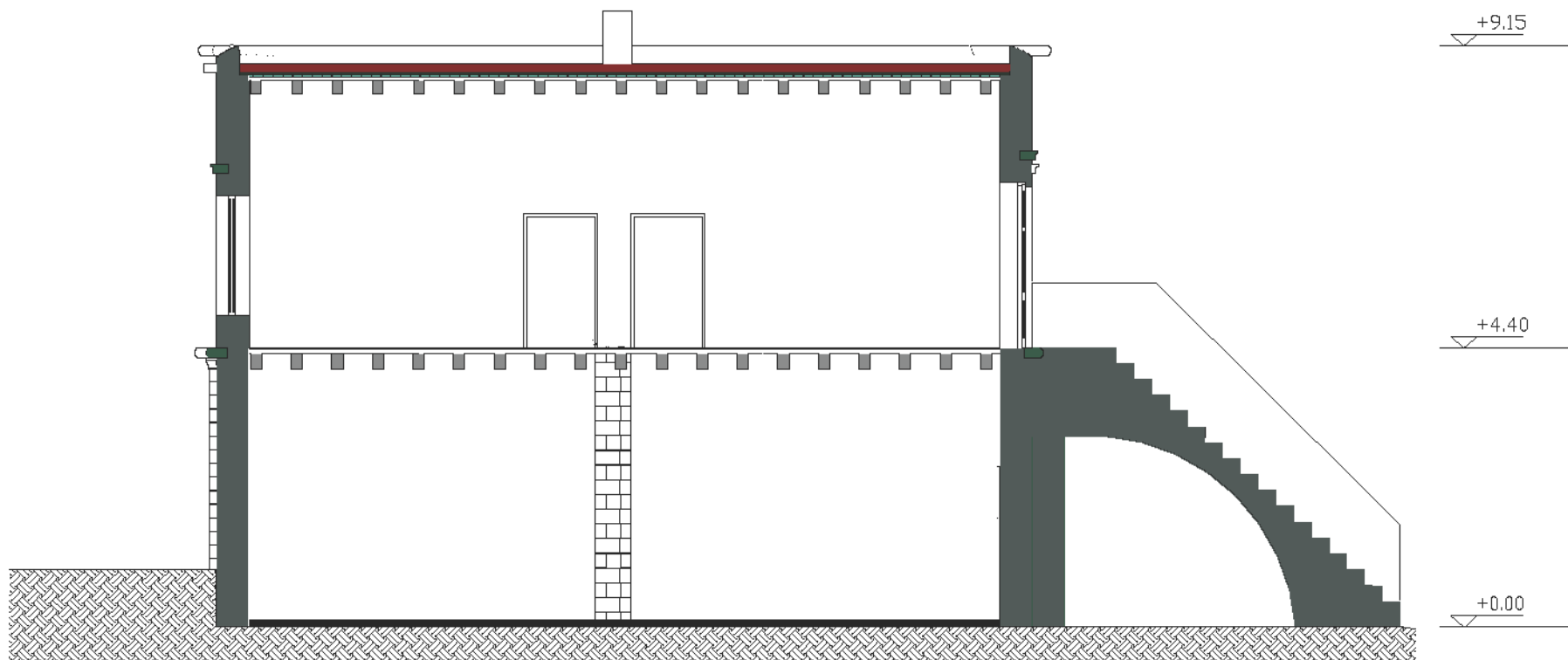
ΒΟΡΕΙΑ ΟΨΗ ΕΠΑΥΛΗΣ ΚΑΤΩΧΩΡΙΟΥ
ΠΡΟΤΑΣΗ

ΤΟΜΗ Α-Α ΕΠΑΥΛΗΣ ΚΑΤΩΧΩΡΙΟΥ
ΠΡΟΤΑΣΗ

ΤΟΜΗ Β-Β ΕΠΑΥΛΗΣ ΚΑΤΩΧΩΡΙΟΥ
ΠΡΟΤΑΣΗ

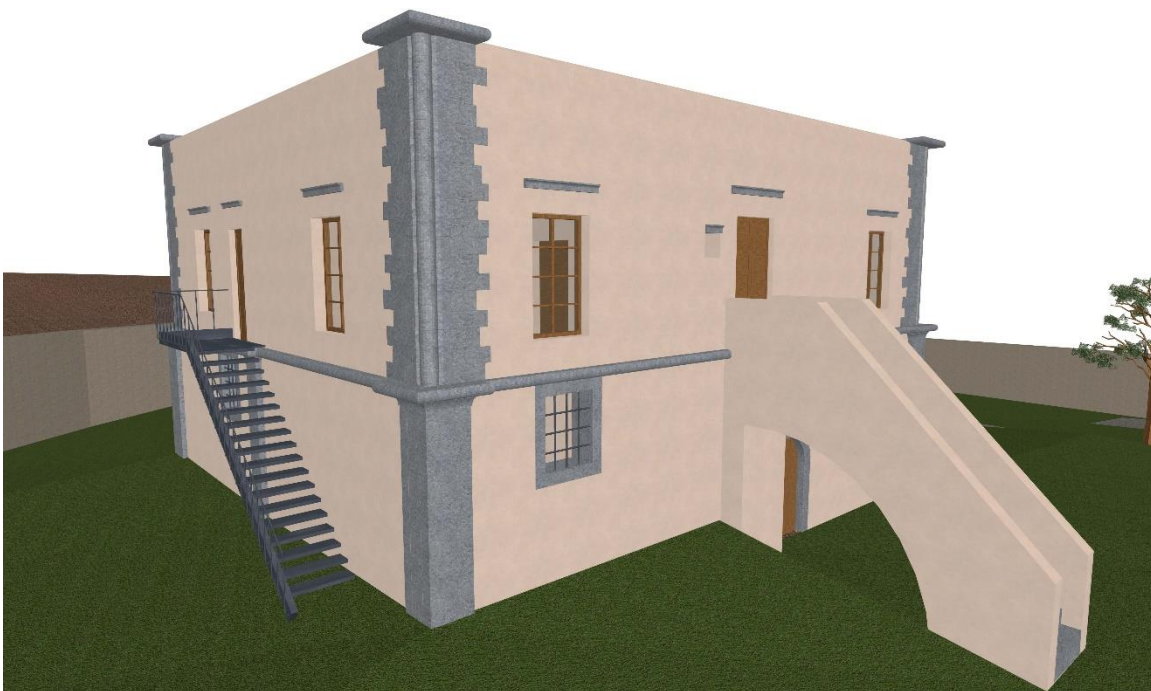

Εικ. 107. Ενδεικτικός περιβάλλοντας χώρος της Έπαυλης

Εικ. 108. Ενδεικτική πρόταση αποκατάστασης

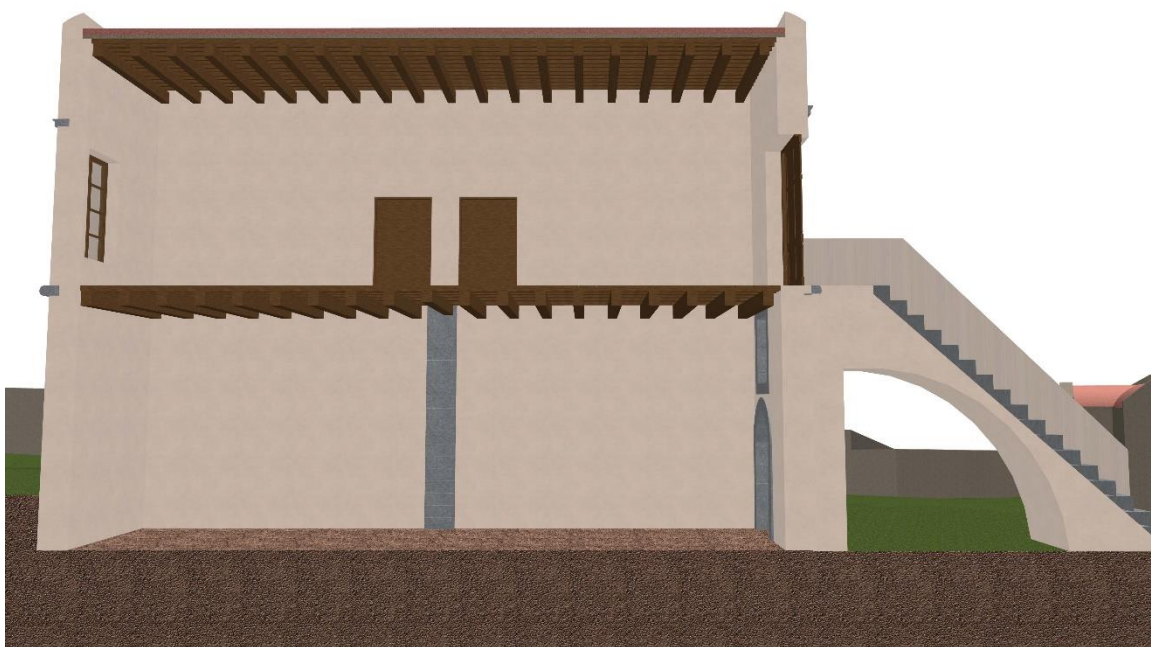
Εικ. 109.Ενδεικτική πρόταση αποκατάστασης

Εικ. 110.Ενδεικτική πρόταση αποκατάστασης

Εικ. 111.Ενδεικτική πρόταση αποκατάστασης – τομή Α-Α

Εικ. 112.Ενδεικτική πρόταση αποκατάστασης – τομή Β-Β

7^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

7.ΔΟΜΟΣΤΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Στην πρόταση αποκατάστασης εμπλέκονται παράμετροι οι οποίοι καθορίζονται από το μορφολογικό και το δομικό πλαίσιο. Οι δύο επιμέρους έννοιες συνυπάρχουν στο μνημείο και ανάλογα με την μορφή επέμβασης-ενίσχυσης άλλοτε ταυτίζονται και άλλοτε είναι ανταγωνιστικές ως προς την υλοποίηση τους. Ιδανικά - και εφόσον το επιτρέπει ο άρτιος αρχικός σχεδιασμός της αυθεντικής κατασκευής - είναι να υπάρχει η μέγιστη δυνατή ταύτιση ώστε να επιτυγχάνετε η πιστή μορφολογική αποκατάσταση με την βέλτιστη δυνατή ενίσχυση. Στην αποκατάσταση ιστορικών κατασκευών το μορφολογικό πλαίσιο είναι αυτό που έχει τη μεγαλύτερη βαρύτητα και καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την επιλογή των δομικών ενισχύσεων. Εξάλλου το δομικό σύστημα χαρακτηρίζεται από ευελιξία και προσαρμόζεται ανάλογα στις απαιτήσεις της εκάστοτε μορφολογικής αποκατάστασης. Αυτό οφείλετε και στην ύπαρξη αρκετών μεθόδων “εργαλείων” δομικής ενίσχυσης οι οποίες με την εξέλιξη της τεχνολογίας γίνονται πιο αποτελεσματικές ή παρουσιάζονται νέες (ινοπλισμένα πολυμερή, κ.α.).

Σε κάθε περίπτωση, ο τρόπος και το εύρος της ενίσχυσης θα πρέπει να προσδιορίζεται έχοντας λάβει υπόψιν τα αποτελέσματα της δομοστατικής ανάλυσης της κατασκευής. Με γνώμονα τα παραπάνω, πραγματοποιείται προσομοίωση και ανάλυση της σεισμικής συμπεριφοράς της έπαυλης, ώστε να εντοπιστούν οι κρίσιμες περιοχές και να εκτιμηθεί ο βαθμός της απαιτούμενης ενίσχυσης του κτιρίου. Η στατική μελέτη θα προσδιορίσει τα απαραίτητα μέτρα που πρέπει να επιλεγούν για την βελτίωση της συνολικής συμπεριφοράς του φορέα (ελκυστήρες, διαφράγματα, διαζώματα κλπ).

Με δεδομένο ότι λόγω των εκτεταμένων φθορών η υφιστάμενη κατάσταση της έπαυλης δεν μπορούσε να αναλυθεί, κρίθηκε σκόπιμο ο φορέας προς ανάλυση να διαμορφωθεί σύμφωνα με την πρόταση της μορφολογικής αποκατάστασης. Η προσομοίωση του κτιρίου γίνεται με την παραδοχή ότι έχει αποκατασταθεί ο φέρων οργανισμός της έπαυλης σύμφωνα με τα παρακάτω:

- Έχουν συμπληρωθεί οι λιθοδομές που κατέρρευσαν σύμφωνα με την πρόταση μορφολογικής αποκατάστασης και στα σημεία όπου υπάρχει σημαντική μείωση της αντοχής των λιθοσωμάτων (λόγω της ανερχόμενης υγρασίας, αποσαθρωμένη λιθοδομή, κλπ.) αυτά έχουν αντικατασταθεί με νέο υγιές υλικό
- Έχουν γίνει οι απαραίτητες λιθοσυρραφές στις ρηγματωμένες λιθοδομές και ενίσχυση των υφιστάμενων λιθοδομών με βαθύ αρμολόγημα και εφαρμογή ενεμάτων υδραυλικής ασβέστου και ποζολάνης. Τα νέα κονιάματα είναι κατηγορίας M5.
- Κατασκευή νέου ξύλινου πατώματος και δώματος σύμφωνα με τα ίχνη των υφιστάμενων θέσεων έδρασης των δοκών.
- Όλα τα ανοίγματα και δομικά στοιχεία (λίθινα τόξα κ.α.) ορίζονται από την πρόταση μορφολογικής αποκατάστασης

Η θεωρητική εκτέλεση των παραπάνω αποκαταστάσεων έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ολοκληρωμένου δομικού συστήματος με αυξημένα μηχανικά χαρακτηριστικά, ώστε να μπορούμε να εκπονήσουμε διαγνωστική μελέτη της έπαυλης.

7.1.Χαρακτηριστικά Λογισμικού Ανάλυσης

Η ανάλυση πραγματοποιείται με το λογισμικό Robot Structural Analysis. Είναι ένα γενικό πρόγραμμα ανάλυσης και διαστασιολόγησης κατασκευών και ανήκει στην μεσαία κατηγορία λογισμικών όπως το SAP 2000, SCAD και GTSTRUDL. Το συγκεκριμένο λογισμικό διαθέτει προηγμένη γεννήτρια παραγωγής γραμμικών επιφανειακών στοιχείων. Η δημιουργία πλεγμάτων από πεπερασμένα στοιχεία, σε συνδυασμό με τις πολλαπλές επιλογές επεξεργασίας τους, μεμονωμένα ή μαζικά, καθώς και την δημιουργία νέων υλικών, παρέχει την δυνατότητα προσομοίωσης σύνθετων φορέων όπως της έπαυλης. Η επίλυση του μοντέλου από πεπερασμένα στοιχεία γίνεται με την μέθοδο δυσκαμψίας – stiffness method. Το καθολικό μητρώο δυσκαμψίας του κτηρίου συντίθεται και μετασχηματίζεται σε μητρώο-στήλη σύμφωνα με την μέθοδο Skyline [35]. Η μέθοδος αυτή βασίζεται στο μετασχηματισμό μητρώου σύμφωνα με τον αλγόριθμο

Cuthill-McKee. Μετά την σύνθεση των εξισώσεων του συστήματος ισορροπίας για κάθε στοιχείο, ακολουθεί η επίλυσή του με την τεχνική της παραγοντοποίησης κατά Cholesky-Crout. Στη συνέχεια ακολουθείται η κλασσική διαδικασία της μεθόδου των πεπερασμένων στοιχείων, που συνίσταται στον υπολογισμό της εντατικής κατάστασης των αγνώστων μεγεθών στους κόμβους συναρτήσει των μετατοπίσεων στους κόμβους του στοιχείου. Η μέθοδος Skyline παρέχει την δυνατότητα εντοπισμού σφαλμάτων στο μοντέλο προσομοίωσης, πραγματοποιώντας ελέγχους ισορροπίας των κόμβων και του συνόλου του κτιρίου.

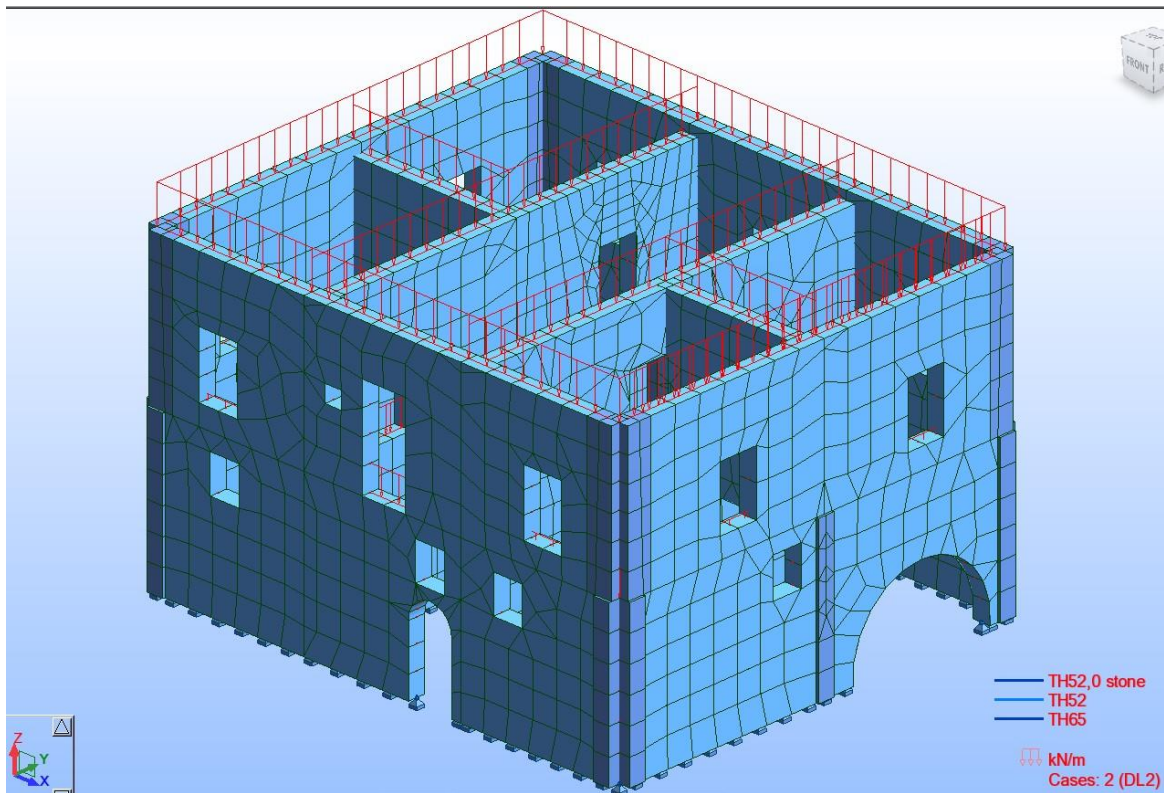
7.2. Μέθοδος Ανάλυσης

Τα φέροντα στοιχεία της κατασκευής ορίζονται ως κελύφη. Στο Σχήμα 1. παρουσιάζεται η κατανομή του φορτίου δώματος ($1,5\text{KN/m}^2$) στην στέψη της τοιχοποιίας καθώς και του ξύλινου πατώματος ($0,8\text{KN/m}^2$) περιμετρικά της οροφής του ισογείου. Το κινητό φορτίο ορίζεται $2,0\text{ KN/m}^2$. Λαμβάνεται το σύνολο των κινητών φορτίων στο συνυπολογισμό της σεισμικής δράσης, καθώς η μέθοδος των επιτρεπόμενων τάσεων θεωρεί ότι τη στιγμή του σεισμού δρουν και τα κινητά φορτία. Το κινητό φορτίο δρα προς όφελος της διάτμησης αλλά αυτό εν μέρει αντισταθμίζεται από την παραδοχή των χαμηλών μηχανικών χαρακτηριστικών της αργολιθοδομής (συντηρητικές τιμές). Η δυσκαμψία από το ξύλινο πάτωμα και την ξύλινη κεραμοσκεπή θεωρείται αμελητέα και το κτίριο προσομοιώνεται χωρίς διαφραγματική λειτουργία. Τα φορτία του ιδίου βάρους της τοιχοποιίας υπολογίζονται αυτόματα από το πρόγραμμα. Το κτίριο θεωρείται αρθρωμένο στη στάθμη θεμελίωσης του ενώ οι τοιχοποιίες προσομοιώνονται με επιφανειακά πεπερασμένα στοιχεία (τρίκομβα και τετράκομβα) διαστάσεων $0,75\text{m}$. με μεμβρανική και καμπτική δράση. Πραγματοποιείται δυναμική φασματική ανάλυση, στην οποία λήφθηκαν υπόψη οι 50 πρώτες ιδιομορφές όπου και επιτυγχάνεται συμμετοχή της μάζας ίσο με το 90%. Το κτήριο ελέγχεται για σεισμικές φορτίσεις σύμφωνα με τον ΕΑΚ 2003, για ζώνη σεισμικής επικινδυνότητας II (0,24), συντελεστή σπουδαιότητας $\Sigma 4$ και κατηγορία εδάφους Β. Ο συντελεστής συμπεριφοράς q και ο συντελεστής θεμελίωσης λαμβάνονται ίσοι με μονάδα (1). Τα μηχανικά

χαρακτηριστικά της αργολιθοδομής καθώς και των ισόδομων πεσσών δίνονται στον Πίνακα 2.

Υλικό	E (MPa)	G (MPa)	Λόγος Poisson	Ειδικό Βάρος (KN/m ³)	Θλιπτική Αντοχή (MPa)	Εφελκυστική Αντοχή (MPa)	Στατικό Πάχος (μμ)
Αργολιθοδομή	3000	1200	0,25	26	4,50	0,45	520
Ισόδομοι λίθοι	4000	1600	0,25	26	5,5	0,55	520

Πίνακας 2. Μηχανικά χαρακτηριστικά υλικών

Εικ. 113. Μοντέλο προσομοίωσης με επιφανειακά πεπερασμένα στοιχεία.

Για την εκτίμηση της συμπεριφοράς θα αξιολογηθούν οι συνολικές μέγιστες μετακινήσεις της κατασκευής μετά τη σεισμική φόρτιση και κατά τις δύο διευθύνσεις X και Y, καθώς και οι μέγιστες κύριες τάσεις που αναπτύσσονται στο κτήριο. Δίνεται έμφαση στα διαγράμματα των κυρίων τάσεων, έτσι ώστε να εντοπιστούν οι περιοχές όπου αναπτύσσονται τάσεις υψηλότερες από την εφελκυστική ή θλιπτική αντοχή της

αργολιθοδομής. Το πρόγραμμα δίνει τη δυνατότητα επιλογής στρώσεων (μεσαία, ανώτερη, κατώτερη,) κατά το πάχος κάθε στοιχείου. Η επιλογή στρώσης δεν έχει καμία επίδραση στις διατμητικές δυνάμεις, οι οποίες καθορίζονται για τη μέση επιφάνεια και είναι σταθερές καθ' όλο το ύψος της διατομής του πεπερασμένου στοιχείου. Αυτή η επιλογή στρώσεως είναι σημαντική κατά την παρουσίαση των τάσεων. Λόγω της δράσης του σεισμού προς δύο διευθύνσεις Χ και Υ, οι μέγιστες τάσεις εμφανίζονται στην ανώτερη ή στην κατώτερη στρώση των στοιχείων. Κατά την απεικόνιση των διαγραμμάτων των κυρίων τάσεων θα παρουσιάζονται μόνο τα αποτελέσματα για την στρώση εκείνη στην οποία αναπτύσσονται οι μέγιστες τάσεις ανάλογα με τη διεύθυνση δράσης του σεισμού.

7.3.Αποτελέσματα χωρίς Ενίσχυση

Εξετάζοντας τα αποτελέσματα της δυναμικής ανάλυσης για το κτίριο διακρίνουμε ότι η σεισμική απόκριση της κατασκευής παρουσιάζει δομική επάρκεια. Η παραπάνω συμπεριφορά είναι αναμενόμενη λόγω της γεωμετρίας του κτηρίου - κανονικότητα της κάτοψης ενώ σε αυτό συμβάλει το πάχος της αργολιθοδομής και η παρουσία ισχυρής διάταξης τοίχων κατά τη διεύθυνση Υ-Υ. Το κτήριο συμπεριφέρεται δύσκαμπτα, έχει μέγιστες εφελκυστικές τάσεις 4,30 Μpa (Πιν. 3) και μετακινήσεις που φτάνουν έως και τα 2,3εκ. (Πιν. 5).

	s1 (MPa)	s2 (MPa)	s(1-2) (MPa)
MAX	4,30	3,03	1,66
Panel	398	400	1019
Node	118	342	155
Case	32 (C) (CQC)	32 (C) (CQC)	32 (C) (CQC)

Πιν. 3. Μέγιστες κύριες τάσεις. Φόρτιση G+0.7Q+Ex+0.3Ey+0.3Ez

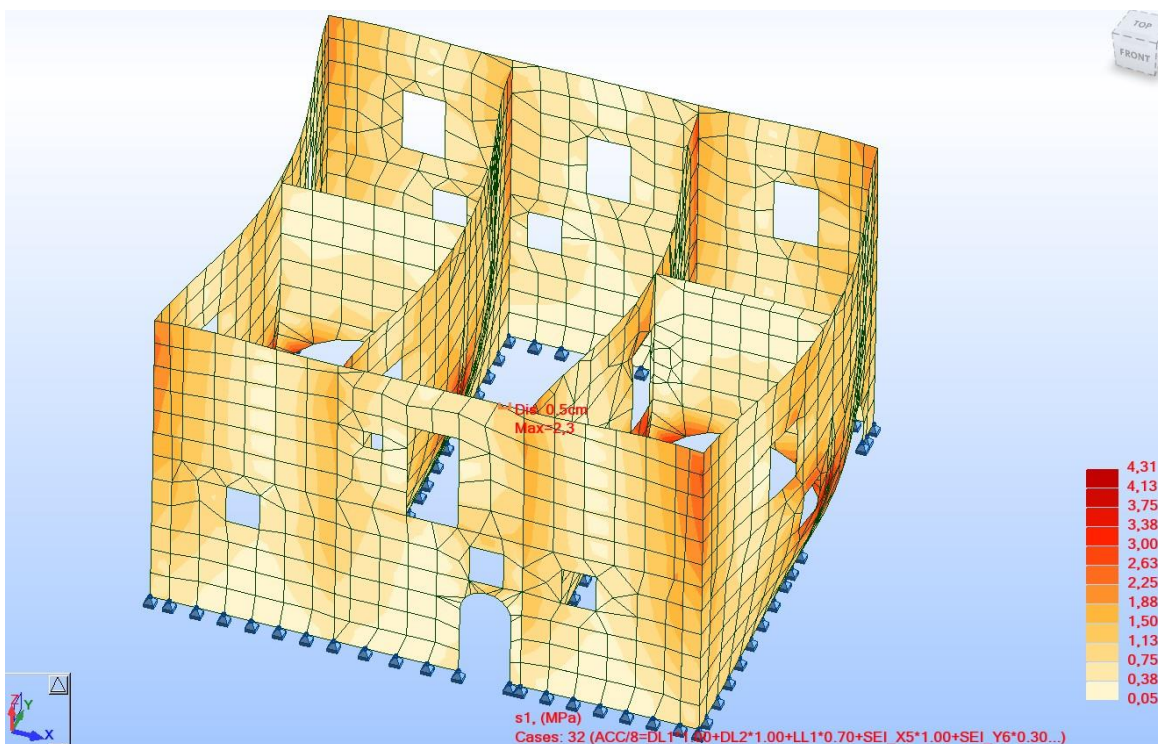
	s1 (MPa)	s2 (MPa)	s(1-2) (MPa)
MAX	1,53	0,80	0,67
Panel	763	407	592
Node	643	132	92
Case	33 (C) (CQC)	33 (C) (CQC)	33 (C) (CQC)

Πιν. 4. Μέγιστες κύριες τάσεις. Φόρτιση G+0.7Q +0.3Ex+Ey+0.3Ez

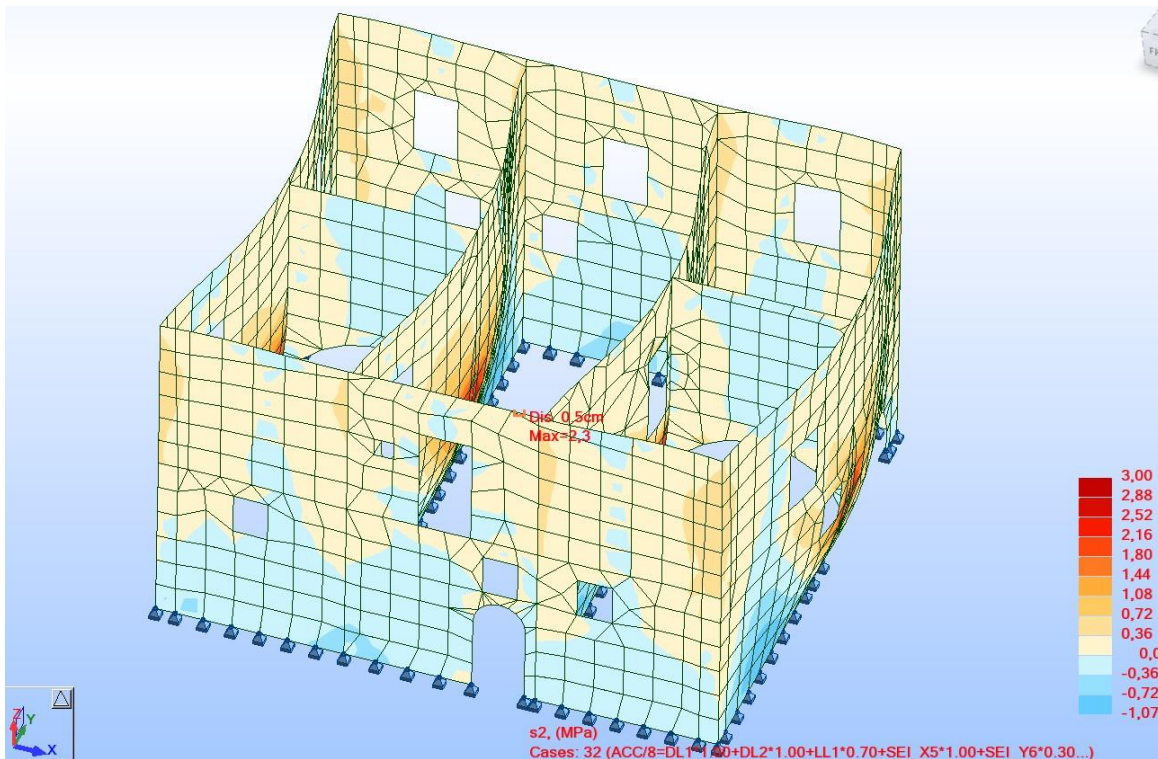
	UX (cm)	UY (cm)	UZ (cm)
MAX	2,3	0,4	0,1
Node	1584	1126	1582
Case	ACC/8	ACC/12	8 (C) (CQC)
Mode			
MIN	-2,3	-0,3	-0,1
Node	1584	1125	1582
Case	ACC/50	ACC/54	ACC/38
Mode			

Πιν. 5.Μέγιστες μετατοπίσεις ανά διεύθυνση

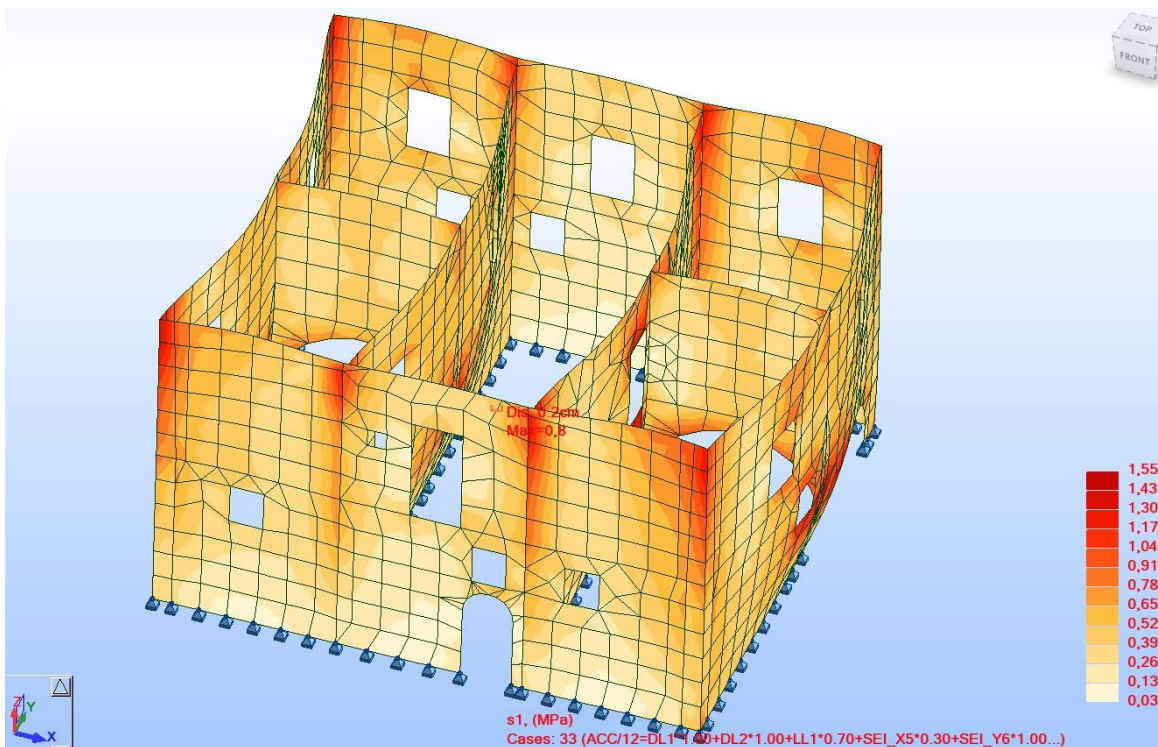
Στα διαγράμματα απεικονίζονται οι τάσεις, οι μετατοπίσεις και οι παραμορφώσεις του κτιρίου για την δράση του σεισμού κατά τις Διεύθυνσης X-X και Y-Y. Στα διαγράμματα εφελκυστικών τάσεων (maps) οι περιοχές με τις χαμηλότερες εφελκυστικές τάσεις απεικονίζονται ανοιχτό κίτρινο και αυτές με τις υψηλότερες κόκκινο.

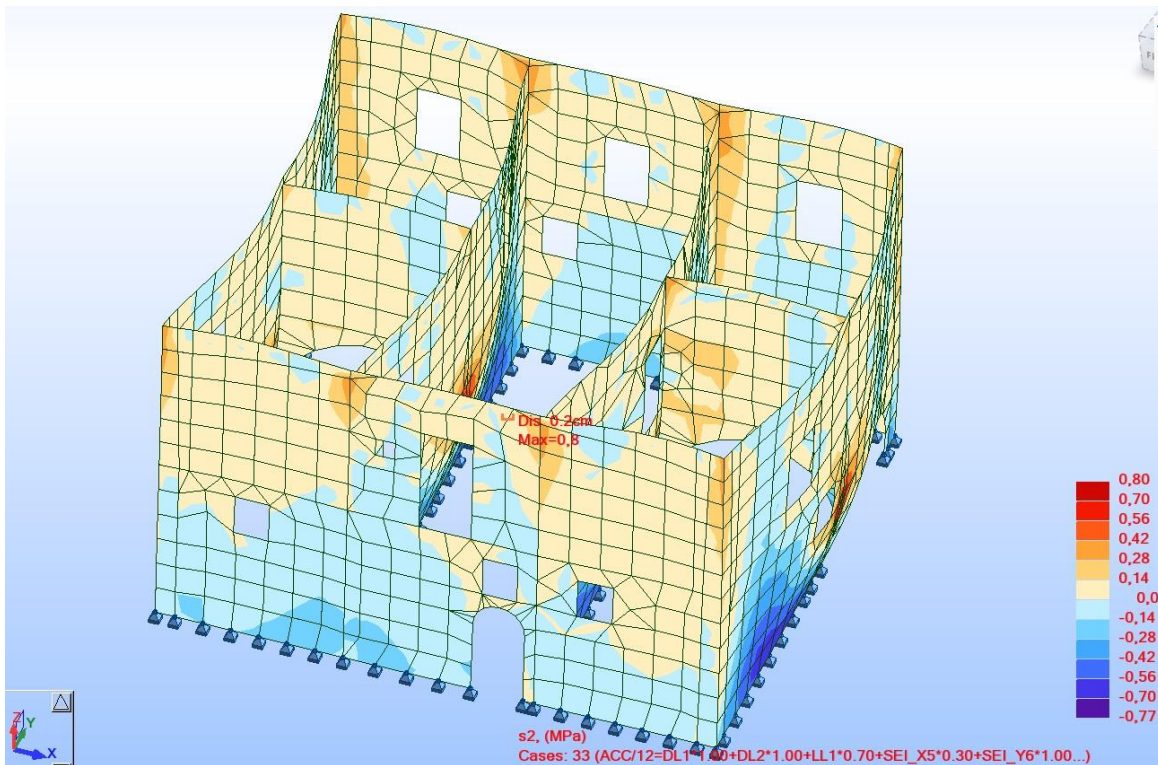
Εικ. 114. Τάσεις & μετατόπιση χωρίς ενίσχυση. Φόρτιση $G+0.7Q+Ex+0.3Ey+0.3Ez$

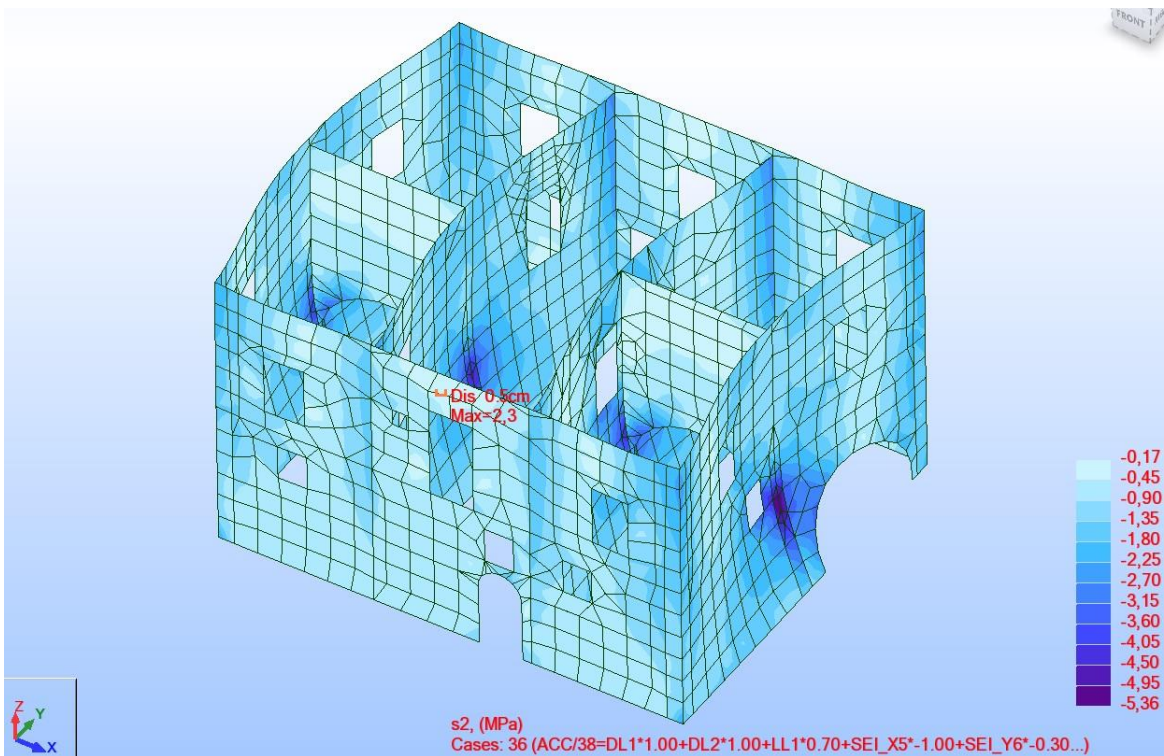
Εικ. 115. Τάσεις & μετατόπιση χωρίς ενίσχυση. Φόρτιση $G+0.7Q+Ex+0.3Ey+0.3Ez$

Εικ. 116. Κύριες τάσεις & μετατόπιση χωρίς ενίσχυση. Φόρτιση $G+0.7Q+0.3Ex+Ey+0.3Ez$

Εικ. 117. Κύριες τάσεις & μετατόπιση χωρίς ενίσχυση. Φόρτιση $G+0.7Q+0.3E_x+E_y+0.3E_z$

Εικ. 118. Κύριες τάσεις & μετατόπιση χωρίς ενίσχυση. $G+0.7Q-E_x-0.3E_y+0.3E_z$

Πιο συγκεκριμένα από την σεισμική απόκριση της έπαυλης παρατηρούμε τα εξής:

- στην διεύθυνση κατά Y είναι πολύ ισχυρή η διάταξη των τοίχων (εξωτερικών, εσωτερικών) και στους δύο ορόφους με αποτέλεσμα οι μέγιστες μετακινήσεις να είναι γενικά μικρές, όπως και οι τάσεις που αναπτύσσονται όταν η διεύθυνση του σεισμού είναι κατά την διεύθυνση $Y-Y$
- την αδυναμία παραλαβής των σεισμικών φορτίων για κύρια δράση σεισμού κατά τη διεύθυνση X σε σχέση με τη διεύθυνση Y . Οι μέγιστες μετατοπίσεις και κατά συνέπεια οι μέγιστες κύριες εφελκυστικές τάσεις παρουσιάζονται στις λιθοδομές στις οποίες ο σεισμός δρα εκτός του επιπέδου τους. Αυτές εμφανίζονται στη μέση των ισόγειων λιθοδομών του άξονα $Y-Y$. Η απουσία εγκάρσιων λιθοδομών και η παρουσία των λίθινων τόξων δημιουργούν συνθήκες για την εμφάνιση του εκτός επιπέδου μηχανισμού αστοχίας για τους τοίχους όταν δρα κάθετα σε αυτούς. Στον όροφο οι λιθοδομές υπάρχουν με αποτέλεσμα να μην επεκτείνετε περαιτέρω η εκτός επιπέδου δράση.

Οι τιμές αυτές είναι 4,30 MPa για τον σεισμό στη Διεύθυνση $X-X$ και 3,00 MPa για το σεισμό κατά την Διεύθυνση $Y-Y$. Παρουσιάζονται τοπικά και είναι πολύ μεγαλύτερες από τις τάσεις που εμφανίζονται στην υπόλοιπη κατασκευή όπου οι τιμές τους είναι εντός των θεωρητικών μέγιστων τιμών. Οι σημειακές τιμές υπέρβασής των τάσεων ξεπερνούν κατά περίπου 10 φορές την θεωρητική εφελκυστική αντοχή της τοιχοποιίας η οποία λαμβάνεται ίση με 0,45 MPa.

7.4.Επιλογή συστήματος ενίσχυσης

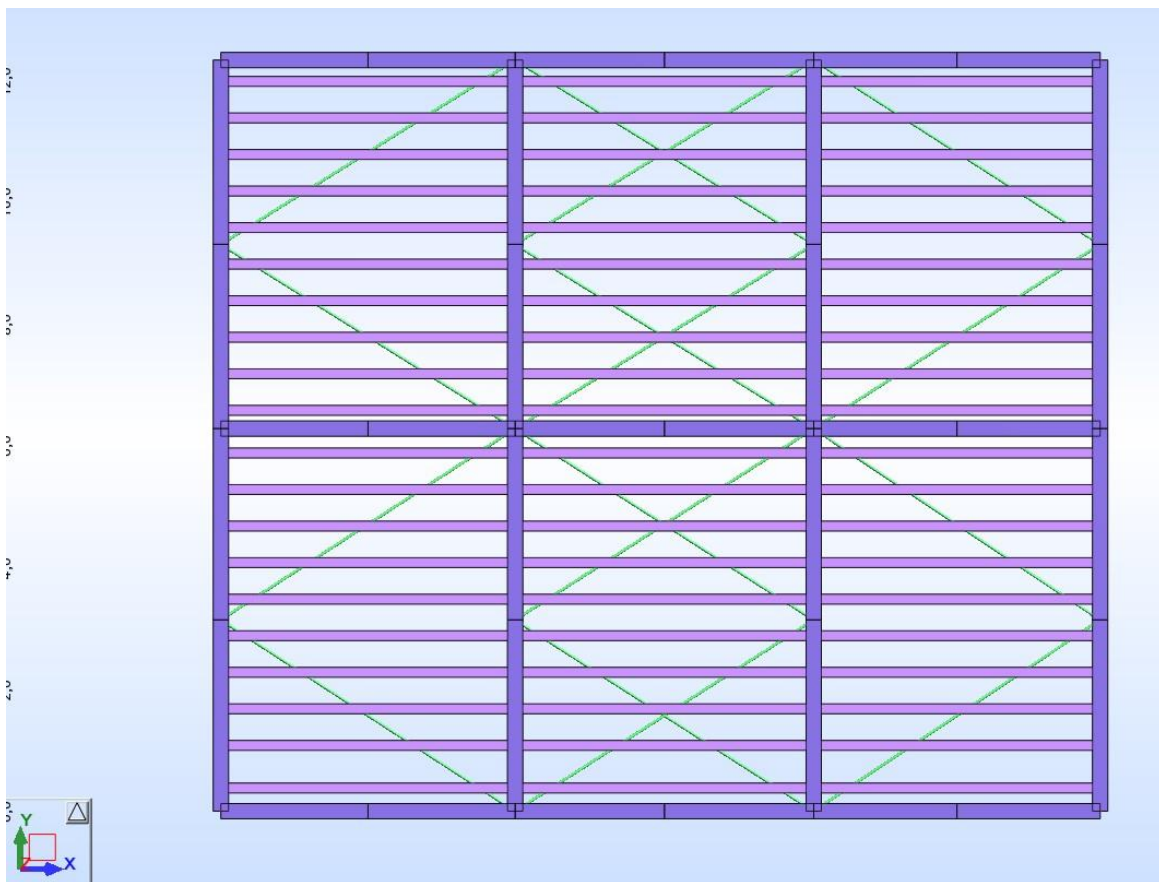
Αξιολογώντας τα αποτελέσματα της ανάλυσης μπορούμε να ορίσουμε τις βασικές κατευθύνσεις των δομικών ενισχύσεων για την έπαυλη, όπως:

1. Περιορισμός της ανάπτυξης των εκτός επιπέδου μηχανισμών της λιθοδομής κατά την διεύθυνση $X-X$
2. Εξασφάλιση της λειτουργίας των λίθινων τόξων ως ενιαίου συνόλου υπό οριζόντια σεισμική καταπόνηση για τον περιορισμό των παραμορφώσεων και των περιοχών όπου αναπτύσσονται υψηλές τάσεις

3. Περαιτέρω αύξηση του ορίου ελαστικότητας της κατασκευής και επομένως της συνολικής της δυσκαμψίας

Σημαντικό είναι η επιλογή της ενίσχυσης να καθορίζεται από το συνδυασμό της αποτελεσματικότητας, του κόστους και του σεβασμού στο μνημείο. Η τελική «στρατηγική» επέμβασης που ακολουθείται, σπάνια είναι μία μόνο τεχνική ενίσχυσης: ακολουθούνται συνδυασμοί περισσότερων τεχνικών, με βάση τις ιδιαιτερότητες της κατασκευής. Στην προκειμένη περίπτωση έχουμε υπερβάσεις τάσεων τοπικά λόγω της γενικής απουσίας διαφραγματικής και εν μέρει διαζωματικής λειτουργίας. Διαφραγματική λειτουργία δεν υφίσταται καθώς απουσιάζουν δύσκαμπτα στο επίπεδό τους πατώματα ενώ από τον τρόπο της παραμόρφωσης του φορέα μπορούμε να θεωρήσουμε μια άτυπη λειτουργία διαζώματος η οποία οφείλεται στα γεωμετρικά χαρακτηριστικά της κατασκευής (κανονική κάτοψη, πάχος λιθοδομής, εγκάρσιοι τοίχοι). Εάν καλούμασταν να ενισχύσουμε μια συνήθης κατασκευή με ακριβώς τα ίδια χαρακτηριστικά με της έπαυλης, θα επιλέγαμε την εφαρμογή διαζώματος από οπλισμένο σκυρόδεμα στο ύψος του πατώματος και του δώματος (στέψη). Η συγκεκριμένη ενίσχυση θα μπορούσε να βελτιώσει την απόκριση του κτιρίου εξασφαλίζοντας μεγαλύτερη πλαστιμότητα της κατασκευής και μέσω της ομοιόμορφης παραλαβής φορτίων (συμμετοχή και των εγκάρσιων τοίχων στη διεύθυνση του σεισμού αυξάνοντας τη δυσκαμψία) και τον περιορισμό της ρηγμάτωσης των τοίχων. Εναλλακτικά η επιλογή μιας πιο βαριάς ενίσχυσης όπως η κατασκευή νέου πατώματος από οπλισμένο σκυρόδεμα θα εισήγαγε δυσκαμψία και θα περιόριζε τις μετατοπίσεις δραματικά, διανέμοντας τις οριζόντιες δυνάμεις μεταξύ των λιθοδομών και βελτιώνοντας την εκτός επιπέδου καμπτική συμπεριφορά. Δραματικές όμως θα ήταν και οι συνέπειες από την εφαρμογή των παραπάνω ενισχύσεων στο μνημείο καθώς δεν είναι πλήρως αντιστρέψιμες και απαιτούν για την εφαρμογή τους την αφαίρεση αυθεντικού δομικού υλικού της έπαυλης. Στην προκειμένη περίπτωση όπου παρουσιάζετε ευρωστία στην γενικότερη παραλαβή των σεισμικών φορτίων και δεν δημιουργούνται ακραίες αστοχίες και υπερβάσεις τάσεων, μπορούμε να αναζητήσουμε ήπιες τεχνικές ενίσχυσης οι οποίες θα είναι εύκολα αντιστρέψιμες και θα σέβονται το μνημείο. Από την στιγμή που τα οριζόντια φαινόμενα

έχουν μικρές διαστάσεις (4,5μ.), με την εφαρμογή κατάλληλης τεχνικής το πάτωμα και το δώμα θα μπορούσαν να προσφέρουν μια μέτρια διαφραγματική λειτουργία. Πιο συγκεκριμένα προτείνεται η προσθήκη περιμετρικής ξύλινης δοκού (ή μεταλλική εφόσον αυτό κριθεί απαραίτητο) στην οποία θα στηρίζονται με κατάλληλη σύνδεση μεταλλικών βισμάτων οι ξύλινοι δοκοί του πατώματος. Η περιμετρική δοκός θα συνδέεται με μεταλλική ράβδο αγκύρωσης με την λιθοδομή όπου θα εδράζεται ανά 1,5μ. κατ'ελάχιστον και θα μπορεί να μεταβιβάζει τις δυνάμεις από τις ξύλινες δοκούς ομοιόμορφα στις λιθοδομές. Με αυτό τον τρόπο τα στοιχεία του πατώματος (ή δώματος) συνδέονται σωστά με τους δύο απέναντι «εύκαμπτους» τοίχους κάνοντάς τους να συνεργαστούν κατά την προς τα έξω τάση ανατροπής τους και ταυτόχρονα οι ξύλινοι δοκοί δεν επιδρούν δυσμενώς (σαν κριοί) στους τοίχους. Επιπροσθέτως τοποθετούνται ελκυστήρες (μεταλλικοί ράβδοι) χιαστί (δικτύωμα) στο κεντρικό επιμήκης φάτνωμα και στο μέσον του κάθε εξωτερικού φανώματος (Εικ. 119).

Εικ. 119 Διάταξη ξύλινων δοκών (κύριων-περιμετρικών) και των μεταλλικών ελκυστήρων

Οι ελκυστήρες αγκυρώνονται εξωτερικά σε διαμορφωμένη εσοχή (φωλιά) των λιθοδομών ώστε να καλύπτονται από το τελικό επίχρισμα και να μην είναι ορατοί εξωτερικά. Με τους ελκυστήρες εξασφαλίζεται συνεισφορά της καμπτικής δυσκαμψίας (εντός επιπέδου) από τους τοίχους παράλληλα στην διεύθυνση των δράσεων. Κατ' επέκταση μέσω της περίδεσης και του διαζώματος ενισχύεται η συνεργασία των «άκαμπτων» με τους «εύκαμπτους» τοίχους. Έτσι το σύνολο συνεργάζεται και η «άκαμπτοι» τοίχοι με τους ελκυστήρες και την παρεμβολή του διαφράγματος του πατώματος παραλαμβάνουν φορτία αδράνειας των «εύκαμπτων» τοίχων.

Το ξύλινο πάτωμα θα προσομοιωθεί και θα υπολογιστεί με μέτρια διαφραγματική λειτουργία καθώς οι συνδέσεις των ξύλινων δοκών με τη λιθοδομή αναλύονται ως πάκτωση, δεδομένου ότι θα τοποθετηθεί περιμετρική δοκός και μεταλλική ράβδος αγκύρωσης στη λιθοδομή. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνουμε το δάπεδο και το δώμα να είναι εσχάρες δοκών που στην ουσία συνθέτουν ένα διάφραγμα. Πιο συγκεκριμένα σε κάθε στάθμη υλοποιούνται τα ακόλουθα:

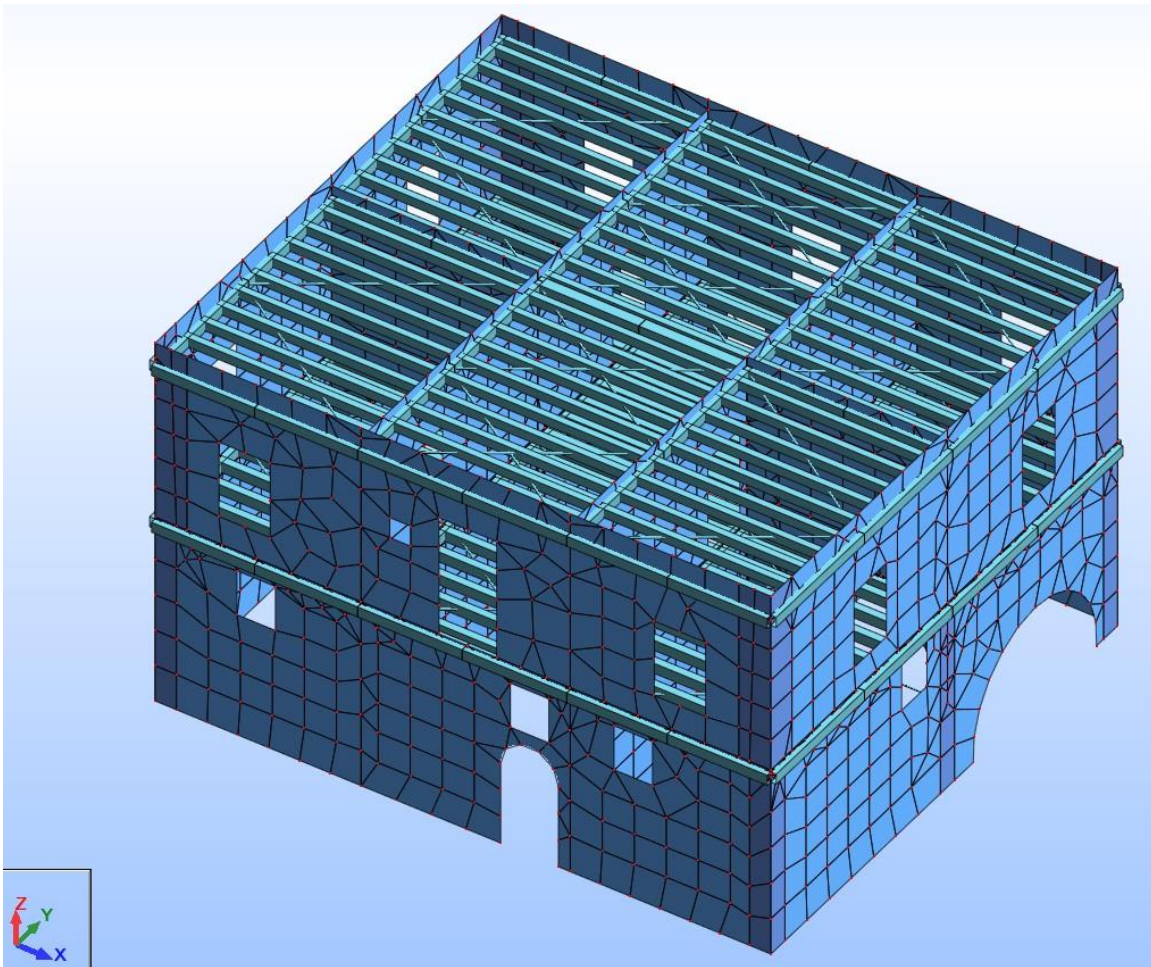
1. Τα στοιχεία του ξύλινου πατώματος συνδέονται σωστά με τους δύο απέναντι «εύκαμπτους» τοίχους κάνοντάς τους να συνεργαστούν κατά τις προς τα έξω τάση ανατροπής τους. Η βελτίωση της διαφραγματικής λειτουργίας πατωμάτων επιτυγχάνεται μέσα από την βελτίωση των εδράσεων/στηρίξεων των δοκών

2. Με την τοποθέτηση ελκυστήρων το σύνολο της κατασκευής συνεργάζεται και η «άκαμπτοι» τοίχοι παραλαμβάνουν φορτία αδράνειας των «εύκαμπτων» τοίχων.

Τα δοκάρια του μεσοπατώματος τοποθετούνται στις ήδη υπάρχουσες θήκες οι οποίες είναι περίπου ανά 65εκ. Οι ξύλινοι δοκοί του μεσοπατώματος έχουν διατομή 14X26εκ. και του δώματος 14X22εκ. Όλες οι συνδέσεις μεταξύ των δοκών γίνονται με κατάλληλα μεταλλικά στοιχεία ώστε να εξασφαλιστεί η επάρκεια της σύνδεσης και η μεταφορά των δυνάμεων. Η περιμετρική ξύλινη δοκός έχει διατομή 25X25εκ. και αγκυρώνεται στη λιθοδομή κατ' ελάχιστον ανά 1,5μ. Όλοι δοκοί συνδέονται στην περιμετρική δοκό με μεταλλικά στοιχεία. Τοποθέτηση συστήματος ελκυστήρων (δικτύωμα) κυκλικής διατομής Φ40 στη στάθμη των πατωμάτων και του δώματος. Για την βελτίωση της απόκρισης των

πεσσών του τόξου έναντι καταπονήσεων εντός του επιπέδου τους και να μειωθούν οι παραμορφώσεις τοποθετούνται ελκυστήρες από ανοξείδωτο χάλυβα, στη στάθμη γένεσης των δύο τόξων εσωτερικά της.

Η ανάλυση για το κτίριο πραγματοποιείται με την θεώρηση ότι οι συνδεσμολογίες δεν επιτρέπουν μετακίνηση ή στροφή στις στηρίξεις των μελών. Επίσης η αύξηση της δυσκαμψίας εντός επιπέδου των οριζόντιων στοιχείων (πάτωμα και δώμα), η περιδίεση των ελκυστήρων και των περιμετρικών δοκών αυξάνει την ικανότητα του κτιρίου να απορροφά ενέργεια μέσω πλάστιμης συμπεριφοράς των δομικών του μελών. Το q στην προκειμένη περίπτωση ισούται με 1,5.

Εικ. 120. Άποψη του κτιρίου με τις ενισχύσεις

7.5.Αποτελέσματα με Ενίσχυσης

Οι μέγιστες εφελκυστικές τάσεις καθορίζονται από τους σεισμικούς συνδυασμούς φορτίσεων $G+0.7Q+Ex+0.3Ey+0.3Ez$ και $G+0.7Q+0.3Ex+Ey+0.3Ez$. Στις επόμενες σελίδες παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ανάλυσης από τις προτεινόμενες ενισχύσεις.

	s1 (MPa)	s2 (MPa)	s(1-2) (MPa)	UGX (cm)	UGY (cm)	UGZ (cm)
MAX	0,83	0,18	0,54	0,5	0,1	0,0
Panel	790	592	1020	763	341	790
Node	167	226	268	1070	1706	63
Case	32 (C) (CQC)	32 (C) (CQC)	32 (C) (CQC)	32 (C) (CQC)	32 (C) (CQC)	32 (C) (CQC)

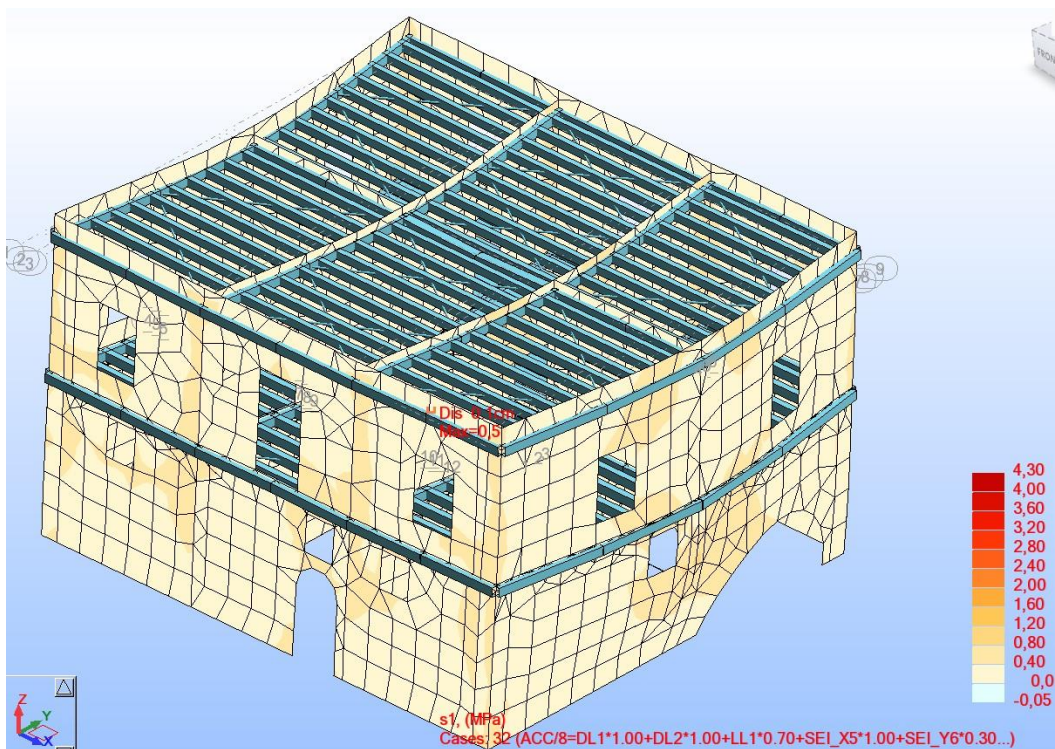
Πιν. 6. Μέγιστες κύριες τάσεις Φόρτιση $G+0.7Q+Ex+0.3Ey+0.3Ez$

	s1 (MPa)	s2 (MPa)	s(1-2) (MPa)	UGX (cm)	UGY (cm)	UGZ (cm)
MAX	0,48	0,12	0,42	0,2	0,2	0,0
Panel	592	592	592	502	341	417
Node	166	226	684	2402	1703	572
Case	34 (C) (CQC)	34 (C) (CQC)	34 (C) (CQC)	34 (C) (CQC)	34 (C) (CQC)	34 (C) (CQC)

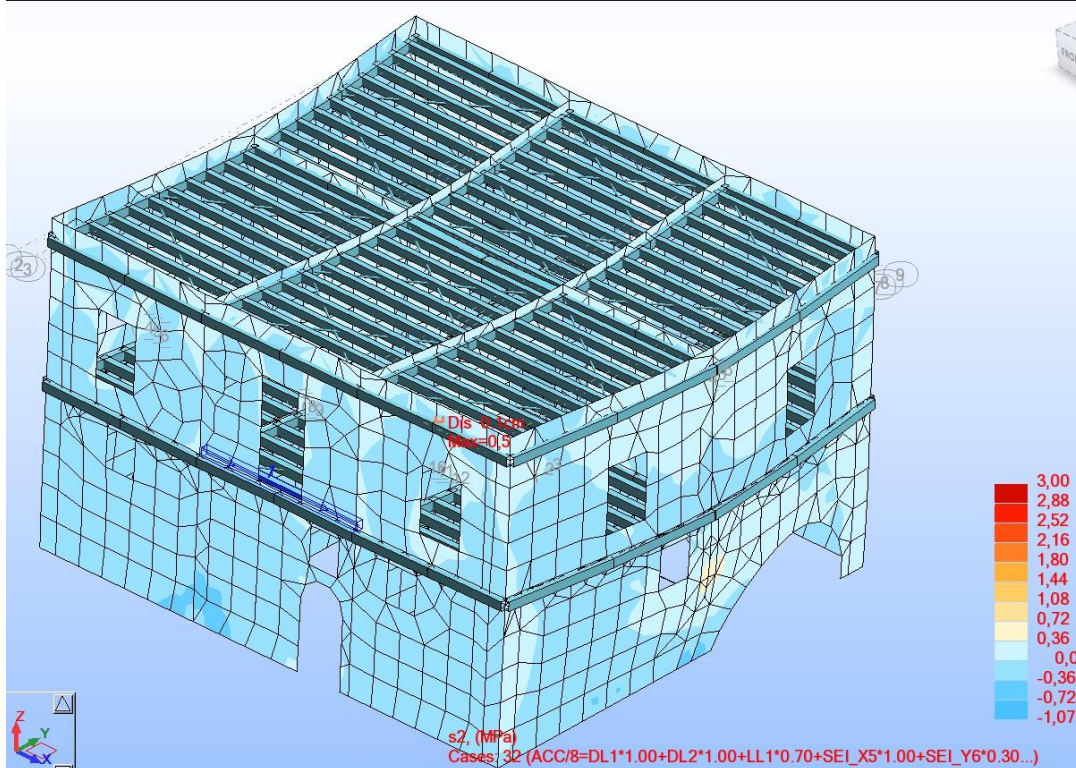
Πιν. 7. Μέγιστες κύριες τάσεις Φόρτιση $G+0.7Q+0.3Ex+Ey+0.3Ez$

	UX (cm)	UY (cm)	UZ (cm)
MAX	0,5	0,2	0,1
Node	1070	1703	3128
Case	ACC/8	ACC/12	16 (C) (CQC)
Mode			
MIN	-0,5	-0,2	-0,2
Node	1070	1703	3131
Case	ACC/50	ACC/54	ACC/46
Mode			

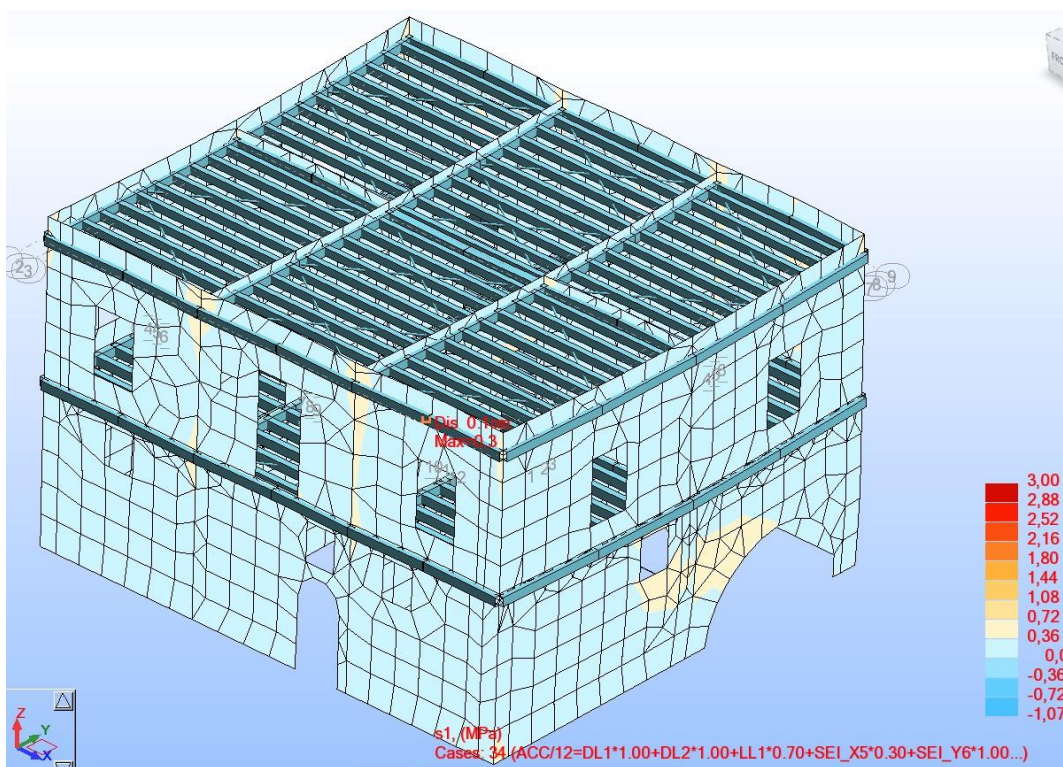
Πιν. 8. Μέγιστες μετατοπίσεις ανά διεύθυνση

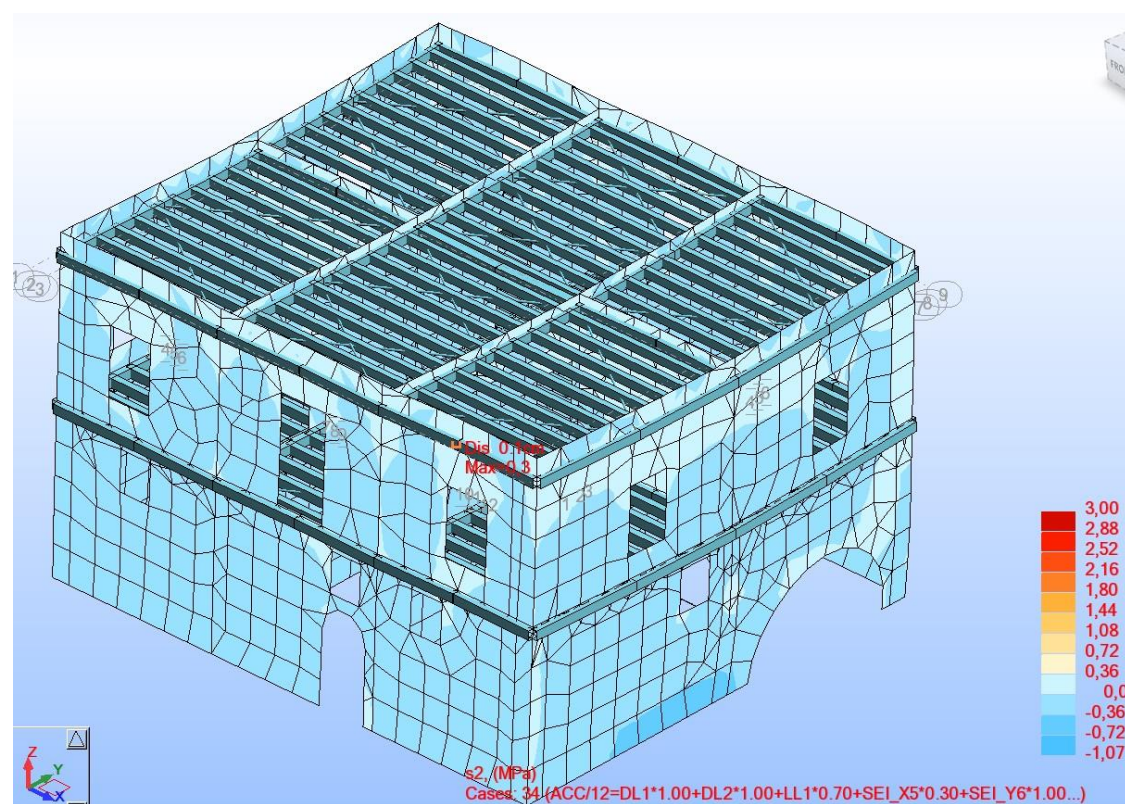
Εικ. 121. Τάσεις & μετατόπιση με ενίσχυση. $G+0.7Q+Ex+0.3Ey+0.3Ez$

Εικ. 122. Τάσεις & μετατόπιση με ενίσχυση. $G+0.7Q+Ex+0.3Ey+0.3Ez$

Εικ. 123. Τάσεις & μετατόπιση με ενίσχυση. $G+0.7Q + 0.3E_x + E_y + 0.3E_z$

Εικ. 124. Τάσεις & μετατόπιση με ενίσχυση. $G+0.7Q + 0.3E_x + E_y + 0.3E_z$

7.6.Αξιολόγηση Ενίσχυσης

Καθώς οι τάσεις σε κάθε σημείο της τοιχοποιίας καθορίζουν το βαθμό καταπόνησής της, ως μέτρο σύγκρισης της αποτελεσματικότητας της ενίσχυσης με τη χρήση των ενισχύσεων παρουσιάζεται πίνακας των τελικών κύριων τάσεων σ_1 και δευτερεύων τάσεων σ_2 προς τις αρχικές τάσεις χωρίς ενίσχυση.

Φόρτιση	Χωρίς Ενίσχυση			Με Ενίσχυση		
	σ_1	σ_2	D cm	σ_1	σ_2	D cm
G+0.7Q+Ex+0.3Ey+0.3Ez	4,30	3,03	2,3	0,83	0,18	0,5
G+0.7Q+0.3Ex+Ey+0.3Ez	1,55	0,80	0,8	0,48	0,12	0,2

Πίν. 9. Συγκεντρωτικές τιμές τάσεων στην επιφάνεια της τοιχοποιίας (MPa)

Τα αποτελέσματα της επίλυσης του κτηρίου μετά τον υπολογισμό μέτριας διαφραγματικής λειτουργίας από το δώμα και το πάτωμα, παρουσιάζουν σημαντική αναβάθμιση της ικανότητας παραλαβής των σεισμικών φορτίων. Η αρχική ασθενής διαφραγματική λειτουργία σε συνδυασμό με την ασθενή διάταξη των τοίχων κατά την κατευθυνση X-X και την παραμόρφωση στο επίπεδο των λίθινων έχει βελτιωθεί. Το κτίριο συμπεριφέρεται πιο δύσκαμπτα με τις εφελκυστικές τάσεις να είναι εντός των ορίων των θεωρητικών τους τιμών. Οι λιθοδομές της διεύθυνσης X-X συμμετέχουν ενεργά και παραλαμβάνουν φορτία αδράνειας των εύκαμπτων τοίχων μειώνοντας την εκτός επιπέδου κάμψη τους. Περαιτέρω διερεύνηση χρειάζεται στην λεπτομερή διαστασιολόγηση των μελών καθώς και την εξασφάλιση των μεταξύ στηρίξεων τους με την επιλογή κατάλληλης συνδεσμολογία.

7.7. Πρόταση Δομικής Ενισχύσεων

Μετά την εκτίμηση των αποτελεσμάτων της στατικής ανάλυσης μπορεί να καθοριστεί ο βαθμός και ο τρόπος της δομικής ενίσχυσης της έπαυλης. Η υλοποίηση των ακόλουθων εργασιών θα ενισχύσουν τον δομικό φορέα και θα συμβάλουν στη διατήρηση και ανάδειξη του αυθεντικού υλικού του μνημείου.

7.7.1. Θεμελίωση

Για να διαπιστωθεί η ακριβής μορφή, τα τυχόν ειδικά προβλήματα και η τυχόν ανάγκη ειδικών επεμβάσεων θα γίνουν ενδεικτικές τομές για των προσδιορισμό των εδαφικών χαρακτηριστικών και των συνθηκών θεμελίωσης. Εκπόνηση εδαφοτεχνικής μελέτης για τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών και αναμενόμενων εδαφικών κινήσεων. Εξυγίανση εδάφους πλησίον των θεμελίων και κατασκευή περιμετρικής αποστραγγιστικής τάφρου για την αντιμετώπιση της ανερχόμενης υγρασίας. Θα γίνει διαμόρφωση του πυθμένα της αποστραγγιστικής τάφρου, πλάτους τουλάχιστον 70εκ. και την απαιτούμενη κλίση προς την κατάλληλη κατεύθυνση. Η ενίσχυση των παρειών θα γίνει με οπτόπλινθους και η στεγάνωσή τους με ασφαλτικό. Στην παρειά της λιθοδομής θα χρησιμοποιηθεί στεγανωτική μεμβράνη βαρέως τύπου. Στον πυθμένα της τάφρου θα τοποθετηθεί ειδικός σωλήνας αποστράγγισης από πολυαιθυλένιο (HDPE) ονομαστικής διαμέτρου Φ100 αυλακωτής μορφολογίας (εύκαμπτος), με διατρήσεις στα 2/3 περίπου της άνω επιφάνειάς του. Ο σωλήνας θα επενδυθεί με ειδικό γεωύφασμα από συνεχείς μη υφαντές ίνες πολυπροπυλενίου. Τέλος η τάφος θα πληρωθεί με λιθορριπή κατάλληλης κοκκομετρικής διαβάθμισης. Στην κατώτερη στάθμη θα τοποθετηθούν και σφηνωθούν λίθοι μεγάλου μεγέθους (λατύπη) και σε συνέχεια χοντρή κροκάλα αποστράγγισης, διαμέτρου 3 - 7 εκατ. ενώ η τελική επιφανειακή διάστρωση θα γίνει με γαρμπίλι 0,4 - 1 εκατ.

7.7.2. Λιθοδομές

Η επισκευή και ενίσχυση των αργολιθοδομών θα γίνει με βαθύ αρμολόγημα και στις δύο παρειές, τοπικές ανακτήσεις με νέες λιθοδομές όπου απαιτηθεί, τοποθέτηση διατμητικών συνδέσμων (λιθοσυρραφές) από κατάλληλους λίθους και εφαρμογή υδραυλικών ενεμάτων. Τα κονιάματα και τα ενέματα που θα χρησιμοποιηθούν για την πραγματοποίηση των παραπάνω εργασιών θα πρέπει να είναι συμβατά με εκείνα των υπαρχόντων τα οποία θα προσδιοριστούν μετά από εργαστηριακό έλεγχο.

- Βαθύ αρμολόγημα

Το βαθύ αρμολόγημα θα πραγματοποιηθεί μετά την προσεκτική καθαίρεση των υπαρχόντων σαθρών επιχρισμάτων και κονιαμάτων σε βάθος και τον καθαρισμό από τα χαλαρά υλικά, που ανάλογα με τον βαθμό αποσάθρωσής τους, κυμαίνεται από 5 έως 10 εκ. Η εργασία συνδυάζεται με "τσιβικώματα" (σφήνωση μικρών λίθων) όπου το εύρος των αρμών το απαιτεί. Το νέο κονίαμα δεν τοποθετείται εφάπαξ σ' όλο το πάχος του αρμού αλλά κατά δύο στρώσεις πάχους 2 - 3 εκατ. περίπου για την αποφυγή μεγάλων συστολών ξηράνσεως. Η τελική επιφάνεια του νέου κονιάματος θα είναι εισέχουσα κατά 0,5 - 1 εκατ. από τις εξωτερικές παρειές των λίθων έτσι ώστε να είναι δυνατή η εφαρμογή είτε των επιχρισμάτων της επιφάνειας.

- Τοπικές ανακτήσεις

Όπου απαιτηθούν τοπικές ανακτήσεις με νέες λιθοδομές θα τοποθετούνται λίθινα κλειδιά στα όρια της ανάκτησης. Οι νέοι λίθοι που θα είναι παρόμοιας γεωμετρίας και υφής με τους υπάρχοντες, το δε κονίαμα δομής του νέου τμήματος δεν θα είναι πολύ ισχυρότερο από αυτό του παλαιού για ομοιογένεια συμπεριφοράς.

- Διατμητικοί σύνδεσμοι (Λιθοσυρραφές)

Διατμητικοί σύνδεσμοι (κλειδιά συρραφής ρωγμών) θα τοποθετηθούν για την επισκευή ρωγμών μεγάλου εύρους αφού προηγηθεί διάνοιξη φωλεάς με αφαίρεση χαλαρών λίθων γύρω από τη ρωγμή. Τέτοιοι σύνδεσμοι θα τοποθετηθούν, επίσης, και στις περιοχές των αναδομήσεων για την σύνδεση των νέων τμημάτων με τα παλαιά. Όπου είναι εφικτή η

διάνοιξη φωλεάς επαρκών διαστάσεων θα τοποθετείται λίθινο κλειδί από υγιή επιμήκη λίθο αρίστης ποιότητας.

- Υδραυλικά ενέματα

Τα ενέματα που θα χρησιμοποιηθούν θα σχεδιασθούν έτσι ώστε να είναι αιωρήματα σταθερά και ομοιογενή με κατάλληλα χαρακτηριστικά ρευστότητας, τα οποία να μπορούν να διεισδύουν με ευκολία, υπό χαμηλή πίεση 0,5-1,0 ατμ., και σε λεπτές ρωγμές (εύρους 0,2 – 0,4 mm), πράγμα που έχει κριθεί αναγκαίο προκειμένου να προσεγγισθούν, δια μέσου του αποσαθρωμένου κονιάματος δομής, και να πληρωθούν, κατά το μέγιστο δυνατόν, τα κενά και οι ρωγμές του εσωτερικού των λιθοδομών. Να έχουν ικανοποιητικό χρόνο έναρξης της πήξεως έτσι ώστε να ολοκληρωθεί η εισαγωγή τους στο εσωτερικό των ρωγμών χωρίς να δημιουργηθούν προβλήματα στο εσωτερικό των λιθοδομών. Μετά την στερεοποίησή τους να προσδίδουν στο αρχικό κονίαμα και στο υλικό πληρώσεως της λιθοδομής βελτιωμένα μηχανικά χαρακτηριστικά καθώς και καλύτερα χαρακτηριστικά συνάφειας των υλικών αυτών με τους λίθους. Τα μηχανικά αυτά χαρακτηριστικά να είναι συμβατά με εκείνα των υλικών επί τόπου, διαφοροποιούμενα ανάλογα με τη ποιότητα της επισκευαζόμενης τοιχοποιίας. Να έχουν αντοχή στο χρόνο και φυσικοχημικές ιδιότητες (χημική σύνθεση, πορώδες, συντελεστή θερμικής διαστολής, μεταβολή όγκου κ.λ.π.) συμβατές με τα υλικά επί τόπου. Μετά την ολοκλήρωση των εργασιών ενίσχυσης θα κατασκευαστούν εσωτερικά και εξωτερικά επιχρίσματα προαναμεμιγμένου διαπνέοντος επιχρίσματος. Τα επιχρίσματα θα πρέπει να είναι συμβατά με εκείνα των υπαρχόντων τόσο ως προς την τελική απόχρωση και την αισθητική τους εμφάνιση γενικά όσο και ως προς τα χαρακτηριστικά τους.

7.7.3. Λίθινο Τόξο

Τοποθετούνται στη στάθμη γέννηση των δύο τόξων μεταλλικοί ελκυστήρες (ράβδοι) από ανοξείδωτο χάλυβα AISI 316 διαμ. Φ30 με κατάλληλα διαμορφωμένα σπειρώματα στις απολήξεις τους ώστε να ενισχύσουν την απόκριση των πεσσών του

τόξου έναντι καταπονήσεων εντός του επιπέδου τους και να μειωθούν οι παραμορφώσεις.

7.7.4. Πάτωμα -Δώμα

Κατασκευή νέου πατώματος το οποίο θα έχει περιμετρική ξύλινη δοκό κατάλληλα αγκυρωμένη με μεταλλικούς ράβδους στο σώμα τις λιθοδομής τουλάχιστον ανά 1,5μ. Τα δοκάρια θα εδράζονται στις θέσεις των υφιστάμενων θηκών και το κάτω πέλμα τους θα είναι εν επαφή με την περιμετρική δοκό με την οποία και θα είναι συνδεδεμένα με κατάλληλα μεταλλικά βίσματα. Τα σημεία των θηκών θα καθαριστούν επιμελώς και θα διαμορφωθούν (ενίσχυση με κονίες και εφαρμογή υδραυλικών ενεμάτων) για την ενίσχυση της περιοχής έδρασης των δοκών. Η όλη κατασκευή ενισχύεται από σύστημα ελκυστήρων σε δύο στάθμες. Οι μεταλλικοί ελκυστήρες είναι κυκλικής διατομής Φ40 (χιαστί) και συνδέονται με τις λιθοδομές. Οι ελκυστήρες αγκυρώνονται εξωτερικά σε διαμορφωμένη εσοχή (φωλιές) των λιθοδομών ώστε να καλύπτονται από το τελικό επίχρισμα και να μην είναι ορατοί εξωτερικά. Με αυτό τον τρόπο αυξάνεται η δυσκαμψία του πατώματος και εξασφαλίζετε μέτριου βαθμού διαφραγματική λειτουργία καθώς το πάτωμα θα συμπεριφέρεται ενιαία μεταφέροντας τις δυνάμεις ομοιόμορφα στις λιθοδομές και μέρος της δυσκαμψίας των εγκαρσιων τοίχων (διεύθυνση Χ-Χ) θα συμμετέχει μειώνοντας την εκτός επιπέδου παραμόρφωση.

8^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

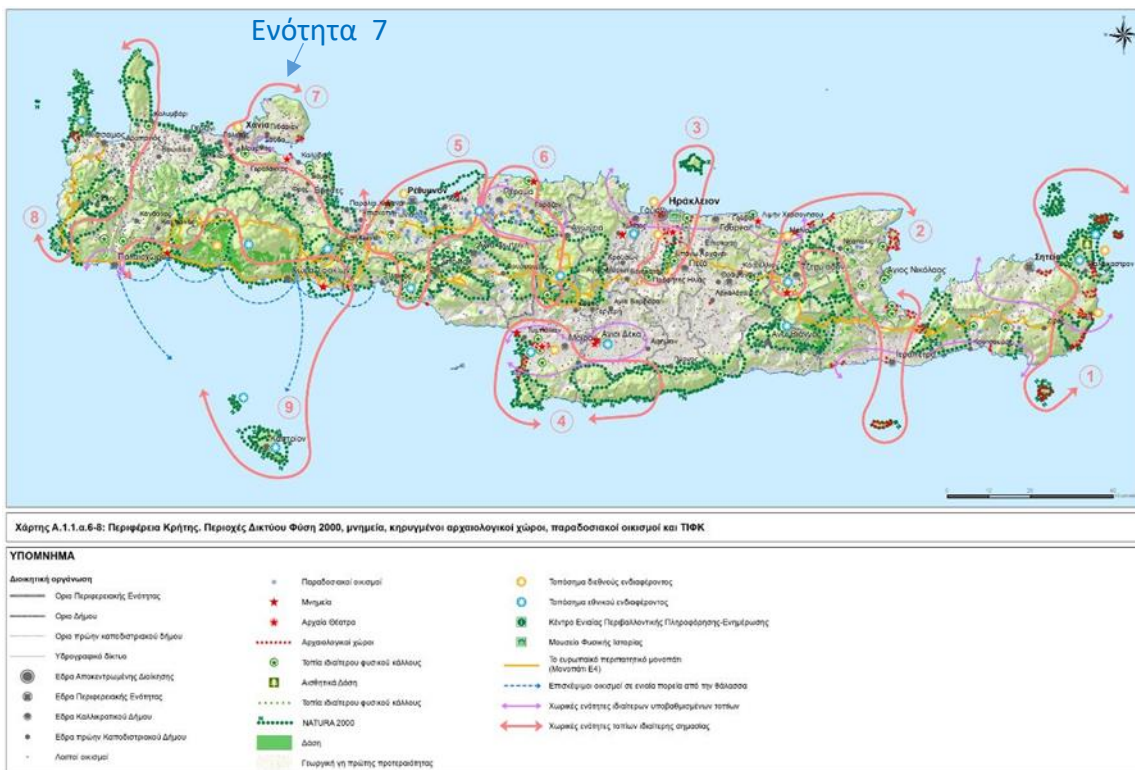
8.ΣΧΕΔΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ

Εκτιμώντας την άποψη ότι δεν είναι αρκετό η πολιτισμική κληρονομιά του παρελθόντος απλώς να προστατεύεται αλλά πρέπει να αναδεικνύεται σε πεδίο πολιτισμικής δημιουργικότητας του παρόντος, σε δυναμικό πεδίο παραγωγής νέων ιδεών και γνώσης που διαχέεται στην κοινωνία εξετάζετε η δημιουργία δράσεων μέσω χάραξης πολιτιστικής διαδρομής, με απώτερο στόχο την προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση αυτής της πολιτισμικής κληρονομιάς. Σε συνάρτηση των παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι η έπαυλη μετά από τις όποιες μελλοντικές εργασίες αποκατάστασης της και κατ' επέκταση οι παρακείμενοι ναοί, δύναται να αποτελέσουν μέρος ενός διευρυμένου αρχαιολογικού και φυσιολατρικού περιπάτου όπως αυτός περιγράφεται στις επόμενες σειρές.

Το Αναθεωρημένο Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης προτείνει ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης για την Κρήτη [36]. Το πλαίσιο προτείνει τη διάχυση των αναπτυξιακών δράσεων τα επόμενα χρόνια και στον ορεινό άξονα, ως «αντίβαρο» στη μονοκαλλιέργεια του τουρισμού στη βόρεια ακτογραμμή του νησιού και την ενίσχυση των ήπιων μορφών τουρισμού και της πρωτογενούς παραγωγής. Προωθεί ολοκληρωμένες πολιτικές οργανωμένης τουριστικής ανάπτυξης διαφοροποιημένου τουριστικού προϊόντος υψηλών ποιοτικών προδιαγραφών και ήπιες μορφές πολυθεματικού τουρισμού, καθώς και μορφές ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο ειδικό χωροταξικό πλαίσιο η φυσική κληρονομιά είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πολιτιστική. Εντάσσονται σε κοινό πλαίσιο δράσης και αποτελούν τα βασικά στοιχεία προσδιορισμού του αξιόλογου ή όχι για μια περιοχή. Η υψηλού επιπέδου διατήρηση και των δύο χαρακτηριστικών (όπου αυτά συνυπάρχουν) προσδίδει στην περιοχή διαχρονική αξία η οποία με σωστή διαχείριση δημιουργεί κατάλληλες τις συνθήκες για την ανάπτυξη ποιοτικού τουρισμού σε αυτή. Σε εφαρμογή των απαιτήσεων της Σύμβασης για το Τοπίο, εντός των περιοχών με «φέρουσα ικανότητα φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου», καθορίζονται οι ακόλουθες εννέα χωρικές ενότητες «τοπία ιδιαίτερης σημασίας» (Εικ. 125):

- ΠΕ Λασιθίου - Ενότητα 1 / Ανατολικές ακτές,
- ΠΕ Λασιθίου και ΒΑ Νομού Ηρακλείου - Ενότητα 2 / Κόλπος Μεράμπελου και ευρύτερη περιβάλλουσα περιοχή,
- Νομός Ηρακλείου - Ενότητα 3 / Ηράκλειο - Δίας - Κνωσός – Γιούχτας,
- Νομός Ηρακλείου - Ενότητα 4 / Αστερούσια – Γόρτυνα,
- Νομός Ρεθύμνης - Ενότητα 5 / Ρέθυμνο και περιβάλλουσα περιοχή,
- Νομός Ρεθύμνης - Ενότητα 6 / Μυλοπόταμος – Ίδη,
- **Νομός Χανίων - Ενότητα 7 / Χανιά - Ακρωτήρι – Βάμμος,**
- Νομός Χανίων - Ενότητα 8 / Δυτικές ακτές, έως Ακρωτήριο Κριός και
- Νομοί Χανίων / Ρεθύμνης - Ενότητα 9 / Νότιες ακτές, έως Φραγκοκάστελο.

Ενδεχομένως, προς την κατεύθυνση της ανάδειξής τους να δύναται να κινηθούν και ειδικά χρηματοδοτικά προγράμματα και δράσεις, που απορρέουν το γεγονός ότι η Ελλάδα κύρωσε τη συνθήκη για το Τοπίο.

Εικ. 125. Χωρικές ενότητες «τοπία ιδιαίτερης σημασίας»

Η περιοχή του Κατωχωρίου όπου βρίσκεται η βενετσιάνικη έπαυλη και συνάμα οι δύο ναοί εμπίπτει εντός της Ενότητας 7. Ταυτόχρονα η ευρύτερη περιοχή αποτελεί μια ιδιαίτερη γεωγραφική ενότητα, συνδυάζοντας τόσο το ορεινό όσο και το θαλάσσιο τοπίο με αδιάσπαστη οικιστική συνέχεια από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι και σήμερα. Με επίκεντρο τον Στύλο Αποκορώνου και περιφερειακά αυτού με τις χωρικές ενότητες Άπτερα, Νιό Χωριό, Σαμωνάς, Κυριακοσέλλια και Κατωχώρι δημιουργείται ένα δίκτυο διαδρομών φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος (Εικ. 126).

Εικ. 126. Περιοχή δικτύου διαδρομών φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος

Πιο συγκεκριμένα εντός της υπο-ενότητας παράλιων οικισμών η οποία αναπτύσσεται σε χαμηλές κλίσεις με θέα στη θάλασσα βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος της Απτέρας (Εικ. 127) ο οποίος είναι και Τοπίο ΙΦΚ. Ταυτόχρονα οι υπόλοιπες περιοχές χαρακτηρίζονται από φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον όπως ο μινωικός τάφος λόφου Αζοϊρές, ο κούλες Απτέρας (Εικ. 128), το φρούριο Ιτζεδίντ, ο Ι. Ναός Αγίου Νικολάου Κυριακοσέλλια (Εικ. 129), το οποίο εισαγάγει τα προαπαιτούμενα στοιχεία για τη ανάπτυξη εναλλακτικής μορφής τουρισμού. Κύριο χαρακτηριστικό για το σύνολο της ενότητας είναι το πλούσιο πολιτιστικό της περιβάλλον, με αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικά μνημεία περιφερειακής σημασίας. Συνάμα η ενότητα αποτελεί περιοχή με

σημαντικό φυσικό πλούτο (φαράγγι Δικτάμου, σπήλαιο Σαμωνα) με ζώνες προστασίας που ανήκουν στο δίκτυο βιότοπων Corine (κοιλάδα και εκβολή ποταμού Κοιλιάρη, Λευκά Όροι), καθώς και το Καταφύγιο Άγριας Ζωής Στύλου-Κατωχωρίου. Τέλος εντοπίζονται πανοραμικές θέες προς το Κρητικό πέλαγος και ενδιαφέρουσες διαδρομές σε ιδιαίτερου φυσικού κάλους τοπία.

Εικ. 127. Αρχαιολογικός χώρος της Απτέρας, Άποψη του θεάτρου

Εικ. 128. Κούλες Απτέρας

Εικ. 129. Αγ. Νικολάου Κυριακοσέλια

8.1. Πολιτιστική διαδρομή

Μία από τις προτεινόμενες διαδρομές η οποία διασχίζει το συγκρότημα των μνημείων του Κατωχωρίου είναι η διαδρομή που διέρχεται μέσα από το φαράγγι του Δικτάμου. Έχει συνολικό μήκος 7,5 χιλιόμετρα και διάρκεια περίπου 3 ώρες. Ξεκινάει από την εύφορη κοιλάδα των Κεραμειών, στο Κατοχώρι, και συνεχίζει με κατεύθυνση

Εικ. 131. Άποψη εσωτερικά του Φαραγγίου Δικτάμου

8.2. Πρόταση νέας χρήσης της Έπαυλης

Ένα κτίριο που δεν έχει πλέον συγκεκριμένη χρήση έχει ως συνέπεια να εγκαταλειφθεί από τους χρήστες του και είναι καταδικασμένο να υπόκειται σε μια διαρκή φθορά που οφείλετε στο χρόνο, στις συνθήκες του περιβάλλοντος και τον ίδιο τον άνθρωπο. Ο ασφαλέστερος τρόπος για τη συντήρηση και διατήρησή του είναι η επανάχρησή του. Η επιλογή μιας νέας χρήσης συμβάλει στην ένταξή του στη ζωή των κατοίκων. Η πρόταση για την έπαυλη του Κατωχωρίου βασίζεται στην αρχή του να γίνουν οι λιγότερες δυνατών επεμβάσεις στο μνημείο, ώστε να καλυφθούν οι ανάγκες λειτουργίας ενός θεματικού μουσείου.

Είναι γνωστό ότι το μουσείο ως μικρόκοσμος και ως ένας καθρέπτης της κοινωνίας και του περιβάλλοντος, συνθέτη ένα χώρο στον οποίο συνυπάρχουν 3 βασικές λειτουργίες, του αρχείου (καταγραφή, φωτογραφία, έρευνα) της συντήρησης (αποθήκευση, φύλαξη) και της επικοινωνίας (μελέτη, δημοσίευση και οργάνωση ποικίλων προγραμμάτων). Ο συνδυασμός των παραπάνω τριών βασικών λειτουργιών, δίνει στο μουσείο τη δυνατότητα να ανταπεξέλθει στις πολλαπλές απαιτήσεις του πολιτιστικού τομέα αλλά και της διευρυμένης διοίκησης. Το μουσείο, όπως έχει αποδειχθεί από τη διεθνή αλλά και Ελληνική πρακτική, συνιστά προέκταση του περιβάλλοντος, της φύσης, των τοπικών προϊόντων, των καθημερινών ασχολιών όπως

επίσης και επαγγελμάτων που τείνουν να εξαφανιστούν στο χρόνο [37]. Η αποκατάσταση της έπαυλης και η δημιουργία εντός αυτής θεματικού Μουσείου εντάσσεται στο πλαίσιο της τουριστικής πολιτικής, με στόχο στη συμβολή της τουριστικής ανάπτυξης της ευρύτερης περιοχής των Κεραμειών. Το Μουσείο Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού στη Σπάρτη, το Μουσείο Μαστίχας Χίου και το Μουσείο Αργυροτεχνίας των Ιωαννίνων είναι μερικές από τις επιτυχείς προσπάθειες θεματικών Μουσείων της ελληνικής επικράτειας. Το θέμα του Μουσείου - η ορθότερα η γενικότερη χρήση της έπαυλης - θα μπορούσε να καθοριστεί από την τοπική κοινωνία σε συνεργασία με τις αρμόδιες Υπηρεσίες.

9^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

9.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αρχιτεκτονική κληρονομιά της ενετικής περιόδου στην Κρήτη είναι τεράστια και εκδηλώνεται σε διάφορες μορφές. Στην ύπαιθρο αναπτύσσονται έργα με έκδηλο τον οχυρωματικό χαρακτήρα, όπως φρούρια και πύργοι, καθώς και οι επιβλητικές κατοικίες των φεουδαρχών. Ένα χαρακτηριστικό δείγμα αυτών των κατοικιών είναι και η έπαυλη του Κατωχωρίου, η οποία μαζί με τους παρακείμενους ναούς αποτελούν ένα μοναδικό ιστορικό σύνολο αυτής της εποχής. Τα ξεχωριστά αυτά αρχιτεκτονικά έργα συνθέτουν μία τοποθεσία που μαρτυρεί έναν ιδιαίτερο πολιτισμό – ενδεικτικό της εξέλιξης και της ιδιαιτερότητας της κρητικής κοινωνίας της υπαίθρου.

Η μέθοδος αποκατάστασής μνημείων στην περίπτωση που δεν σώζονται ολόκληρα απαιτεί την αξιοποίηση των υπαρχόντων από παρόμοιας μορφολογίας και περιόδου στοιχείων, καθώς και των *in situ* ερευνών, οι οποίες παρέχουν επαρκείς πληροφορίες για την μερική ή την συνολική αποκατάσταση της αρχικής τους μορφής.

Μέσω της έρευνας των γενικών ιστορικών στοιχείων και της μορφολογίας των μνημείων, είμαστε σε θέση να προσεγγίσουμε και τις συνθήκες και την δυναμική που οδήγησε στην δημιουργία αυτού του ξεχωριστού ιστορικού συνόλου κοσμικής και εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής. Η έπαυλη αποτελούσε για την ευρύτερη περιοχή φορέα των αξιών - πολιτικών και κοινωνικών - της ενετικής άρχουσας τάξης. Η μορφολογία της χαρακτηρίζεται από την τήρηση του μέτρου και ενός συντηρητικού αρχιτεκτονικού ύφους με λιτή διακόσμηση εμπνευσμένη από τη θρησκευτική θεματολογία. Συνυπάρχει σκοπίμως με τους παρακείμενους ναούς του καθολικού και του ορθόδοξου δόγματος, μέσω των οποίων εκφράζεται η ηθική πειθαρχία και κατ' επέκταση ο αυστηρός έλεγχος των εκδηλώσεων και εκφράσεων της κοινωνικής ζωής. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η προστασία του διοικητικού μηχανισμού αλλά και του κύρους, της ταυτότητας και των οικονομικών συμφερόντων της άρχουσας τάξης, και στην προκειμένη περίπτωση του ιδιοκτήτη της έπαυλης. Η παρουσία του ορθόδοξου δόγματος δικαιολογείται και από την κοινωνική συνοχή που αποσκοπούσε η πολιτική των Ενετών. Μια κοινωνία δομημένη

ταξικά και εισοδηματικά, αλλά όχι εθνικά, ούτε θρησκευτικά είναι μια κοινωνία ουσιαστικά ενιαία όπου οι δογματικές διαφορές είχαν σχετικά μικρή σημασία.

Σήμερα οι δύο ναοί έχουν πλήρως αποκατασταθεί στην αρχική τους μορφή. Σε αντίθεση η έπαυλη παραμένει σε ερειπιώδη κατάσταση με το ενδεχόμενο μιας μελλοντικής της αποκατάστασης να μοιάζει απίθανο. Οι λόγοι σχετίζονται κυρίως με το θολό ιδιοκτησιακό καθεστώς το οποίο οδήγησε στην παντελή εγκατάλειψη του μνημείου, καθώς και την έκδηλη αδυναμία της πολιτείας να λάβει τουλάχιστον τα απαραίτητα σωστικά μέτρα για την αποφυγή της ολοσχερούς κατάρρευσής του. Αντ' αυτού όπως και σε άλλες ανάλογες περιπτώσεις (έπαυλη Τρεβιζάν, Ροδωπού,) έχει περιοριστεί στην αναγνώριση των πολιτισμικών αξιών που αυτά εκπροσωπούν ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία. Είναι προφανές ότι με τη γενικότερη αδυναμία των άμεσα εμπλεκόμενων και τις εκτεταμένες φθορές και επεμβάσεις που έχει υποστεί το μνημείο, η βενετσιάνικη έπαυλη του Κατωχωρίου διανύει τα τελευταία χρόνια της μακρόχρονης παρουσίας της. Όσο ωστόσο είναι σαφές ότι αν δεν ληφθούν μέτρα για την προστασία της, η πλήρης καταστροφή και εξαφάνιση των εναπομεινάντων τμημάτων της είναι θέμα λίγου χρόνου, τόσο βέβαιο είναι ότι η πρόταση αποκατάστασή της είναι έργο ιδιαίτερα σύνθετο και επίπονο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Όλγα Γκράτζιου, Η Κρήτη στην ύστερη μεσαιωνική εποχή - Η μαρτυρία της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2010
2. Nickiphoros I. Tsougarakis – Peter Lock (ed.), A Companion to Latin Greece, Leiden-Boston: Brill, 2014
3. Ελένη Τσουράπα, Γαμήλιες στρατηγικές, πνευματικά δίκτυα, κοινωνικές ταυτότητες και πολιτική στην Κρήτη κατά την βενετική περίοδο (14ος – 17ος αι.), τ. 5, σ. 479-496, Ταυτότητες στον ελληνικό κόσμο (από το 1204 έως σήμερα) : Δ' Ευρωπαϊκό Συνέδριο Νεοελληνικών Σπουδών Γρανάδα, 9-12 Σεπτεμβρίου 2010
4. Tsakiri, Romina N., SOLON Crimes and Misdemeanours - Volume 1 - 2007 DEVIANCE AND MORALS: A STUDY OF SIXTEENTH CENTURY CRETE UNDER VENETIAN RULE: AN INITIAL EXPLORATION
5. Ασπασία Παπαδάκη, Οι Ενετοί ευγενείς της Κρήτης κατά τον 16ο αιώνα, Πεπραγμένα του ΣΤ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, τ. Β' 431-438, Χανιά 1991
6. Eva Stamoulou, CANDIA AND THE VENETIAN OLTREMARE: IDENTITY AND VISUAL CULTURE IN THE EARLY MODERN EASTERN MEDITERRANEAN, Phd Thesis, The University of Manchester, 2011
7. Θεοχάρης Δετοράκης, Ιστορία της Κρήτη, Β' Έκδοση, Ηράκλειο, 1990
8. Ασπασία Παπαδάκη, Η Κρητική ευγένεια στην κοινωνία της Βενετοκρατούμενης Κρήτης, Διεθνές Συμπόσιο, Πλούσιοι και φτωχοί στην κοινωνία της Ελληνολατινικής Ανατολής 305-318, επιμ. Χρύσα Α. Μαλτέζου, Venezia 1998,
9. Χαράλαμπος Γάσπαρης , Η γη και οι αγρότες στη μεσαιωνική Κρήτη 13^{ος}-14ος, ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, Αθήνα 1997
10. Νικόλαος Σκουτέλης, Η γεωμορφολογία της Κρήτης στη συγκρότηση των παραδοσιακών οικισμών, 11ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΡΗΤΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ, 21-27/10/2011, Ρέθυμνο
11. Χαράλαμπος Γάσπαρης, Ένα Καστροχωριό στη Μεσαιωνική Κρήτη: Βιτσιλιά, 1387 Ψηφίδες. Μελέτες Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Τέχνης στη μνήμη της Στέλλας Παπαδάκη-Oekland, 175-189, Ηράκλειο, 2009
12. Χαράλαμπος Γάσπαρης, Φυσικό και αγροτικό τοπίο στη μεσαιωνική Κρήτη 13ος-14ος, ΙΔΡΥΜΑ Γουλιανδρη Χορν, Αθήνα, 1994
13. Νίκος Σκουτέλης, Ο Πόλεμος Χωροτάκτης: Το δίκτυο των πόλεων – οχυρών στο κατά θάλασσαν κράτος της Βενετίας 16ος -17ος αιώνας, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα, 2013

14. Ιωάννα Σπηλιοπούλου-Αθανάσιος Κωτσάκης, Οι πύργοι και οι οχυρωμένες κατοικίες των νησιών του Αιγαίου και της Πελοποννήσου (14ος – 19ος αι.), Έωα καὶ Ἑσπέρια 8 (2008-2012)
15. Ioanna C. Sotiriou, Villa Trevizan, A Venetian Villa in Crete, Master Thesis, University of York, 1987
16. Anastasia Drandaki, The origins of El Greco Icon Painting, Onassis Foundation, 2009
17. Amanda Lillie, Florentine villas in the fifteenth century – An architectural and social history, Cambridge University Press, 2005
18. Αμαλία Κωτσάκη, Κρήτη 1913-2013, Αρχιτεκτονική και Πολεοδομία μετά την Ένωση, Επιστημονική επιμέλεια Αμαλία Κωτσάκη: Πνευματικό Κέντρο Χανίων, ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ/Τμήμα Χανίων, 2014
19. Όλγα Γκράτζιου, Γλυπτική και λιθοξοϊκή στη Λατινική Ανατολή 13ος-17ος αιώνας, Επιστημονική Επιμέλεια Όλγα Γκράτζιου, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2007
20. Καντώ Φατούρου-Ησυχάκη, Επιδράσεις της κεντρικής Ευρώπης στην Αρχιτεκτονική της Κρητικής Αναγεννήσεως, Αθήνα, 1981
21. Καντώ Φατούρου-Ησυχάκη, Η Κρητική Αναγέννηση και Ιταλικά πρότυπα Αρχιτεκτονικής., Ανάτυπο από τον Α΄ τόμο της «Αριάδνης» Επιστημονικής Επετηρίδας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, Ρέθυμνο, 1982
22. DAVID HOLTON Literature and society in Renaissance Crete, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1991
23. Gerola, G. (1932-40), Monumenti Veneti dell' Isola di Creta, τόμ. I-IV, Βενετία 1905-1932/40^A
24. Νικηφοράκη Γεωργία, Αρχιτεκτονική Μελέτη του έργου «Συντήρηση και Αποκατάσταση των Ναών Αγ. Νέστορα και Αγ. Δημητρίου στο Κατοχώρι, Δ.Δ. Κεραμείων, Ν. Χανίων»
25. Μεσογειακή Γοτθική Αρχιτεκτονική, Gothicmed, Culture 2000, Αθήνα 2007
26. Evangelos CHARITOPOULOS/ Apostolos SARRIS, 14th International Congress „Cultural Heritage and New Technologies“ Documenting Venetian and Ottoman landscape in Crete: Settlement, Vienna, 2009

27. Ασπασία Παπαδάκη, Η συνύπαρξη των δύο δογμάτων και η διαμάχη για τον ναό του Σωτήρα στην Ιεράπετρα (1626-1627), Ψηφίδες Μελέτες Ιστορίας 229-243, Αρχαιολογίας και Τέχνης στη μνήμη της Στέλλας Παπαδάκη-Oekland, Herakleion 2009,
28. Κατερίνα Ε. Χατζάκη, Ο ρόλος της Εκκλησίας και η θρησκευτική κινητικότητα κατά την ύστερη Βενετική περίοδο: ο ορθόδοξος και ο λατινικός κλήρος σε συνάρμωση στις αγροτικές περιοχές της Ανατολικής Κρήτη, 21-25/09/2016
29. Ιορδάνης Ε. Δημακόπουλος, Τα σπίτια του Ρεθύμνου, Συμβολή στη Μελέτη της Αναγεννησιακής Αρχιτεκτονικής της Κρήτης του 16ου και του 17ου αιώνα, Υπουργείο Πολιτισμού, Δημοσιεύματα του Αρχαιολογικού Δελτίου αρ. 24, Αθήνα, 2001
30. Γεωλογική Μελέτη του έργου «Συντήρηση και Αποκατάσταση των Ναών Αγ. Νέστορα και Αγ. Δημητρίου στο Κατοχώρι, Δ.Δ. Κεραμείων, Ν. Χανίων»
31. Χρύση Συμέλα Κ. Αμανατίδου, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Διαφραγματική λειτουργία πατωμάτων σε κτίρια από φέρουσα λιθοδομή, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, 2008
32. Maria E. Stavroulaki, Vagelis B. Liarakos, „Dynamic analysis of a masonry wall with reinforced lintels or tie beams“, Engineering Structures, Elsevier, 44, pp. 23 - 33, 2012
33. Papayianni I., Theoulakis P., Stefanidou M., , The mechanical and physicochemical characteristics of stone masonries of the medieval monuments of Rhodes, 10th Int. Congress on deterioration and conservation of stone p. 643-650 , Stockholm, 2004
34. P. Maravelaki-Kalaitzaki, A. Bakolas, A. Moropoulou, , Physico-chemical study of Cretan ancient mortars, Cement and Concrete Research, Elsevier Science Ltd, 2002
35. Autodesk Robot Structural Analysis Professional User's Guide
36. ΦΕΚ260/8-11-2017, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, «Έγκριση αναθεώρησης του Περιφερειακού Χωροταξικού Πλαισίου της Περιφέρειας Κρήτης και έγκριση της Στρατηγικής Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων αυτού.» ΑΘΗΝΑ, 2017
37. Loukia Martha, Amalia Kotsaki, The museum culture as a means of conjunction of the urban and rural environment: International Conference on Strategic Innovative Marketing, IC-SIM 2014, Madrid, 1-4/09/2014

38. Παναγιώτης Μιχελής, Η αρχιτεκτονική έκθεση Νέα Εστία, 49, τευχ. 567 σελ. 242, (15/2/1951)
39. Μαρία Σταυρουλάκη, Σημειώσεις μεταπτυχιακού μαθήματος: Παθολογία και τεχνολογία επεμβάσεων σε μνημειακές κατασκευές, Πολυτεχνείο Κρήτης
40. Λαλαούνη Αγγελική – Στεφανίδου Λεμονιά, Συνέργεια παλιού και νέου, Ερευνητική Εργασία Διπλώματος, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2015
41. Χαράλαμπος Γάσπαρης, Από τη βυζαντινή στη βενετική τούρμα (Κρήτη, 13ος-14ος αι.). Byzantina Symmeikta, 14, 167-228, 2008
42. Μαρία Σταυρουλάκη, Σημειώσεις μεταπτυχιακού μαθήματος: Εμβάθυνση στη δομική μηχανική μνημειακών κατασκευών, Πολυτεχνείο Κρήτης
43. Maria Georgopoulou, Venice's Mediterranean Colonies, Architecture and urbanism, Architecture and Urbanism, Cambridge University Press, 2001
44. Μπούρας Χαράλαμπος, , Ιστορία της Αρχιτεκτονικής, ΜΕΛΙΣΣΑ, Αθήνα, 2001
45. The Sacred Geography of Navigation in the Middle Ages. Fribourg Colloquium 2013